

**O‘ZBEKISTON RESUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

QARSHI DAVLAT UNIVERSITETI

PEDAGOGIKA KAFEDRASI

**PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR FANIDAN
MA‘RUZALAR MATNI**

Muallif :

Oliya Haydarova

Qarshi 2012

1 MAVZU. Kadrlar tayyorlash milliy modeli модели

Pedagogik texnologiyalarning rivojlanishi (2 soat)

Reja:

1. O'zbekiston Respublikasida kadrlar tayyorlash tizimini tubdan qayta qurish mohiyati
2. Kadrlar tayyorlash milliy modeli.
3. Pedagogik texnologiyalar pedagogikaning mustaqil sohasi sifatida..
4. Pedagogik texnologiyalarning rivoji.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T: "SHarq" nashriyot matbaa kontserni, 1997.
2. Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li.- T: O'zbekiston, 1992.-78 b.
3. Karimov I.A. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni xalq, millatni millat qilishhga xizmat etsin.-T: O'zbekiston, 1998.-30 b.
4. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda: O'zR Prezidenti I.A.Karimovning Birinchi chaqiriq O'zR Oliy Majlisining O'n tO'rtinchi sessiyasidagi ma'ruzasi. 1999 yil 14 aprel.-T.: O'zbekiston, 1999.-48 b.
5. N.N. Azizxo'jaeva. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T. Nizomiy nomidagi TDPU. 2006 y.
6. .
7. Madyarova S. A. va boshq. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.- T.: IQTISOD-MOLIYA, 2009, 240 b.

QO'SHIMCHA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sayidahmedov N.Yangi pedagogik texnologiyalar. T. "Moliya " nashriyoti, 2003 y. – 171 b.
2. M.Ochilov. Yangi pedagogik texnologiyalar. Qarshi. "Nasaf"2000 y.-80 b.
2. Talipova J.O., G'ofurov A.T. Biologiya ta'limi texnologiyalari: O'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi muassasalari biologiya o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma. – T.: O'qituvchi, 2002.
3. U. Tolipov, M.Usmanbayeva. pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. "Fan". 2005.
1. O'. Tolipov. Oliy pedagogik ta'lim tizimida umummehnat va kasbiy kO'nikma hamda malakalarni rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari. T. "Fan".-167 b. 2004y.
2. O'. Tolipov, M.Usmonboeva. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. "Fan". 2005 y.-205 b.
3. T.G'afforova, A.Qurbonov, E.Godfri. Ta'limning ilg'or texnologiyalari. Qarshi "Nasaf". 2003y.-112 b.
4. Farberman. B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. T.,2001
5. Choriev A. Yangi pedagogik texnologiyalar. Ma'ruzalar matni, Qarshi 2000.
6. Farberman B. Ilg'or edagogik texnologiyalar – T.: 1999.

Asosiy tushunchalar: Milliy dastur, Milliy model, shaxs, davlat, jamiyat, o'zluksiz ta'lim, fan, ishlab chiqarish, pedagogik texnologiyalar, o'qituvchining vazifalari, ma'suliyat,

burch, tashabbuskorlik, tadbirkorlik,. pedagogik faoliyat bilan shugullanish huquqi, o'qituvchi shaxsiga kuyiladigan talablar,. pejagogik mehnat, o'qish, o'rganish, izlanish..

O'zbekiston hukumati, shaxsan muhtaram Prezidentimiz Islom Abdug'anievich Karimov Respublikamiz mustaqillikka erishgan dastlabki kunlardanoq, ayniqsa, so'nggi yillarda ma'naviyat va ma'rifat masalalari va ta'lim tizimini takomillashtirib, uni jahon andozalariga muvofiqlashtirish bo'yicha ibratli ishlarni amalga oshirmoqdalar.

O'zbekiston Respublikasi Oliy majlisi IX sessiyasida (1997 yil 29 avgust) Kadrlar tayyorlash milliy dasturi va «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunning qabul qilinishi fikrimizning yaqqol dalilidir. Bu muhim hujjatlar istiqboliy xarakterga ega bo'lib, ularning mamlakatimiz ta'lim tizimini takomillashtirishda qanday ahamiyatga ega ekanligi hammamizga ma'lum. O'tgan davr ichida ta'limni isloh qilish bo'yicha amalga oshirilgan ishlar, ularning bajarilishi bo'yicha dastlabki yutuqlar ekanligini ta'kidlab o'tish lozim.

O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi va "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" to'g'risidagi Qonunlari kadrlar tayyorlash Milliy modelining me'yoriy asosini, uni amalga oshirish usuli va mexanizmini yaratib beradi.

Kadrlar tayyorlash milliy modelining tarkibiy komponentlari; shaxs, davlat va jamiyat, o'zluksiz ta'lim, ishlab chiqarish bo'lib, uning bosh maqsadi - raqobatbardosh yuqori malakali kadrlar tayyorlashga yunaltilgan.

Shaxs kadrlar tayyorlash tizimining asosiy iste'molchisi, shuningdek, umumta'lim xizmatlarining yaratuvchisi xamdir. Umumta'lim xizmatlari iste'molchisi sifatida shaxsga Davlat ta'lim standartlari doirasida sifatli ta'lim va kasb - hunar tayyorgarligi kafolatlanadi.

Ta'lim xizmatlarini amalga oshiruvchi sifatida esa Shaxs munosib darajada malaka egallagandan so'ng, bilim va tajribalarini ta'lim jarayonida yangi avlodga o'rgatish, moddiy ishlab chiqarish, ilm - fan, madaniyat va maishiy xizmat ko'rsatish bilan shugullanadi.

Har bir odam faqat ta'lim, ijtimoiy tarbiya va ma'naviy kamolot, kasb - hunar o'rgatish tizimi vositasidagina Shaxs bo'lib shakllanadi.

Natijada shaxs ijtimoiy kamol topadi, ya'ni o'z vazifa va mustaqil munosabatlarga kirishadi.

Davlat va jamiyat kadrlar tayyorlash tizimining amal qilishi va rivojlanishining kafolati, milliy model barcha sub'ektlari faloyatini tartibga soluvchi sifatida maydonga chikadi.

Davlat va jamiyat;

- fuqarolarning ilm olishi huquqini ularning kasb tanlash va malaka oshirish imkoniyatlarini;

- akademik litsey va kasb - hunar kollejlarida o'qib - o'rganish yo'nalishini tanlash huquqini beruvchi majburiy umumiy o'qish maxsus, kasb - hunar ma'lumoti olishini:

- davlat grantlari bazasida yoki pullik bitimi asosida oliy va undan yuqori darajalarda ma'lumot olish huquqi;

- davlat ta'lim muassasalarining moliyaviy ta'minoti;

- o'quvchilarning o'qish, yashash va dam olish sharoitlarini ta'minlash masalalarini hal etish yuzasidan jamoatchilik boshqaruvini rivojlantirish;

- ta'lim jarayoni qatnashchilarini ijtimoiy qo'llab - quvvatlash;

- ta'lim muassasalarining pedagog xodimlari, ota - onalar (yoki ularning qonuniy vakllari)ning bolalar va o'smirlarning o'qish tarbiyasi, hayoti va sog'ligini himoya qilish uchun mas'uliyatlarni oshirish yuzasidan me'yoriy - huquqiy hujjatlarning amal qilish faolligini kafolatlaydi.

Milliy modelning uchinchi muhim komponenti uzluksiz ta'lim;

Uzluksiz ta'lim kadrlar tayyorlash tizimining asosi, O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy - iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlovchi, shaxs, jamiyat va davlatning iqtisodiy, ijtimoiy, ilmiy - texnikaviy va madaniy ehtiyojlarini qondiruvchi ustivor sohadir.

Uzluksiz ta'lim ijodkor, ijtimoiy faol ma'naviy boy shaxs shakllanishi va yuqori malakali raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash uchun zarur shart - sharoitlarni yaratadi.

Uzluksiz ta'lim tizimining faoliyat olib borishi davlat ta'lim standartlari asosida, turli darajadagi ta'lim dasturlarining izchilligi asosida ta'minlanadi va quyidagi ta'lim turlarini o'z ichiga oladi.

Maktabgacha ta'lim:

Umumiy o'rta ta'lim:

O'rta- maxsus, kasb - hunar ta'limi:

Oliy ta'lim:

Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim

Kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash:

Maktabdan tashqari ta'lim:

Kadrlar tayyorlash Milliy modelining to'rtinchi komponenti ilm - fandır. Bunda ilm fanning quyidagi fazilatlarini nazarda tutiladi.

- Tabiat va jamiyatning rivojlanishi qonuniyatlariga oid yangi fundamental va amaliy bilimlarni shakllantirish, o'rganish, keng yoyish va kadrlar tayyorlash tizimida foydalanish uchun eng muhim yangi ilmiy natijalarni markazlashtirish.

- yuksak malakali ilmiy va pedagogik kadrlar tayyorlash:

- kadrlar tayyorlash jarayonining ilmiy - tadqiqotlar infrastrukturasi yaratishh, turli sohalar bo'yicha ta'lim - axborot tarmoqlarida foydalanish uchun ma'lumotlar bazalarini shakllantirish:

- mamlakat ilm-fanining umumjahon ilm - fani bilan integratsiyalashuvi, hozirgi zamon ilm-fani va texnologiyalarining eng muhim muammolarini hal etish uchun xalqaro ilmiy yutuqlar va kadrlar almashinuvini yo'lga qo'yish.

Milliy modelning yana bir muhim komponenti ishlab chiqarishdir.

Ishlab chiqarish kadrlar tayyorlash tizimida buyurtmachi va iste'molchi funksiyalarini bajarib, kerakli yuksak darajalarda va tegishli sohalar uchun kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash va malaka oshirish jarayonida faol ishtirok etadi.

Ishlab chiqarishning ehtiyojlari kadrlar tayyorlashga bo'lgan ijtimoiy buyurtmani shakllantiradi, kasb - hunarga tayyorlashning maqsadi, vazifasi va mazmunini aniqlaydi. Malakaviy talablarni ilgari suradi, yangi texnologiyalar va o'qitish shakllarini tanlab olish shartlarini belgilaydi. Ishlab chiqarish buyurtmachi sifatida kadrlarning umuman, kasb - hunarga tayyorlash tizimining sifati, darajasi va raqobatbardoshligini baholab beradi.

Ta'lim mazmunini isloh qilib, uni jahon ta'lim standartlariga muvofiqlashtirishda ilg'or pedagogik texnologiyalarni joriy etishhga alohida e'tibor berilgan. Xususan, Kadrlar tayyorlash milliy dasturida «o'quv jarayonini ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlash» zarurligi ham alohida ko'rsatib o'tilgan.

Mustaqil O'zbekiston taraqqiyotida hal qiluvchi muammolar: xalqimizning ming-ming yillik qadriyatlarini, pedagogik merosini o'rganishh va ta'lim-tarbiya jarayonini milliy lashtirish, jamiyat taraqqiyotida ma'naviyatning ustivorligini ta'minlash va ma'naviy tarbiya nazariyasini, amaliyotini takomillashtirish; yoshlar ongiga milliy mafkura, milliy g'oyani singdirish, vatanparvarlik tarbiyasini yangi mazmun va metodikasini ishlab chiqish; jahon andozalariga mos ta'lim tizimini yaratishh, ilg'or pedagogik tajribalarni ommalashtirish, pedagogik kadrlarni hozirgi davr talabi asosida ta'lim-tarbiya ishiga tayyorlashh, pedagogik texnologiya bilan qurollantirish kabilar pedagogika fanining dolzarb vazifasi bo'lib qoldi.

O'zbekistonda kadrlar tayyorlashning Milliy dasturi ta'lim-tarbiyani tubdan isloh qilishh ilg'or pedagogik texnologiyalarni joriy etishh; «Ta'lim berishning ilg'or pedagogik texnologiyalarni, zamonaviy o'quv-uslubiy majmualari yaratishh va o'quv -tarbiya jarayonini didaktik jihatdan ta'minlash»ga bog'liqligi ko'rsatiladi. Ma'lumki, Milliy dastur bosqichma-

bosqich amalga oshiriladi. Birinchi bosqich (1997-2001 yy) mavjud kadrlar tayyorlash tizimini isloh qilish va rivojlantirish uchun huquqiy, ilmiy-uslubiy, moliyaviy moddiy shart-sharoitlar yaratish "... jumladan pedagog va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash hamda ularni malakasini oshirishni zamon talablariga javob beradigan darajada tashkil etish".

Ikkinchi bosqich: (2002-2005 yy) Milliy dasturini to'la ro'yobga chiqarish⁸, mehnat bozorini rivojlantirish va real ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarini hisobga olgan holda unga aniqlik kiritish, "Ta'lim muassasalarini moddiy texnika va axborot bazasini mustaxkamlash davom ettiriladi, o'quv-tarbiya jarayoni yukori sifatli o'quv adabiyotlar va ilg'or pedagogik texnologiya bilan ta'minlanadi".

Uchinchisi bosqich: (2005 va undan keyingi yillar) to'plangan tajribalar taxlil etiladi. Ular umumlashtirish asosida mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish istiqbollari muvofiq kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va yanada rivojlantirish" ko'zda tutiladi.

Ta'lim muassasalarini resurs, kadrlar va axborot bazalari yanada mustahkamlanadi o'quv tarbiya jarayoni yangi o'quv-uslubiy majmualar, ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan to'liq ta'minlanadi". Bunda biz pedagogik texnologiya Milliy dasturni amalga oshirishning muhim vositasi ekanini ko'ramiz.

Pedagogik texnologiya asrimizning 60-yillarida amerika Qo'shma Shtatlarida, 70-80 yillarda boshqa rivojlangan mamlakatlarda keng qo'llanila boshlandi.

YUNESKOning 1996 yildagi xalqaro konferentsiyasida Mamlakatning ma'naviy iqtisodiy salohiyatini oshirishda va ta'lim-tarbiyani intensivlashtirishda pedagogik texnologiya muhim ahamiyatga ega ekanligi ilmiy asoslanadi.

Ilmiy texnika taraqqiyot jadallashuvidan oldingi davrda ishlab chiqariladigan mahsulot yuqori puxtaligi va sifati bilan ajarilib turmas edi. Shuning uchun mahsulotlar uchun kafolatli ta'mir muddatlari o'rnatilgan edi, kafolatli ta'mir esa ishlab chiqarish korxonalarini hisobidan bajarilar edi. Mazkur sharoitlarda an'anaviy o'qitish tizimi, ishlab chiqarish talabiga javob berar edi. Ishlab chiqarish sharoitining o'zgarishi bilan an'anaviy pedagogik asosida tayyorlangan mutaxassislar sifati qo'yiladigan talablarga javob bera olmay qo'ydi.

O'qitishning ommaviyligi o'sib kelayotgan bir sharoitda ko'pchilik kadrlarni tayyorlash sifatida darajasi, ishlab chiqariladigan mahsulot sifatini o'sish sur'atidan, ya'ni ilmiy-texnik taraqqiyotishuvidan, ancha orqada qola boshladi.

Fan, texnika va texnologiyaning jadal rivojlanishi sharoitida o'qitish tizimiga quyidagi talablar qo'yiladi:

a) individual va mustaqil ishlash, ilmiy-texnik axborot bilan ishlash malakalarini rivojlantirish;

b) original va nostandart qarorlar, ishchanlik - qobiliyatlarini rivojlantirish;

v) o'qitishni individuallashtirish (o'qishga turli qobiliyatga ega bo'lgani uchun);

g) bilim harakatchanligi, tanqidiy fikrlashganda moslashuvanlik va ijod, ishlab chiqarishning zudlik bilan o'zgaruvchan sharoitiga mos epchillikni shakllantirish.

Bayon etilgan, bir tomondan pedagogik texnologiyaning sodir bo'lish zaruriyatini tasdiqlasa, ikkinchi tomondan u ilmiy texnik taraqqiyot jadallashuvining mahsuloti ekanligini namoyish etadi. Shu sababli, ilmiy texnik taraqqiyot tezlashuviga 2...3 va undan ortiq fanlar ulanishlarida paydo bo'ladigan yangi fanlarning ta'sirini alohida ta'kidlash zarur bo'ladi. Pedagogik texnologiya ham ikkita fan – «pedagogika» va «texnologiya»lar ulanishida paydo bo'lga yangi fanlardan biridir. Pedagogik texnologiya ilmiy texnika taraqqiyoti jadallashuvi talabalari darajasida kadrlar tayyorlashuvi talablari darajasida kadrlar tayyorlashni ta'minlash imkoniyatini yaratdi. Pedagogik texnologiyaning tarkibiy qismlari tegishli davr talablari asosida ham paydo bo'ladilar.

“Pedagogik texnologiya bilimlarni o‘rganishh yaxlit jarayonida ta‘lim shakllarini optimallashtirish, texnikaviy, insoniy imkoniyatlar, ularning o‘zaro xamkorligi amalga oshirish metodlar tizimidir”, -degan xulosaga kelinadi.

Uzoq vaqt xukm surgan, kommunistik g‘oyaviylikka asoslangan byurokratik pedagogika ta‘lim-tarbiya jarayoniga ilmiy yondoshish yo‘llarini berkitgan edi. Ayniqsa rivojlangan mamlakatlar tajribasidan foydalanishh man etilgan edi.

O‘zbekistonda kadrlar tayyorlashh Milliy dasturi mustaqillik sharofati bo‘lsa, uni amalga oshirishning asosiy ilmiy metodik omillaridan biri yangi pedagogik texnologiyadir. Pedagogik texnologiyaning predmeti - ta‘lim-tarbiya jarayonini optimal loyixalash, modellashtirish tizimi, mexanizmi. Ya‘ni pedagogik qonuniyatlarga asoslangan ta‘lim-tarbiya tizimini samarali ,ommabop mexanizmidir. Pedagogik texnologiya ommabopligi ilmiy asoslanganligi bilan individual mahoratdan farq qiladi. Yangi pedagogik texnologiya fanini o‘qitish maqsadi: - bo‘lajak mutaxassisliklarni mavjud pedagogik qonuniyatlar va aniq shart-sharoitga asosan ta‘lim-tarbiya jarayonini loyihalash samarali metod va vositalarni tanlanga o‘rgatishdan iborat.

Kursning vazifasi: - bo‘lajak o‘qituvchilarga pedagogik texnologiya, texnika rivojlangan mamlakatlar ilg‘or pedagogik texnologiyasi, O‘zbekistonda kadrlar tayyorlashhning Milliy dasturini amalga oshirish tajribalari haqida nazariy bilim berish:

- pedagogik jarayonni loyixalash;
- ta‘lim-tarbiya maqsadi, mazmuni va optimal metodlarini ko‘nikma va malakasini shakllantirish;
- pedagogik diagnostika qobiliyatini o‘stirishdan iborat.

Pedagogik texnologiyaning maqsadi – ommaviy ta‘lim sharoitida ta‘lim jarayonining zaruriy samadorligini ta‘minlash va talabalar tomonidan o‘qishning ko‘zlangan natijalariga erishish kafolatidan iboratdir.

Pedagogik texnologiyaning bosh vazifasi – ommaviy ta‘lim sharoitida «oddiy» pedagoglarga o‘qitishning yetarli samarasiga erishishni ta‘minlovchi, o‘quv jarayonini yaratishh hisoblanadi.

Pedagogik texnologiyaning predmeti – o‘quv jarayoning o‘zi hisoblanadi.

Pedagogik texnologiyaning obyekti –o‘quv jarayonining tarkibiy qismlari hisoblanadi.

Albatta, yangi pedagogik texnologiya ta‘lim-tarbiya jarayonining mavjud qonuniyatlariga mamlakatimiz rivojlanishining o‘ziga xos xususiyatlargia, tarixiy taraqqiyot tajribalariga asoslanadi. Pedagogik texnologiyani yaratishh milliylik va muminsoniylik tamoyillariga, insonparvarlik va demokratiya printsiplariga ijodkorlik va tashabbuskorlikka tayanadi.

Pedagogik texnologiya fani bo‘lajak o‘qituvchilarni ilmiy-metodik tayyorlashhda alohida o‘rin tutadi. Pedagogika nazariyasi va tarixidan mukammal bilim va malakaka ega bo‘lgandan keyin pedagogik texnologiya yoki yangi pedagogik texnologiya fani o‘rganiladi. Demak, pedagogi texnologiya, pedagogik, pedagogik maxorat, psixologiya, matematik modellashtirish fanlari bilan o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganiladi, pedagogik texnologiya fanining dasturi uch yo‘nalishda:

Pedagogik texnologiyaning nazariy asosi, tarix va amaliy ko‘nikmalar shakllantirishga qaratilgan.

Pedagogik texnologiyaning tub mohiyati, o‘qitishning an‘anaviy, o‘qituvchi tomonidan bayon qilishh, talabalarga tayyor bilimlarni berish usulidan voz kechib talabalarni ko‘proq mustaqil ta‘lim olishga undashdan iborat. Bunda o‘qituvchi talabalar bilish faoliyatining boshqaruvchisi, maslahatchi, yakuniy natijaga yo‘llovchi shaxs vazifasini bajaradi. Pedagogik texnologiyaning samadorligi yana shundan iboratki, unda turli o‘qituvchilar muayyan fan (mutaxassislik bo‘yicha) bir xil (deyarli bir xil) yakuniy natijaga erishish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Bu esa barcha o‘quv yurtlariga yagona Davlat ta‘lim standarti talablariga javob

beradigan mutaxassislar tayyorlash vazifasi yuklatilgan hozirgi davrda biz, o'zbekistonlik pedagoglar, uchun nihoyatda muhimdir.

Takrorlanuvchan pedagogik jarayonni yaratish esa, ishlab chiqarishdagiga nisbatan anchagina murakkab jarayon bo'lib hisoblanadi. O'quv (o'quv-tarbiyaviy) masalalarning turli tumanligi, ta'lim mazmuni va o'quv materialining turlicha ekanligi, bilimlarning o'zlashtirilishini talabalarning individual xususiyatlariga bogliqligi va boshqa omillar bunga to'sqinlik qiladi. O'quv jarayonini takomillashtirish maqsadida yaratilgan barcha uslub, shakl va modellar faqat o'z egasi qo'lidagina yuqori samara beradi. Shunday bo'lsa ham o'quv jarayoniga yagona, samarali yondashishni yaratish bo'yicha izlanishlar olib borilganligi natijasida AQSHning buyuk pedagoglari B.Blum, D.Kratvol, N.Gronlund, J.Kerrol, J.Blok, L.Andersen va boshqalarning izlanishlari natijasida takrorlanuvchan hamda yakuniy natijani kafolatlaydigan pedagogik texnologiya yaratildi.

Uning mohiyati o'quv maqsadining aniqligi va unga erishish uchun talabanning qat'iy belgilangan ketma-ketlik bo'yicha har bir o'quv bo'lagini (modulini) o'zlashtirib, mustaqil faoliyat ko'rsatishidan iborat bo'ladi. Ilmiy tadqiqot natijalarining ko'rsatishicha, faqat uzluksiz ma'ruza o'qilganda, talabalar materialni atiga 5 foizini o'zlashtirsalar, bir-birini o'qitish va mustaqil o'rganishda esa bu ko'rsatkich 90 foizni tashkil qilar ekan (Xalq ta'limi. 1999. №4 - 9 bet.).

SHunday qilib, pedagogik texnologiyaning predmeti o'quv jarayoni va professional tayyorgarlik tizimini loyihalashdan iborat. Tizimli yondashish o'qitish tizimining barcha asosiy tomonlarini - maqsadni aniqlash va o'quv jarayonini loyihalashdan tortib, to yangi o'qitish tizimining samaradorligini tekshirish, uni sinovdan o'tkazish va ommalashtirishgacha bo'lgan jarayonni o'z ichiga oladi. U o'z harakat tartiblarini takrorlanuvchanligi va ularni to'la o'quv jarayoniga tadbiiq etish foyasi, oqibat natijada bu jarayonni «jonli o'qituvchiga» bog'iq bo'lmay qolishiga olib keladi. Haqiqatan ham, agar o'quv jarayoni to'la takrorlanuvchan, alohida ko'rinish (epizod)larga bo'linsa, o'qituvchining vazifasi oldindan tuzilgan (o'zi tuzgan bo'lishi shart emas) material bilan o'qishni tashkil etishda tashkilotchi va maslahatchi rolini ijro etishdan iborat bo'lib qoladi.

TALABALARNING O'Z-O'ZINI TEKSHIRISH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR.

1. Кадрлар тайёрлаш Миллий Модели ва унинг таркибий қисмлари ҳақида тушунча беринг
- 2.Kadrlar tayyorlashni amalga oshirishning qaysi bosqichida pedagogik texnologiya to'la joriy etiladi?
- 3.Pedagogik texnologiyaning predmeti nimada?
- 4.Pedagogik texnologiyaning vazifalari nimada?
- 5.YUNESKO ilg'or pedagogik texnologiya haqida qachon, qanday xulosaga kelgan?

2 MAVZU. Ta'lim jarayonida o'quvchilarning shaxsi. (2 soat)

Reja:

1. O'quvchi shaxsi ta'lim jarayonining ob'yekti va sub'yekti sifatida.

1. Shaxs qiyofasining tuzilishi va uning to'rt darajasi: temperament, psixik jarayonlarining o'ziga xosligi, tajriba va shaxs yo'nalganligi "Texnologiya" tushunchasi. "Pedagogik texnologiyalar" tushunchasining paydo bo'lishi.
2. Bilim, ko'nikma va malaka (BKM). Aqliy harakat usullari (AHU).
3. PTning nazariy asoslari.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T: "SHarq" nashriyot matbaa kontserni, 1997.
2. Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li.- T: O'zbekiston, 1992.-78 b.
3. N.N. Azizxo'jaeva. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T. Nizomiy nomidagi TDPU. 2006 y.
4. Madyarova S. A. va boshq. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.- T.: IQTISOD-MOLIYA, 2009, 240 b.

QO'SHIMCHA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sayidahmedov N.Yangi pedagogik texnologiyalar. T. "Moliya " nashriyoti, 2003 y. – 171 b.
- 2.M.Ochilov. Yangi pedagogik texnologiyalar. Qarshi. "Nasaf"2000 y.-80 b.
3. Talipova J.O., G'ofurov A.T. Biologiya ta'limi texnologiyalari: O'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi muassasalari biologiya o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma. – T.: O'qituvchi, 2002.
- 4.U. Tolipov, M.Usmanbayeva. pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. "Fan". 2005.
4. O'. Tolipov. Oliy pedagogik ta'lim tizimida umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakalarni rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari. T. "Fan".-167 b. 2004y.
5. O'. Tolipov, M.Usmonboeva. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. "Fan". 2005 y.-205 b.
6. T.G'afforova, A.Qurbonov, E.Godfri. Ta'limning ilg'or texnologiyalari. Qarshi "Nasaf". 2003y.-112 b.
7. Farberman. B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. T.,2001
8. Choriev A. Yangi pedagogik texnologiyalar. Ma'ruzalar matni, Qarshi 2000.
- 9.Farberman B. Ilg'or edagogik texnologiyalar – T.: 1999.

Asosiy tushunchalar: Avtoritar o'qitish texnologiyasi, shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyasi, insonparvarlik, hamkorlik, erkin tarbiyalash, muammoli o'qitish texnologiyasi, muammoli vaziyat, tabaqalashtirilgan o'qitish, o'qitishni tabaqalash, individual o'qitish, individual yondashish, individuallashtirilgan o'qitish, individual o'qitish texnologiyasi, kompyuterli o'qitish texnologiyasi, ishbilarmonlik o'yinlari.

O'qitish jarayonida, pedagogik texnologiyalar talablari asosida ifoda etilgan, o'quv maqsadlariga erishiladi. Ilmiy-texnik taraqqiyot jadallashgan davrda o'qitish samaradorligi, asosan, o'quvchining o'qitish jarayonidagi o'rni, pedagogning unga bo'lgan munosabatiga bog'liq bo'ladi. Bu yerda o'qitish texnologiyasining ikki turini ajratib ko'rsatish mumkin: avtoritar va shaxsga yo'naltirilgan.

Avtoritar texnologiyada, pedagog yagona subyekt sifatda namoyon bo'ladi, o'quvchilar esa faqatgina «obyekt» vazifasini bajaradi xolos. Bunda o'quvchining tashabbusi va mustaqilligi yo'qoladi, o'qitish majburiy tarzda amalga oshiriladi. Odatdagi an'anaviy o'qitish, avtoritar texnologiyaga taalluqlidir. Bunda, avvalo Y.A.Komenskiy tomonidan ifoda etilgan, didaktika tamoyillariga asoslangan o'qitishning «sinf-dars» tizimida tashkil etish nazarda tutiladi. Hanuzgacha dunyoda eng ko'p tarqalgan o'qitishning «sinf-dars» tizimi hisoblanadi, u quyidagi xususiyatlari bilan ajralib turadi:

Yoshi va tayyorgarlik darajasi taxminan bir xil bo'lgan o'quvchilar sinfni (guruhni) tashkil etadi:

Sinf (guruh, oqim) yagona o'quv reja, yagona o'quv dasturlar va yagona mashg'ulotlar jadvali bilan shug'ullanadi;

Mashg'ulotlarning asosiy birligi dars bo'lib, u bitta fanning bitta mavzusiga bag'ishlanadi va o'qituvchi tomonidan boshqariladi;

O'quv kitoblari asosan uy ishlari uchun qo'llaniladi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturida O'zbekiston Respublikasidagi ta'lim tizimining milliy modeliga alohida e'tibor qaratilgan. Bu model 5 tarkibiy qismdan iborat: shaxs, davlat va jamiyat, uzluksiz ta'lim, fan, ishlab chiqarish. Bu yerda ta'lim milliy modelining asosiy tarkibiy qismi - «shaxs» birinchi o'rinda turadi. Boshqacha aytganda, butun ta'lim tizimi, shu jumladan, o'qitish shaxsga yo'naltirilgan bo'lishi lozim.

Shuning uchun zamonaviy texnologiyalarda pedagogik jarayon, o'qitishning shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalari asosida amalga oshirilishi lozim.

Hayot dialektikasi shundan iboratki, doimo yangi avlod, oldingi avloddan ko'ra rivojlanganroq bo'ladi. Ilmiy texnik taraqqiyotning

keskin yuksalish davrigacha (XX asrning birinchi yarmigacha), fan, texnika va texnologiyalar rivoji evolyutsion, past sur'atlarda amalga oshar edi.

Shuning uchun ketma-ket keluvchi avlodlarning rivojlanish darajasi deyarli farq qilmas edi. Bunday sharoitlarda Y.A.Komenskiyning o'qitishning avtoritar texnologiyasi, an'anaviy «sinf-dars» tizimi dunyoga keldi.

Ilmiy texnik taraqqiyotning keskin yuksalish davrida (XX asrning ikkinchi yarmi), fan, texnika, texnologiyalar yuqori sur'atlarda rivojlanayotgan davrda, bir avlod hayoti davomida fanning rivoji insoniyatning butun tarixidagidan ko'ra ko'proq bo'lgan bu davrda, o'qitishning an'anaviy tizimi (shu jumladan zamonaviy an'anaviy o'qitish) o'z umrini oxiriga yetdi. Hozirgi zamon avlodining rivojlanish sur'ati oldingilardan ko'ra ancha yuqori bo'lganligi sababli, o'qitishning an'anaviy tizimi, rivojlanishga to'sqinlik qila boshladi. Bunday sharoitlarda taraqqiyot, faqat har bir shaxsning mavjud imkoniyatlarini to'la ro'yobga chiqarish asosida amalga oshirilishi mumkin. Axborotning hajmi, xilma-xilligi, egallashga moyilligi va vositalarining yetarliligi samarali individual va mustaqil o'qitishni tashkil etish uchun zaruriy shart-sharoitlar yaratadi. O'qitishni jadallashtirish maqsadida, pedagogning o'quvchiga bo'lgan munosabati «sardor»likdan, uning «sherigi»ga aylanishi zarur.

O'qitishning shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalariga quyidagi asosiy tamoyillar xos bo'ladi:

insonparvarlik, ya'ni insonga har tomonlama hurmat va muhabbat ko'rsatish, unga yordamlashish, uning ijodiy qobiliyatiga ishonch bilan qarash, zo'rlashdan to'la voz kechish;

hamkorlik, ya'ni pedagog va o'quvchilar munosabatidagi demokratizm, tenglik, sheriklik;

erkin tarbiyalash, ya'ni shaxsga uning hayot faoliyatini keng yoki tor doirasida tanlab olish erkinligi va mustaqillikni berish, natijalarni tashqi ta'sirdan emas, ichki hissiyotlardan keltirib chiqarish. Shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalarning kommunikativ asosi - pedagogik jarayonda o'quvchiga insoniy-shaxsiy yondashuv hisoblanadi.

Shaxsga yangicha qarash quyidagilardan iborat bo'ladi:

pedagogik jarayonda shaxs obyekt emas, subyekt hisoblanadi;

har bir o'quvchi qobiliyat egasi, ko'pchiligi esa iste'dod egasi hisoblanadi;

yuqori etik qadriyatlar (saxiylik, muhabbat, mehnatsevarlik, vijdon va boshqalar) shaxsning ustivor xislatlari hisoblanadi.

Munosabatlarni demokratlashtirish quyidagilarni o'z ichiga oladi:

o'quvchi va pedagog huquqlarini tenglashtirish,

o'quvchining erkin tanlab olish huquqi;

xatoga yo'l qo'yish huquqi;

o'z nuqtai nazariga ega bo'lish huquqi

pedagog va o'quvchilar munosabati zayli: taqiqlamaslik; boshqarish emas, birgalikda boshqarish; majburlash emas, ishontirish; buyurish emas, tashkil etish; chegaralash emas, erkin tanlab olishga imkon berish.

Yangi munosabatlarning asosiy mazmuni, hozirgi zamon sharoitida samarali natija bermaydigan va g'ayri insoniy hisoblanadigan zo'ravonlik pedagogikasidan voz kechishdir. Muammo bu tamoyilni mutlaqlashtirishda emas, balki uning oqilona mezonlarini aniqlashdadir. Umuman olganda tarbiya jarayonida zo'ravonlik mumkin emas, ammo jazolash insonni kamsitadi, ezadi, rivojlanishini susaytiradi, unda qulchilik xususiyatlarini shakllantiradi.

Erkin o'qitish quyidagilar bilan belgilanadi:

ishonchga asoslangan erkin talabchanlik;

o'quv materialiga qiziqish uyg'otish, bilishga va faol ijodiy fikrlashga rag'batlantirish;

o'quvchilarning mustaqilligi va tashabbusiga tayanishh;

jamoa orqali bilvosita usullar bilan talablarni amalga oshirishni ta'minlash.

Yangi individual yondashuvning mohiyati shundaki, u ta'lim tizimida o'quv fanidan o'quvchiga emas, o'quvchidan o'quv fani tomonga harakatlanishni taqozo etadi, o'quvchilarning mavjud imkoniyatlarni inobatga olib, ularni rivojlantirish, takomillashtirish va boyitishga qaratilgan bo'ladi.

Individual yondashuvning zamonaviy yangi talqini quyidagilardan iborat:

o'rtacha o'quvchiga yo'naltirishdan voz kechish;

shaxsning yaxshi xislatlarini izlash;

shaxs rivojlanishining individual dasturlarini tuzish.

Shaxsiy yondashishda birinchi navbatda quyidagilar zarur bo'ladi:

har bir o'quvchi qiyofasida noyob shaxsni ko'rish, uni hurmat qilish, tushunish, qabul qilish, unga ishonish. Pedagogda barcha o'quvchilar iste'dodli degan ishonch bo'lishi kerak.

shaxsga, yutuqni ma'qullovchi, qo'llab-quvvatlovchi, xayrixoh vaziyatlar yaratishh, ya'ni o'qish qoniqish va xursandchilikni olib kelishi kerak.

bevosita majburlashga yo'l qo'yimaslik, qoloqlikka va boshqa kamchiliklarga urg'u bermaslik, uning nafsoniyatiga tegmaslik.

pedagogik jarayonda, o'quvchilarga o'z qobiliyatlarini ro'yobga chiqarishga imkoniyat yaratishh va ko'maklashish.

Oliy, o'rta maxsus va kasbiy ta'lim tizimi uchun, o'qitishning shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalariga quyidagilarni kiritish mumkin:

ishbilarmonlik o'yinlari;

muammoli o'qitish;

tabaqalashtirilgan o'qitish;

dasturlashtirilgan o'qitish;

kompyuterlashtirilgan o'qitish;

modulli o'qitish.

Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari ilmiy-texnikaviy taraqqiyoti jadallashtirilgan davrida rivojlangan davlatlarda shakllantirilganligini inobatga olgan holda ular chuqur ildizlarga ega ekanligini ta'kidlash to'g'ri bo'lar edi.

Qadimiy faylasuf Sokrat o'z chiqishlarida savol va javob usulini ishlatar edi. Bu usul haqiqatni bilib olish uchun yordam berar edi.

Qadimiy Rim pedagogi M.F.Kvantilian har bir shogirdga e'tibor va diqqat bilan yondashishni tavsiya bergan edi.

O'rta asr Sharqining buyuk olim-mutafakkirlari tomonidan yirik pedagogik meros qoldirilgin. Asrlar, mingyillar davomida shaxsga muhabbat va hurmat, unga yordamlashish xislatlari asosida sivilizatsiya shakllanib keldi.

Millatimiz shakllanishi bilan birgalikda xalqimizning mentaliteti insonga muhabbat va hurmat ko'rsatish, unga yordamlashish xislatlari asosida yuzaga chiqdi. Eng avvalo, yoshlarimizga nisbatan muhabbat yaqqol namoyon bo'ladi. Xalqimiz bolalarga «siz» deb munosabat qilur, kattalar ularga birinchi bo'lib «salom» berur.

Yaponiyaning zamonaviy pedagog-olimlari bolani kuniga 200 martagacha erkalatishni tavsiya beradilar. Bu zamonaviy g'oyalarning debochasi, buyuk ajdodimiz Al-Buxoriyning «Hadis» kitobida «Bolaga rahmdillik qilmoq, uni o'pib quchoqlamoq haqida» bobida yoritilgan. Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalarning o'zagi shaxslar o'rtasidagi yuqori qadriyatlarga, teng huquqlilikka asoslangan munosabat hisoblanadi. Bu qadriyatlar Al-Buxoriyning «Hadis» kitobida «Shirin so'z odam haqida», «So'kmoq va la'natlamoq ta'qiqlanganligi haqida» boblarida namoyon etilgan. Unda shaxsni so'kish uni o'ldirish bilan tenglashtirilgan.

Xulosa qilib ta'kidlash lozimki, ajoyib shaxsiy fazilatlarga asoslangan ta'limimiz, jahon fanning shakllanishiga va rivoji o'zining munosib xissa qo'shigani bilan ajralib turadi. Abu Ali ibn Sino, A.Beruniy, Al-Xorazmiy, M.Ulug'bek, Al-Buxoriy, A.G'ijduvoni, B.Naqshbandiy, A.Navoiy, Z.Bobir kabi buyuk ajdodlarimizning ta'limoti, jahon sivilizatsiyasidagi bebaho ulushini bugungi kunda butun dunyo tan olmoqda.

Pedagogika fanining rivojlanishiga Yevropa buyuk pedagog-olimlari hissa qo'shgan, jumladan: italiyalik Vittarino di Feltre, fransuz Fransua Rable, ingliz Tomas More, nemis A.Distruverg, rus K.D.Ushinskiy va boshqalarni ta'kidlab o'tish mumkin.

Bular gumanistik tarbiyani, mustaqil fikrlashni rivojlanishini, ijodni, faolligini, ko'rgazma materiallarni keng foydalanishini, nazariy ta'limni mehnat bilan bog'lanish tarafdori edilar. Ular pedagogik jarayonda o'quvchilarni subyekt deb hisoblar edilar.

II. Pedagogika fani O'zbekistonda shaxs manfaati va ta'lim ustivorligi e'tirof etilgan bir davrda erkin shaxsni rivojlantirish qonuniyatlari, yoshlar shaxsini hayotga moslashtirishning shakl va metodlari, mazmuni va printsiplarini jumbuljam o'rganadi.

Bugun pedagogik nazariya va amaliyot muammolarini tadqiq qilish texnologik yondashuv asosida olib borilishi lozim yoxud pedagogika mutlaq texnologik fandır va u ta'lim fazosining barcha qatlamlarini qamrab oladi.

Pedagogika fani predmeti jamiyat extiyoji va rivojlanayotgan shaxs qiziqishiga hamohang holda sun'iy tarbiyaviy jarayonni ko'rish qonuniyatlarini o'rganish va bu jarayonni amalga oshirish hisoblanadi. Ana shu sun'iy tarbiyaviy tizim "pedagogik tizim", unda kechadigan jarayonlar esa "pedagogik texnologiya" deb ataladi. Pedagogik tizim tashqarisida hech qanday maqsadli ta'lim-tarbiya jarayoni kechmaydi yoxud pedagogik texnologiya bu amaliyotga joriy etish mumkin bo'lgan pedagogik tizim loyixasidir. Uning asosida "tashxisli maqsad", "ta'lim-tarbiya mazmuni", "didaktik jarayonlar", "ob'ektiv nazorat", "ta'lim standartlari" kabi nazariy tushunchalar yotadi. Bu nazariyalar pedagogik texnologiyaning metodologik jihatlarini o'zida aks ettiradi va yangi tadqiqot yo'nalishlari belgilab beradi.

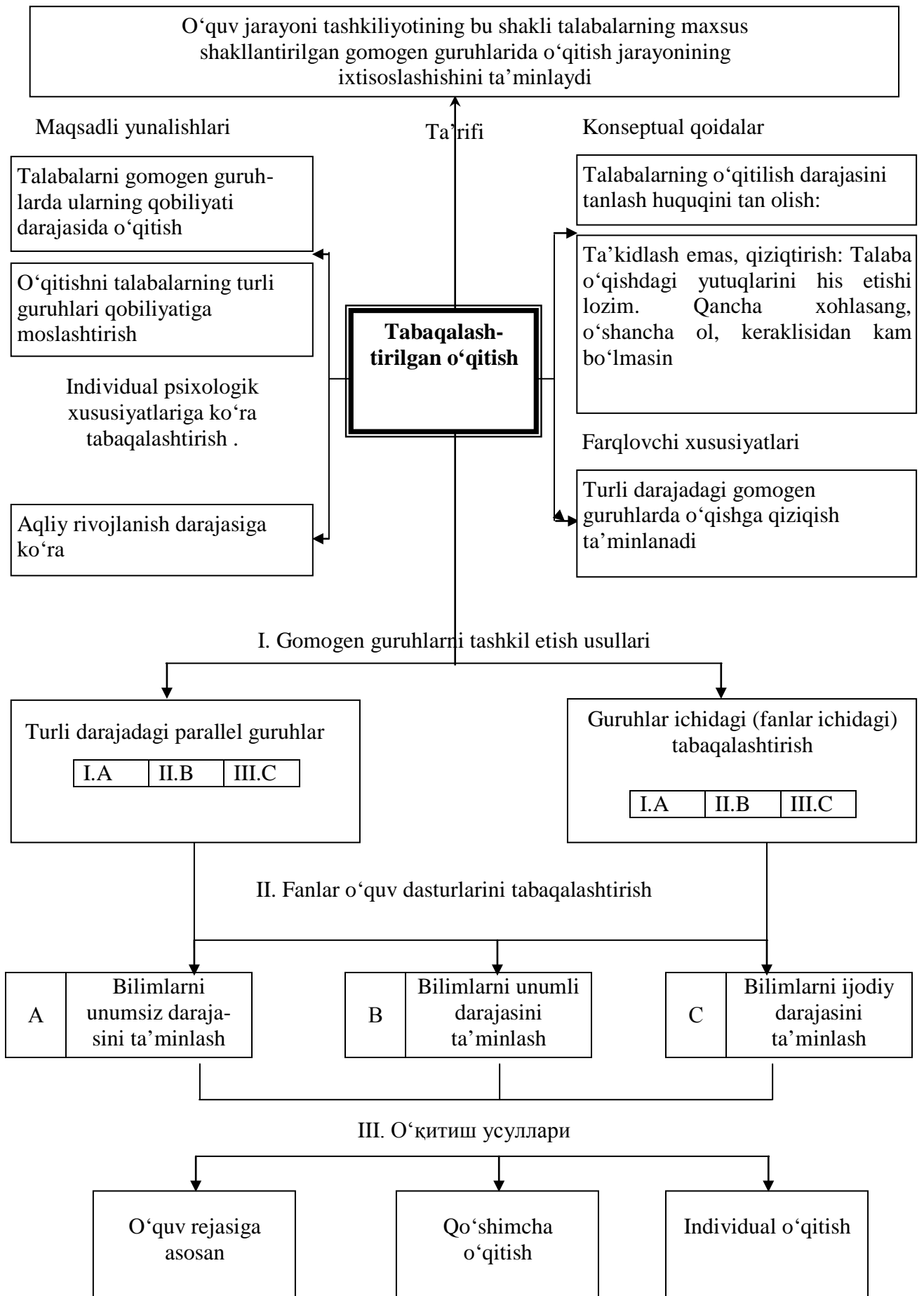
Pedagogik texnologiyaning metodikadan farqli tomoni shuki, u ma'lumot texnologiyasini joriy etish taktikasini ifodalab beradi va «o'qituvchi-pedagogik jarayon-o'quvchi» funktsional tizim qonuniyatlariga tegishli bilimlar asosida quriladi. Shu nuqtai nazardan pedagogik tadqiqotlar maqsadi ana shu tizimga yo'naltirilishi kerak, ya'ni:

-ta'limni rivojlantirishning yangi bosqichida pedagogik texnologiya mohiyati va muammolarini ko'p bosqichli ta'lim tizimi uchun tabaqalashtirilgan yondashuv asosida ishlab chiqish:

-ishlab chiqarishning zamonaviy texnologiyalarini tahlil qilish asosida pedagogik texnologiyalar loyihalarini yangilab va boyitib borish;

- o'qituvchi faoliyatini yangi pedagogik texnologik texnologiya qonuniyatlariga moslashtirish;
- “o'qituvchi-texnolog” kasbi tavsifnomasini yaratishh;

Oliy, o'rta maxsus va kasb-hunar ta'lim tizimida gomogen guruhlar, talabalarning individual-psixologik xususiyatlari, avvalo aqliy rivojlanish darajasi asosida tuziladi.

1.rasm. «Tabaqalashtirilgan o'qitish» ning blok-sxemasi

O'zbekistonda yagona pedagogik texnologiya davlat Markazini tuzish va hozirgi kunda bir-biridan "izolatsiya"langan ta'lim muassasalari /boshlang'ich ta'lim, maktab, kasb-hunar kolleji, oliy o'quv yurtlari/ uchun yaxlit texnologiyalarni loyihalashni yo'lga qo'yish va boshqalar.

III. Pedagogika fani va amaliyotida qo'llanilayotgan «pedagogik texnologiya» atamasi inglizcha ap "educational technology" so'zidan olingan bo'lib, aynan tarjimai "ta'lim texnologiyasi" degan ma'noni bildiradi.

Ta'lim jarayonida o'quvchilar bilim, ko'nikma va malakalar egallaydilar.

Bilim, ko'nikma va malakalarni egallash murakkab psixologik jarayondir. **Bilim**-bu ob'ektiv reallikning ongimizda aks etishidir. Bu bilimlar tasavvur, tushuncha shaklida bo'lib, har bir kishining nutqida ma'lum bir tizimda aks etadi. Haqiqiy bilimlar bilish faoliyati, mustaqil fikr yuritishning natijasidir. Ular hech qachon kotib va o'zgarishsiz qolmaydi. Formal bilimlarga ana shunday bo'lishi mumkin. Haqiqiy bilimlar-rivojlanib boruvchi bilimlardir. Bilish jarayonida bilimlarning rivojlanishi, ularni aniqlash, oydinlashtirish, to'ldirish va chuqurlashtirish yo'li bilan boradi.

Ko'nikma-bu bilimning harakatga kelishidir. Ko'nikma-u yoki bu harakatni ongli va mustaqil bajarishni ta'minlaydigan priyomlar tizimidir. O'qish jarayonida o'quvchi tomonidan egallanadigan ko'nikmalar turli-tumandir: kuzata bilish va kuzatganlardan to'g'ri xulosa chiqara bilish ko'nikmasi; texnik chizmalarni tuza bilish va uni o'qiy bilish ko'nikmasi; o'z fikrini yozma va og'zaki bayon eta bilish ko'nikmasi; masalalar yecha bilish ko'nikmasi; mexanizmlarni bo'laklarga bo'lish va uni yig'a bilish ko'nikmasi. U yoki bu ko'nikma sostaviga kiruvchi priyomlar (usul) avtomatlashib malakaga aylanadi. Masalan, harfni yozish, o'qish va hokazolar. **Malaka** bu ko'nikmaning avtomatlashgan komponenti bo'lib, u ko'nikmani muvaffaqiyatli va tez ta'minlaydi.

Bilim, ko'nikma va malakalar murakkab o'zaro munosabatda bo'ladilar. Bilimlarni tegishli ko'nikma va malakalarsiz egallash mumkin emas. Masalan, matematika bilimiga ega bo'lish uchun hisoblash malakasiga ega bo'lish zarur. Umuman bilimlarni egallash uchun kuzata bilish, eshita bilish, o'qish va bayon eta bilish ko'nikmasiga ega bo'lish kerak. Boshqa tomondan, ko'pgina ko'nikma va malakalarni egallash tegishli bilimlarsiz bo'lishi mumkin emas. Masalan, o'qish va yozish malakasiga ega bo'lish uchun harflarni bilish kerak, elektr energiyasidan oilada foydalanish (elektr qo'ng'irog'i o'tkazish) uchun elektr haqida bilimga ega bo'lish kerak. O'simliklarni parvarish qilish uchun uning o'sish va rivojlanish xususiyatlarini bilish kerak.

Ta'lim jarayonida bularni o'rgatishning o'ziga xos pedagogik texnologiyasini yaratish lozim. Buning uchun pedagogik texnologiya atamasiga aniqlik kiritish kerak.

Pedagogika fanida pedagogik texnologiya tushunchasini ta'riflashda hali yagona bir fikrga kelinganicha yo'q.

Ayrim amaliyotchi pedagoglar "pedagogik texnologiya" deganda texnologik yondashuvga asoslanmagan (ba'zi foydali, samarali usullarni yoki o'qitish jarayonida texnik vositalarni qo'llashni) tushunadilar. Vaholanki, pedagogik texnologiya ta'lim jarayoniga yangicha, o'ziga xos belgilar, xususiyatlarga ega bo'lgan, tizimli, texnologik yondashuvga asalanadi. U, pedagogikada ijtimoiy-muhandislik tafakkurining maxsuli; texnokratik ilmiy fikr /ong/ning ta'lim sohasidagi loyihasi, ta'lim jarayonini ma'lum darajada standartlashtirish, takrorlanadigan pedagogik jarayon (tsikl)ga aylantirishdir.

Pedagogikada qayta takrorlanadigan pedagogik jarayon (tsikl)ni yaratish oson ish emas. Bunga o'quv-tarbiya vazifalarining turli-tumandligi, ta'lim mazmuni va o'quv materiallarining har xilligi, talabalarning bilim o'zlashtirish qobiliyatlarini xotira xususiyatlari bir xil emasligi kabi qator faktorlar sabab bo'ladi. Shunga qaramay rivojlangan mamlakatlarda olimlar pedagogik texnologiya usulini shlab chiqdilar, ular yaratgan pedagogik texnologiya usuli qayta takrorlanadigan pedagogik tsikl bo'lib, ta'lim olishda rejalashtirilgan natijalarni kafolatlaydi.

Pedagogik amaliyotlarda pedagogik texnologiya tushunchasiga berilgan ta'riflarni va uning muhim belgilari, xususiyatlarini quyida umumlashtirilgan holda keliramiz.

YUNESKO tashkiloti ma'qullagan ta'rif: «Pedagogik texnologiya-bu, ta'lim shakllarini optimallashtirish maqsadida texnik vositalar, inson salohiyati hamda ularning o'zaro ta'sirini inobatga olib, o'qitish va bilim o'zlashtirishning barcha jarayonlarini aniqlash, yaratish va qo'llashning tizimli metodidir». /Progremmsivnie pedagogicheskie texnologii, Toshkent, 1999,3-bet/.

Boshqa mualliflarning ta'riflari.

-pedagogik texnologiya-amaliyotda joriy etish mumkin bo'lgan ma'lum pedagogik tizimning loyihasidir;

-pedagogik texnologiya-ta'lim-tarbiyadan ko'zlangan maqsadga erishish uchun o'quv jarayonida qo'llaniladigan usullar, vositalar majmuidir;

-pedagogik texnologiya oldindan belgilangan, loyixalashtirilgan o'quv-tarbiya jarayonini izchil oshirish kabilar.

Yuqorida keltirilgan ta'riflar pedagogik texnologiya usulining mazmunini anglash va aniqlash jarayoni hali poyoniga etmaganligidan dalolat beradi. Bu masalaga oydinlik kiritish uchun avvalo, pedagogik texnologiya usulining muhim belgilarini aniqlash talab etiladi. Pedagogik adabiyotlarni o'rganish va tahlil etish pedagogik texnologiyaning muxim xususiyatlari, belgilari qatorida quyidagilarni ko'rsatishga imkon beradi:

-ta'lim jarayonini oldindan loyihalash va sinfda o'quvchilar bilan qayta ishlab chiqish;

-tizimli yondashuv asosida talabning o'qish-bilish faoliyati tasvirlaydigan ta'lim jarayoni loyihasini tuzish;

-ta'lim maqsadi real, aniq diagnostik bo'lishi va o'quvchining bilim o'zlashtirish sifatini ob'ektiv baholash;

-ta'lim jarayonining tuzilishi va mazmuni yaxlitligi, o'zaro bog'liq va o'zaro ta'sirda bo'lishi;

-ta'lim shakllarini optimallashtirish (qulaylashtirish);

-ta'lim jarayonida texnik vositalar va inson salohiyatining o'zaro ta'sirini hisobga olish;

-ta'lim maqsadlarini ko'zlangan etalon asosida o'quvchilarning kuzatiladigan, o'lchanadigan xarakterlari shaklida juda oydinlashtirish:

-talabning faolligiga tayanib o'qitish;

-bilim o'zlashtirish jarayonida yo'l qo'yilgan xatolarni aniqlab tuzatib borish;

-shakllantiruvchi va jamlovchi baholar;

-belgilangan mezonlarga binoan test vazifalarini bajarish;

-ta'limning rejalashtirilgan natijasiga erishishning kafolotlanganligi;

-ta'lim samaradorligining yuqoriligi.

Pedagogik texnologiya tushunchasiga doir mavjud ta'riflar hamda pedagogik texnologiya usulining muhim belgilari, xususiyatlarini umumlashtirilgan holda keltirdik. Ma'lumki, mantik faniga ko'ra, biror tushunchaga ilmiy ta'rif berish uchun ta'rifda tur va jins tushunchalar keltirilishi va ta'riflanayotgan tur tushunchasi jins tushunchaga kiradigan boshqa tur tushunchalardan farqini ko'rsatuvchi muhim belgilari ko'rsatilishi talab etiladi.

YUNESKOning ta'rifida «pedagogik texnologiya»-tur tushuncha, «tizimli metod»-jins tushuncha hisoblanadi. Ta'rifda pedagogik texnologiya usulini o'qitishning boshqa usullaridan farqini ko'rsatuvchi ayrim belgilari ham /ta'lim shakllarini optimallashtirish, texnik vositalar va inson salohiyati hamda ularning o'zaro ta'sirini inobatga olish; o'qitish va bilim o'zlashtirishning barcha jarayonlarini aniqlash, yaratish va qo'llash ko'rsatilgan.

Lekin bizningcha, YUNESKO ta'rifida pedagogik texnologiyani ta'limning boshqa usullaridan keskin farqini yaqqol ko'rsatuvchi: «ta'lim jarayoniga tizimli, texnologik yondashuv; ta'lim maqsadlarini oydinlashtirish, natijasini kafolatlash va ob'ektiv baholash» muhim belgilar aks etmagan. Jins tushuncha sifatida ishlatilgan «tizimli metod» atamasi ham bitta metod /ya'ni tizimli metod/ ma'nosini bildiradi.

Pedagogik texnologiya-tizimli, texnologik yondashuvlar asosida ta'lim shakllarini qulaylashtirish, natijasini kafolatlash va ob'ektiv baholash uchun inson salohiyati hamda texnik vositalarning o'zaro ta'sirini inobatga olib, ta'lim maqsadlarini oydinlashtirib, o'qitish va bilim o'zlashtirish jarayonlarida qo'llaniladigan usul va metodlar majmuidir. Bunday usul va metodlarni ishlab chiqish pedagogik texnologiya nazariyasi va metodikasining vazifasidir.

Pedagogik texnologiya-ta'lim usuli, ma'lum ma'noda ta'lim-tarbiya jarayonlari, vositalari, shakl va metodlari majmui. O'quv materiallarini tanlash, qayta ishlab o'quvchilarning kuchiga, o'zlashtirish xususiyatlariga moslab shakli, xajmini o'zgartirish ham ta'lim texnologiyasiga daxldor. Pedagogik texnologiya ta'lim-tarbiyaning ob'ektiv qonuniyatlari, diagnostik maqsadlar asosida o'quv jarayonlari, ta'lim-tarbiyaning mazmuni, metod va vositalarini ishlab chiqish va takomillashtirish tizimidir.

Pedagogik texnologiya uchun pedagogik amaliyot jarayonlarini belgilash va tasvirlash; o'quvchi yoki talaba kelgusi faoliyatida duch keladigan vazifalarni oldindan aniqlash; o'qitishning har bir bosqichida ta'limning mazmuni /o'quv rejasi, o'quv elementlari, ularning mantiqiy tuzilmasi, o'quv dasturlari, darsliklarini/ belgilash; o'quv yuklamasi bolaning kuchiga moslik darajasini va talabaning o'zlashtirish tezligini aniqlash; ta'lim -tarbiyaning shakllari va vositalari /o'quv qo'llanmalari, ta'lim tarbiyaning texnik vositalari/ni tayyorlashh; o'quv jarayonining motiv komponentini ro'yobga chiqarish maqsadida predmetning mazmuniga kiritish uchun qo'shimcha ravishda vaziyatli matnlar, testlar tayyorlashh; shaxsda shakllantirish nazarda tutilgan kasbiy sifatlar va ma'naviy fazilatlarini o'zlashtirishga yo'naltirilgan mashqlar tizimini ishlab chiqi; ta'limning natijasi va o'zlashtirish darajasi, sifatini baholash mezonlariga mos ravishda talabaning bilim va malakalarni egallash sifatini ob'ektiv baholash uchun test /nazorat/ vazifalarini tayyorlashh; darsda va darsdan tashqari o'quvchiga beriladigan vazifalarni rejalashtirish, mustaqil mashg'ulotlarning tuzilmasi va mazmunini ishlab chiqish kabilar ham pedagogik texnologiyaning vazifalari hisoblanadi.

Ta'lim sifatini yaxshilash, talabalarning intellektual faolligini oshirish bugungi kunda pedagogikaning bosh vazifasi hisoblanadi. Intellektual faollikni oshirishda interaktiv usullardan foydalanishh yaxshi samara beradi. Bu esa ta'lim jarayonida yangiliklarni joriy etishhni talab etadi.

Interaktiv usullar – (Interaction – inglizcha –aro, o'zaro, ast - harakat ma'nosini anglatadigan so'zlardan iborat) o'zaro harakat, yoki hamkorlik asosida harakatni bildiradi.

Interaktiv usullarning bir qancha turi mavjud:

Bularga: "fikriy hujum" ("fikir janggi"), sinektika, mojaro metodi, "dumaloq stol", "uch bosqichli intervyu", muammolarni hal qilishh metodi, "stol o'rtasidagi ruchka", "galeriyani aylanish", "akademik munozara", "qor bo'ron" metodi, "asalari galasi", "munozarali vaziyatni tahlil qilishh" va boshqalar kiradi.

Bu metodlar bo'yicha ishlash uchun bir necha kishidan iborat guruhlar tuzib, ishonch vaziyatini vujudga keltirish, oshkora muhokama uchun xalal beradigan psixologik keskinlikni bartaraf etishh zarur.

Ushbu guruh metodlari fikrlash doirasini kengaytirib, mavjud cheklovlarni nazardan qochirib turish, fikrlash faoliyati harakatchanligini rivojlantirish, o'quv faoliyatini jadallashtirishga qaratilgan. Ularning samarasi yangi o'quv axborotini ishlab chiqish va mustahkamlashdan iborat.

IV. Pedagogik texnologiyaning fan sifatidagi vazifasi ta'lim-tarbiya amaliyotida eng samarali va tejamli o'quv jarayonlarini shaxsni kasb egasi sifatida shakllantiruvchi pedagogik, psixologik qonuniyatlarni aniqlash, shuningdek falsafa, sotsiologiya, fiziologiya, matematika, kibernetika, informatika va boshqa fanlarning qonuniyatlaridan foydalanishh yo'llarini aniqlashdan iborat.

Pedagogik texnologiya nazariyasi va amaliyoti quyidagi qonuniyat va printsiplarga asoslanadi.

-ta'lim-tarbiya jarayoni tuzilishi va mazmuni jihatidan yaxlitligi va birligi;

-ta'lim jarayonini optimallashtirish: qulay sharoit yaratib, oz vaqt, kam kuch sarflab, yuqori natijaga erishish;

-zamonaviylik pedagogik amaliyotga ilmiy asoslangan didaktik yangiliklarni, yangi tartib-qoidalarni joriy etishh, ta'lim mazmunini uzluksiz yangilab zamonaviylashtirib borish;

-ilmiylik: ta'lim-tarbiyada yangi shakl vositalar, faol metodlar, didaktik materiallarni qo'llash, uzluksiz izlanish, tadqiqot;

- talaba va qo'ituvchi faoliyatini oqilona uyushtirish: o'qituvchi ta'lim maqsadini, mazmunini puxta bilishi, ta'lim usullari va texnik vositalarni yaxshi egallagan bo'lishi; o'quvchining manfaatdorligi, qiziqishi va intiluvchanligi;

- pedagogik jarayonni jadallashtirish; axborot texnologiyasi va texnik vositalardan foydalanishh samaradorligini oshiruvchi didaktik materiallarni ishlab chiqish va keng qo'llash;

- o'quv jarayoni uchun zarur moddiy-texnik baza yaratishh;

- pedagogik jarayon natijalarini xolisona va ob'ektiv baholash, test usuli, reyting tizimi, talabalning bilim va kunikmalarini egallash jarayonini nazorat qilishh, baholashni avtomatlashtiri;

- ta'lim-tarbiyaning tabiatga mosligi;

- ta'lim-tarbiyaning jamiyatga moslashuvi va boshqalar.

Har bir darsda o'qituvchi bosh figura hisoblanadi. U axborot berish, tezroq o'qitish bilan ovora. Lekin o'quvchining yangilikni qabul qilishh darajalari har xil, xoxish-istaklari turlicha, ular passiv eshituvchi, quloq soluvchi, bu ularning o'quv jarayonidagi mas'uliyatini, javobgarlik xissini susaytiradi. Demak, ular mustaqil fikr yuritish, mushohada qilishh, xulosa chiqarishdan yiroq.

Unga nima qilmoq kerak? Pedagogik texnologiya asosida o'tiladigan dars jarayonida, ta'lim-tarbiyada o'quvchi asosiy harakatlantiruvchi kuch, ta'lim jarayoni sub'ekti bo'lishi kerak, ya'ni o'qish, o'rganishh, mutolaa qilishh o'quvchi zimmasiga o'tishi kerak.

O'qituvchi esa o'qitishdanni o'qishni o'rgatishga, bilim berishdan o'quvchilarning bilimlarini mustaqil egallashlariga ko'maklashishi zarur. U o'quvchini ehtiyoj tug'dirishdan, muhit yaratishhga va undan mas'uliyatni sezishga yo'llashi kerak.

Har bir dars uchun ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi, ya'ni bir-biri bilan uzviy aloqada bo'lgan uch yoqlama maqsadlar quyiladi. Darsni tashkil qilishh shakli uning qatnashchilarining o'zaro aloqalariga bog'liq bo'lib, u maqsadlarga, o'quv materiallari xususiyatlariga, ta'lim metodlariga va o'quv imkoniyatlariga bog'liq. Bunga erishi uchun o'qituvchi rahnamoligida o'qituvchi bilan o'quvchilar birgalikda harakat qiladilar. Xuddi mana shu jarayonni didaktikada o'quvchi jarayoni deyiladi.

O'quv jarayoniga bunday yangicha qarashning tub mohiyati shundan iboratki, o'qitishda ichki motivatsiyadan /diqqatni tortish, ichki tuyg'u, istak, zaruratni shakllantirish/ kelib chiqish kerak. O'quv jarayonida asosiy xarakatlantiruvchi kuch o'quvchi uchun ham, o'qituvchi uchun ham ichki motivatsiya bo'lishi kerak. Bunda o'quvchilar bilim olishga intilish /xuddi benzini bo'lmasa, avtomashina o'rnidan qo'zg'ala olmagan kabi, bilim olmasang hayotda o'rnining yo'q, jamiyatga qo'shila olmaysan.../ va bilim olishga ehtiyoj bo'lishi kerak, o'qitish maqsadlari ichki ehtiyojga aylanishi kerak. O'quvchi real hayotga kirib borishi uchun bilim, ko'nikma va malakalar bilan birga ilmiy bo'lim metodlariga ega bo'lishi kerakligini ongli ravishda tushunib etishh lozim. Chunki ochiq jamiyannig asosiy belgisi –bu dunyoni anglab etishh va unda o'zining munosib o'rnini topish uchun erkin izlanishdir.

O'qituvchidan o'quvchilarga tashabbuskorlik va mustaqillikni, bilimlarni puxta va chuqur o'zlashtirishni, zarur malaka va ko'nikmalarni, ularda kuzatuvchanlikni tafakkur va bog'lanishli nutqni, xotira va ijodiy tasavvurni tarbiyalashga imkon beruvchi didaktik printsiplarni ta'limdagi faollikdir. Faollik printsiplari onglilik printsiplari bilan bevosita aloqador. Chunki faollik bor joyda onglilik bor.

Bilimlarini faollashtirish maqsadida beriladigan savollar:

1. Yangi pedagogik texnologiyalar ta'lim-tarbiya jarayonida qanday ahamiyatga ega?
2. Pedagogik texnologiyaning muhim xususiyatlari nimalardan iborat?
3. Pedagogik texnologiya haqida qanday ta'riflar mavjud?
4. Pedagogik texnologiya qanday usul?
5. Pedagogik texnologiya qanday qonuniyatlarga asoslanadi?
6. Pedagogik texnologiyaning asosiy vazifasi nimalardan iborat?

3 MAVZU. Pedagogik texnologiyalarning ilmiy asoslari. (2 soat)

Reja:

1. Pedagogik texnologiyalar tushunchasi va uning o'ziga xos jihatlari.
2. Pedagogik texnologiyalarning darajalari.
3. Pedagogik texnologiyalarning tuzilishi.
4. PTning umumiy tavsifi va uning tarkibiy mazmuni.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T: "SHarq" nashriyot matbaa kontserni, 1997.
2. Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li.- T: O'zbekiston, 1992.-78 b.
3. Karimov I.A. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni xalq, millatni millat qilishhga xizmat etsin.-T: O'zbekiston, 1998.-30 b.
4. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda: O'zR Prezidenti I.A.Karimovning Birinchi chaqiriq O'zR Oliy Majlisining O'n tO'rtinchi sessiyasidagi ma'ruzasi. 1999 yil 14 aprel.-T.: O'zbekiston, 1999.-48 b.
5. N.N. Azizxo'jaeva. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T. Nizomiy nomidagi TDPU. 2006 y.
6. .
7. Madyarova S. A. va boshq. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.- T.: IQTISOD-MOLIYA, 2009, 240 b.

QO'SHIMCHA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. T. "Moliya " nashriyoti, 2003 y. – 171 b.
2. M.Ochilov. Yangi pedagogik texnologiyalar. Qarshi. "Nasaf"2000 y.-80 b.
3. Talipova J.O., G'ofurov A.T. Biologiya ta'limi texnologiyalari: O'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi muassasalari biologiya o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma. – T.: O'qituvchi, 2002.
4. U. Tolipov, M.Usmanbayeva. pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. "Fan". 2005.
5. O'. Tolipov. Oliy pedagogik ta'lim tizimida umummehnat va kasbiy kO'nikma hamda malakalarni rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari. T. "Fan".-167 b. 2004y.
6. O'. Tolipov, M.Usmonboeva. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. "Fan". 2005 y.-205 b.
7. T.G'afforova, A.Qurbonov, E.Godfri. Ta'limning ilg'or texnologiyalari. Qarshi "Nasaf". 2003y.-112 b.
8. Farberman. B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. T.,2001
9. Choriev A. Yangi pedagogik texnologiyalar. Ma'ruzalar matni, Qarshi 2000.
10. Farberman B. Ilg'or edagogik texnologiyalar – T.: 1999.

Asosiy tushunchalar: Pedagogik texnologiya, «jamiyat-ta'lim» tizimi, o'quv materialni to'la o'zlashtirish, ilmiylik tamoyili, loyihalanish tamoyili, tizimlilik tamoyili, maqsadga yo'naltirilganlik tamoyili, faoliyat yondashuvi tamoyili, boshqaruvchanlik tamoyili, qayta takrorlanish tamoyili, samaradorlik tamoyili, pedagogik texnologiyaning slok-sxemasi, pedagogik-texnologik xarita, maqbullashtirilgan o'quv jarayon.

Pedagogik texnologiya (PT) – shunday bilimlar sohasiki, ular yordamida 3 – ming yillikda davlatimiz ta'lim sohasida tub burilishlar yuz beradi, o'qituvchi faoliyati yangilanadi, talaba yoshlarda hurfikrlilik, bilimga chanqoqlik, Vatanga mehr-muhabbat, insonparvarlik tuyg'ulari tizimli ravishda shakllantiriladi.

- Pedagogik texnologiyaning farqli xussiyatlari va afzalliklari quyidagilardan iborat:
- o'quv jarayonning qayta takrorlanish imkoniyati;
- uzluksiz teskari aloqani ta'minlash, o'quv jarayoniga tuzatishlar kiritish o'rgatuvchi sikllarning mavjudligi;
- o'qitish natijalarini rejalashtirish va unga erishishni kafolatlaydi.

Ma'lumotlilik asosida yotuvchi bosh g'oya ham tabiat va inson uzviyligini anglab yetadigan va soxta tafakkurlash usulidan voz kechgan, qanoatli, o'zgalar fikrini xurmatlaydigan, milliy-madaniy va umuminsoniy qadriyatlar kabi shaxs sifatlarini ko'zda tutgan insonparvarlik hisoblanadi. Bu masalaning yechimi qay darajada ta'limni texnologiyalashtirish bilan bog'liq.

Dastlab “texnologiya” tushunchasiga aniqlik kiritaylik. Bu so'z texnikaviy taraqqiyot bilan bog'liq holda fanga 1872 yilda kirib keldi va yunoncha ikki so'zdan – “texos” (techne) – san'at, hunar va “logos” (logos) – fan so'zlaridan tashkil topib “hunar fani” ma'nosini anglatadi. Biroq bu ifoda zamonaviy texnologik jarayonni to'liq tavsiflab berolmaydi. Texnologik jarayon har doim zaruriy vositalar va sharoitlardan foydalangan holda amallarni (operatsiyalarni) muayyan ketma-ketlikda bajarishni ko'zda tutadi. Yanada aniqroq aytadigan bo'lsak, texnologik jarayon – bu mehnat qurollari bilan mehnat ob'ektlari (xom ashyo)ga bosqichma-bosqich ta'sir etish natijasida mahsulot yaratish borasidagi (ishchi-mashina)ning faoliyatidir. Anna shu ta'rifni tadqiqot mavzusiga ko'chirish mumkin, ya'ni: PT – bu o'qituvchi (tarbiyachi)ning o'qitish (tarbiya) vositalari yordamida o'quvchi (talaba)larga muayyan sharoitda ta'sir ko'rsatish va aks ta'sir mahsuli sifatida ularda oldindan belgilangan shaxs sifatlarining jadal shakllanishining kafolatlaydigan jarayondir.

Yuqorida keltirilgan ta'rifdan ko'rinib turibdiki, PT tushunchasini izohlashda texnologiya jarayoni asos qilib olindi. Aslini olganda ham bu tushunchaga berilgan ta'riflar soni pedagogik adabiyotlarda nihoyatda ko'pdir. Pedagogik adabiyotlarda “texnologiya” atamasining xilma-xil ko'rinishlarini uchratish mumkin: “o'qitish texnologiyasi”, “O'quv jarayoni texnologiyasi” va hokazo.

PT o'qitish jarayonining o'zaro bog'liq qismlarini tashkiliy jihatdan tartibga keltirish, bosqichlarini qurish, ularni joriy etish shartlarini aniqlashtirish, mavjud imkoniyatlarni hisobga logan holda belgilangan maqsadga erishishni ta'minlaydi. Yoxud PT o'qituvchining kasbiy faoliyatini yangilovchi va ta'limda yakuniy natijani kafolatlaydigan muolajalar yig'indisidir. Texnologiya o'zining egiluvchanligi, natijalarning turg'unligi, smaradorligi, oldindan loyihalanish zarurati bilan metodikadan farqlanib turadi.

Ob'ektiv borliqni o'rganishning tizimli yondasis metodi fanda keng ko'lamda qo'llanilgach, uning ta'siri ostida asta-sekinlik bilan PT mohiyatiga ham aniqlik kiritildi: rus

olimasi N.F.Talizina texnologiyani “belgilangan o‘quv maqsadiga erishishning oqilona usullarini aniqlashdan iborat” deb tusuntiradi. Shuningdek, olima zamonaviy o‘qitish texnologiyasi haqida fikr yuritib, uni alohida fan sifatida qarash lozimligini uqtiradi: ” O‘qitish texnologiyasi – bu o‘quv jarayonini nima real tavsiflashga o‘sa, o‘qituvchiga o‘rnatilgan maqsadlarga erishish uchun nimaga tayanish zarur bo‘lsa. Bu alohida fan.

PTni fan sifatida e‘tirof etish G.K.Selevko tomonidan ham ma‘qullandi: “Pedagogik texnologiya o‘qitishning birmuncha oqilona yo‘llarini tadqiq qiluvchi fan sifatida ham, ta‘limda o‘llaniladigan usullar, printsiplar va regulativlar sifatida ham real o‘qitish jarayoni sifatida mavjuddir”.

Yuqorida keltirilgan ta‘riflardan ko‘rinib turibdiki, PT belgilangan boslang‘ich maqsad va mazmun asosida o‘quv jarayonini loyihalash sifatida talqin etilayapti. Bu bir jihatdan to‘g‘ri, lekin teranroq fikr yuritilsa uning bir yoqlamaliligi ko‘zga taslanadi yoki bunday yondashuvlarda o‘quvchi shaxsi inkor etilayapti. Bu kamchiliklarni birinchi bo‘lib akademik V.P.Bespalko payqadi va o‘zining yirik asarida “PT – bu o‘qituvchi mahoratiga bog‘liq bo‘lmagan holda pedagogik muvaffaqiyatni kafolatlay oladigan o‘quvchi shaxsini shakllantirish jarayonining loyihasidir” deb ta‘rifladi.

II. Bugungi kunda mamlakatimizda mutaxassislarning ilmiy salohiyatini birlashtirishga imkoniyatlar yetarli. Nazariya va amaliyot birligining ta‘minlanishi PTning asl mohiyatini aniqlashga yo‘l ochadi. Fikrimizcha, yangi PT fanining alohida tarmog‘i sifatida yoki faqat ta‘lim amaliyotini maqbullashtirishga yo‘naltirilgan tizim deb qarash mumkin emas. PT bu sohada nazariy va amaliy izlanishlarni birlashtirish doirasidagi faoliyatni aks ettiradi.

Pedagogik texnologiya o‘qitishning rejalashtirilgan natijalariga erishishni kafolatlaydi. Bunga, faqat o‘quv jarayoni boshqariladigan taqdirdagina erishish mumkin. Boshqariluvchilik tamoyilining ahamiyati shu bilan belgilanadi. Boshqarish – jarayonni rejalashtirilgan maromda amalga oshirish, o‘qitish maqsadlariga erishish dasturini ro‘yobga chiqarish uchun xizmat qiladi. Mazkur tamoyil o‘qitishning joriy natijalarini ko‘p bosqichli diagnostik (tashxisiy) tekshiruvlar o‘tkazish imkoniyatini, - ko‘zda tutadi butun o‘qitish davrida o‘qitish jarayonini boshqarish asosan didaktik testlardan foydalanib amalga oshiriladi. O‘qitish jarayonida didaktik testlardan foydalanish, teskari aloqani ta‘minlaydi. Teskari aloqa natijalarining tahlili, ko‘zlangan natijaga erishish uchun vositalar va uslublarni o‘zgartirish orqali o‘qitish jarayonini boshqarish imkoniyatini beradi. Boshqarilish tamoyili, o‘qitish jarayonini va shu bilan birga uning natijalariga muntazam ravishda tuzatishlar kiritish imkoniyatini beradi.

Sifatli loyihalangan o‘quv jarayonining o‘qitish jarayonini sifatli boshqarish, rejalashtirilgan natijalarga erishishni kafolatidir.

Yangi PT nimani anglatadi? Bu savolning yechimini izlashga harakat qilamiz. Birinchidan, PT ta‘lim (tarbiya) jarayoni uchun loyihalangan va belgilangan maqsadni yechishga qaratiladi. Binobarin, har bir jamiyat shaxshni shakllantirish maqsadini aniq belgilab beradi va shunga mos holda ma‘lum pedagogik tizim (maktab, kollej, oliy o‘quv yurti) mavjud bo‘ladi. Bu tizimga uzluksiz ravishda ijtimoiy buyurtma o‘z ta‘sirini o‘tkazadi va ta‘lim-tarbiya maqsadini umumiy holda belgilab beradi. “Maqsad” esa pedagogik tizimning qolgan elementlarini o‘z navbatida yangilash zaruratini keltirib chiqaradi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi ta‘lim-tarbiyaning maqsadini yangi yo‘nalishga burdi, ya‘ni: “o‘tmishdan qolgan mafkuraviy qarashlar va sarqitdan to‘la xolis etish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasida yuksak ma‘naviy va axloqiy talablarga javob beradigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash” deb belgilandi. Demak ta‘lim-tarbiyaning maqsadi butunlay yangilandi, unga mos holda mazmunning ham pedagogik jarayonning ham yangilanishi tabiiydir.

Ikkinchidan, fan va texnikaning rivojlanishi bilan inson faoliyati chegarasi nihoyatda kengayib borayapti, auditoriyaga o‘qitish imkoniyatlari katta bo‘lgan yangi texnologiyalar (sanoat, qisloq ho‘jaligi, elektron, axborot va bosqa) kirib kelmoqda. Ro‘y berayotgan sifatli o‘zgarishlar shundan dalolat beradiki, endilikda “o‘rganish”ning birlamchi jarayonlari an‘anaviy metodika va o‘qitish vositalari romiga sig‘may, o‘quvchining individual

qobiliyatlariga mos kelmay qoldi. Yangi metodikalarni talab etadigan va ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanib borayotgan va unga o'zining ma'lum xususiyatlarini joriy etadigan yangi texnikaviy, aaborotli, poligrafik, audiovizualli vositalar mavjudki, ular yangi PTni real voqelikka aylantirdi.

PT mohiyat jihatdan bosqa texnologiyalar bilan bir safda turadi, chunki ular ham bosqalari qatori o'z xususiy sohasiga, metodlari va vositalariga ega, ma'lum "material" bilan ish ko'radi. Biroq PT inson ongi bilan bog'liq bilimlar sohasi sifatida murakkab va hammaga ham tushunarli bo'lmagan pedagogik jarayonni ifoda etishni bilan ishlab chiqarish, biologik, Hatto axborotli texnologiyalardan ajralib turadi. Uning o'ziga xos tomonlari – tarbiya komponentlarini mujassamlashtirganidir.

PT boshqa sohalardagi texnologik jarayonlar bilan uzluksiz boyib boradi va an'anaviy o'quv jarayoniga, uning samaradorligini oshirishga ta'sir ko'rshatisning yangi imkoniyatlarini egallab oladi. Afsuki, bu jarayon hozirgi ta'lim tizimida juda qiyin kechayapti, haqiqiy kompyuterli PT o'zining ilmiy ishlanmasini kutayapti.

Axborotli texnologiya PTning tarkibiy qismi, texnik vositalarning mukammallasgan zamonaviy turi sifatida ta'lim jarayonida qo'llanila boshlandi. Kelajakda iqtisodiy bo'hronlar ortda qolib o'quv yurtlari dasturli "mashina" bilan yetarli darajada ta'minlanadi. Shundagina axborotli texnologiya asosida o'quvchi (talaba)larning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarish imkoniyati tug'iladi va u o'qituvchining yaqin ko'makdoshiga aylanadi yoki uning funktsiyalarini to'liq bajarishi mumkin.

TA'LIMNI TEXNOLOGIYALASTIRIS ob'ektiv jarayon ekanligini, zamonaviyligi esa ilmiy-texnik taraqqiyot yo'nalisi bilan belgılanasini e'tirof etgan holda PTning o'ziga xos tomonlari va yaqin kelajakda u bilan bog'liq vazifalarni quyidagica belgilas mumkin:

1) ko'p bosqichli ta'lim tizimida PTning o'rnini asoslas va zaruriy tavsiyanomalar islab chiqish;

2) zamonaviy sanoat, tibbiyot, iqtisodiyot, ekologiya kabi sohalar bilan PTLarni muntazam ravisda yangilab boris va tabaqalastirilgan yondasuv asosida ularni qo'llas mezonlarini aniqlas;

3) istiqbolli o'qitish vositalarini yaratish va ularga tayangan holda ilg'or PTLarni loyihalas, amaliyotga joriy etish, ommalastiris va samarasini aniqlas;

4) tegisli bosqaruv organlari (Ta'lim markazlari) tomonidan o'quv muassasalari faoliyatida yangi PTLarni tatbiq etilis darajasini nazorat qilish va baholas;

5) respublikamizdagi oliy (o'rta maxsus, kasb-hunar, maktab) ta'lim tizimida faoliyat ko'rsatayotgan professor-o'qituvcilarni malaka osiris va qayta tayyorlash kurslarida ilg'or pedagog va axborot texnologiyalari bo'yica yangi bilimlar tizimi bilan qurollantirisni uzluksiz tashkil etish;

6) oliy o'quv yurtlari talabalari, ayniqsa mutaxassis-pedagog (iqtisodci-pedagog, huquqsunos-pedagog, muhandis-pedagog va bosqa)lar uchun 40 soat hajmida PT nazariyasi va amaliyoti bo'yica maxsus kurs joriy etish;

7) respublikamizda faoliyat ko'rsatayotgan ijodkor o'qituvchilar is uslublarini muntazam ravisda o'rganib boris va ular tomonidan yaratilgan metodikalarni yangi pedagogik texnologiya darajasiga ko'taris borasidagi islarni amalga osiris;

8) o'qituvchi faoliyatini pedagogik texnologiya qonuniyatlariga moslastiris muammolari va bosqalar.

Ilg'or pedagogik texnologiyalarni loyihalash va hayotga tatbiq etish muammosi mamlakatimizda ham rivojlangan davlatlar qatori yangi korxonalar – "Pedagogik texnologiya Davlat Markazi"ni tuzisni taqozo etadi. Agar sjunday Markaz tashkil etilsa, birinchi navbatda "portlash effekti" sari yo'lni qisqartirishga hissa qo'shgan bo'lardi. Uchinchi ming yillikda ta'lim taraqqiyotining haqqoniy dvigateli sifatida o'qituvchi faoliyatini yangilasga, ta'lim-tarbiya jarayonini maqbul (optimal) qurisga, talaba yosjlarda hurfikrlilik, bilimga cjanqoqlik, Vatanga sodiqlik, insonparvarlik tuyg'ularini sjakllantirisga ijobiy ta'sir ko'rsatar edi.

III. Yangi o'zbek davlatchiligining tamal toshi qo'yilayapti: ijtimoiy, iqtisodiy, ma'naviy, mavkuraviy sohalarda tub islohotlar amalga osirilmoqda. Ta'lim-tarbiya sohasining isloh qilinishi pedagogika fanini rivojlantirish uchun qulay imkoniyatlar yaratib berdi. Endilikda kisilik jamiyati tomonidan uzoq yillar davomida yaratilgan tarbiya tajribalarini o'rganish va tadqiq qilish islari keng qo'yildi.

So'rovlar tuzumi davrida barca ijtimoiy fanlar kabi pedagogika ham kommunistik mafkura qobig'i bilan o'ralgan, uning rivojlanish me'yori cheklangan, ilg'or chet el g'oyalar esa burjua g'oyalari, deb tanqid qilinir va rad etilar edi. Holbuki har qanday g'oya ham o'zida ma'lum bir ijobiy jihatlarni mujassamlastirisi mukin, ularni amaliyotga joriy etishj foydadan holi emas edi. Jumladan, pedagogik texnologiya (PT) ham burjua didaktikasiga tegisjli yo'nalis sifatida qarab kelindi va bu muammoni tadqiqot ob'ektiga aylantirishning iloji yo'q edi.

Bugun mamalakatimiz istiqloli sarofati tufayli barcha fan sohaslarini rivojlangan davlatlarda to'plangan tajribalar asosida tahlil qilish va takomillastirish imkoniyatlari mavjud.

Pedagogika fani va amaliyotida qo'llanilayotgan «pedagogik texnologiya» atamasi inglizcha “an edecatianal tecnrology” so'zidan olingan bo'lib, aynan tarjimasi “ta'lim texnologiyasi” degan ma'noni bildiradi Pedagogika fanida pedagogik texnologiya tushunchasini ta'riflashda hali yagona bir fikrga kelinganicha yo'q.

Ayrim amaliyotchi pedagoglar “pedagogik texnologiya” deganda texnologik yondashuvga asoslanmagan (ba'zi foydali, samarali usullarni yoki o'qitish jarayonida texnik vositalarni qo'llashni) tushunadilar. Vaholanki, pedagogik texnologiya ta'lim jarayoniga yangicha, o'ziga xos belgilar, xususiyatlarga ega bo'lgan, tizimli, texnologik yondashuvga asalanadi. U, pedagogikada ijtimoiy-muhandislik tafakkurining maxsuli; texnokratik ilmiy fikr /ong/ning ta'lim sohasidagi loyihasi, ta'lim jarayonini ma'lum darajada standartlashtirish, takrorlanadigan pedagogik jarayon (tsikl)ga aylantirishdir.

Pedagogikada qayta takrorlanadigan pedagogik jarayon (tsiklni) yaratishh oson ish emas. Bunga o'quv-tarbiya vazifalarining turli-tumanligi, ta'lim mazmuni va o'quv materiallarining har xilligi, talabalarning bilim o'zlashtirish qobiliyatlarini xotira xususityalari bir xil emasligi kabi qator faktorlar sabab bo'ladi. Shunga qaramay rivojlangan mamlakatlarda olimlar pedagogik texnologiya usulini shlab chiqdilar, ular yaratgan pedagogik texnologiya usuli qayta takrorlanadigan pedagogik tsikl bo'lib, ta'lim olishda rejalashtirilgan natijalarni kafolatlaydi.

Pedagogik amaliyotlarda pedagogik texnologiya tushunchasiga berilgan ta'riflarni va uning muhim belgilari, xususiyatlarini quyida umumlashtirilgan holda keliramiz.

YUNESKO tashkiloti ma'qullagan ta'rif: «Pedagogik texnologiya-bu, ta'lim shakllarini optimallashtirish maqsadida texnik vositalar, inson salohiyati hamda ularning o'zaro ta'sirini inobatga olib, o'qitish va bilim o'zlashtirishning barcha jarayonlarini aniqlash, yaratishh va qo'llashning tizimili metodidir”. /Progremmsivnie pedagogicheskie texnologii, Toshkent, 1999,3-bet/.

Boshqa mualliflarning ta'riflari.

-pedagogik texnologiya-amaliyotda joriy etishh mumkin bo'lgan ma'lum pedagogik tizimning loyihasidir;

-pedagogik texnologiya-ta'lim-tarbiyadan ko'zlangan maqsadga erishish uchun o'quv jarayonida qo'llaniladigan usullar, vositalar majmuidir;

-pedagogik texnologiya oldindan belgilangan, loyixalashtirilgan o'quv-tarbiya jarayonini izchil oshirish kabilar.

Yuqorida keltirilgan ta'riflar pedagogik texnologiya usulining mazmunini anglash va aniqlash jarayoni hali poyoniga etmaganligidan dalolat beradi. Bu masalaga oydinlik kiritish uchun avvalo, pedagogik texnologiya usulining muhim belgilarini aniqlash talab etiladi. Pedagogik adabiyotlarni o'rganishh va tahlil etishh pedagogik texnologiyaning muxim xususiyatlari, belgilari qatorida quyidagilarni ko'rsatishga imkon beradi:

-ta'lim jarayonini oldindan loyihalash va sinfda o'quvchilar bilan qayta ishlab chiqish;

-tizimli yondashuv asosida talabning o'qish-blish faoliyati tasvirlaydigan ta'lim jarayoni loyihasini tuzish;

-ta'lim maqsadi real, aniq diagnostik bo'lishi va o'quvchining bilim o'zlashtirish sifatini ob'ektiv baholash;

-ta'lim jarayonining tuzilishi va mazmuni yaxlitligi, o'zaro bog'liq va o'zaro ta'sirda bo'lishi;

-ta'lim shakllarini optimallashtirish (qulaylashtirish);

-ta'lim jarayonida texnik vositalar va inson salohiyatining o'zaro ta'sirini hisobga olish;

-ta'lim maqsadlarini ko'zlangan etalon asosida o'quvchilarning kuzatiladigan, o'lchanadigan xarakatlari shaklida juda oydinlashtirish:

-talabning faolligiga tayanib o'qitish;

-bilim o'zlashtirish jarayonida yo'l qo'yilgan xatolarni aniqlab tuzatib borish;

-shakllantiruvchi va jamlovchi baholar;

-belgilangan mezonlarga binoan test vazifalarini bajarish;

-ta'limning rejalashtirilgan natijasiga erishishning kafolotlanganligi;

-ta'lim samaradorligining yuqoriligi.

Pedagogik texnologiya tushunchasiga doir mavjud ta'riflar hamda pedagogik texnologiya usulining muhim belgilari, xususiyatlarini umumlashtirilgan holda keltirdik. Ma'lumki, mantik faniga ko'ra, biror tushunchaga ilmiy ta'rif berish uchun ta'rifda tur va jins tushunchalar keltirilishi va ta'riflanayotgan tur tushunchasi jins tushunchaga kiradigan boshqa tur tushunchalardan farqini ko'rsatuvchi muhim belgilari ko'rsatilishi talab etiladi.

YUNESKOning ta'rifida «pedagogik texnologiya»-tur tushuncha, «tizimli metod»-jins tushuncha hisoblanadi. Ta'rifda pedagogik texnologiya usulini o'qitishning boshqa usullaridan farqini ko'rsatuvchi ayrim belgilari ham ta'lim shakllarini optimallashtirish, texnik vositalar va inson salohiyati hamda ularning o'zaro ta'sirini inobatga olish; o'qitish va bilim o'zlashtirishning barcha jarayonlarini aniqlash, yaratish va qo'llash ko'rsatilgan.

Lekin bizningcha, YUNESKO ta'rifida pedagogik texnologiyani ta'limning boshqa usullaridan keskin farqini yaqqol ko'rsatuvchi: «ta'lim jarayoniga tizimli, texnologik yondashuv; ta'lim maqsadlarini oydinlashtirish, natijasini kafolatlash va ob'ektiv baholash» muhim belgilar aks etmagan. Jins tushuncha sifatida ishlatilgan «tizimli metod» atamasi ham bitta metod/ya'ni tizimli metod/ ma'nosini bildiradi.

Pedagogik texnologiya-tizimli, texnologik yondashuvlar asosida ta'lim shakllarini qulaylashtirish, natijasini kafolatlash va ob'ektiv baholash uchun inson salohiyati hamda texnik vositalarning o'zaro ta'sirini inobatga olib, ta'lim maqsadlarini oydinlashtirib, o'qitish va bilim o'zlashtirish jarayonlarida qo'llaniladigan usul va metodlar majmuidir. Bunday usul va metodlarni ishlab chiqish pedagogik texnologiya nazariyasi va metodikasining vazifasidir.

Pedagogik texnologiya-ta'lim usuli, ma'lum ma'noda ta'lim-tarbiya jarayonlari, vositalari, shakl va metodlari majmui. O'quv materiallarini tanlash, qayta ishlab o'quvchilarning kuchiga, o'zlashtirish xususiyatlariga moslab shakli, xajmini o'zgartirish ham ta'lim texnologiyasiga daxldor. Pedagogik texnologiya ta'lim-tarbiyaning ob'ektiv qonuniyatlari, diagnostik maqsadlar asosida o'quv jarayonlari, ta'lim-tarbiyaning mazmuni, metod va vositalarini ishlab chiqish va takomillashtirish tizimidir.

Pedagogik texnologiya uchun pedagogik amaliyot jarayonlarini belgilash va tasvirlash; o'quvchi yoki talaba kelgusi faoliyatida duch keladigan vazifalarni oldindan aniqlash; o'qitishning har bir bosqichida ta'limning mazmuni/o'quv rejasi, o'quv elementlari, ularning mantiqiy tuzilmasi, o'quv dasturlari, darsliklarini/ belgilash; o'quv yuklamasi bolaning kuchiga moslik darajasini va talabning o'zlashtirish tezligini aniqlash; ta'lim-tarbiyaning shakllari va vositalari/o'quv qo'llanmalari, ta'lim tarbiyaning texnik vositalari/ni tayyorlashh; o'quv jarayonining motiv komponentini ro'yobga chiqarish maqsadida predmetning mazmuniga kiritish uchun qo'shimcha ravishda vaziyatli matnlar, testlar tayyorlashh; shaxsda shakllantirish nazarda tutilgan kasbiy sifatlar va ma'naviy fazilatlarini o'zlashtirishga yo'naltirilgan mashqlar tizimini ishlab chiqi; ta'limning natijasi va o'zlashtirish darajasi, sifatini baholash mezonlariga

mos ravishda talabning bilim va malakalarni egallash sifatini ob'ektiv baholash uchun test /nazorat/ vazifalarini tayyorlash; darsda va darsdan tashqari o'quvchiga beriladigan vazifalarni rejalashtirish, mustaqil mashg'ulotlarning tuzilmasi va mazmunini ishlab chiqish kabilar ham pedagogik texnologiyaning vazifalari hisoblanadi.

Pedagogik texnologiyaning fan sifatidagi vazifasi ta'lim-tarbiya amaliyotida eng samarali va tejimli o'quv jarayonlarini shaxsni kasb egasi sifatida shakllantiruvchi pedagogik, psixologik qonuniyatlarni aniqlash, shuningdek falsafa, sotsiologiya, fiziologiya, matematika, kibernetika, informatika va boshqa fanlarning qonuniyatlaridan foydalanish yo'llarini aniqlashdan iborat.

Pedagogik texnologiya nazariyasi va amaliyoti quyidagi qonuniyat va printsiplarga asoslanadi.

- ta'lim-tarbiya jarayoni tuzilishi va mazmuni jihatidan yaxlitligi va birligi;
- ta'lim jarayonini optimallashtirish: qulay sharoit yaratib, oz vaqt, kam kuch sarflab, yuqori natijaga erishish;
- zamonaviylik pedagogik amaliyotga ilmiy asoslangan didaktik yangiliklarni, yangi tartib-qoidalarni joriy etish, ta'lim mazmunini uzluksiz yangilab zamonaviylashtirib borish;
- ilmiylik: ta'lim-tarbiyada yangi shakl vositalari, faol metodlar, didaktik materiallarni qo'llash, uzluksiz izlanish, tadqiqot;
- talaba va qo'ituvchi faoliyatini oqilona uyushtirish: o'qituvchi ta'lim maqsadini, mazmunini puxta bilishi, ta'lim usullari va texnik vositalarni yaxshi egallagan bo'lishi; o'quvchining manfaatdorligi, qiziqishi va intiluvchanligi;
- pedagogik jarayonni jadallashtirish; axborot texnologiyasi va texnik vositalardan foydalanish samaradorligini oshiruvchi didaktik materiallarni ishlab chiqish va keng qo'llash;
- o'quv jarayoni uchun zarur moddiy-texnik baza yaratish;
- pedagogik jarayon natijalarini xolisona va ob'ektiv baholash, test usuli, reyting tizimi, talabning bilim va kunikmalarini egallash jarayonini nazorat qilish, baholashni avtomatlashtiri;
- ta'lim-tarbiyaning tabiatga mosligi;
- ta'lim-tarbiyaning jamiyatga moslashuvi va boshqalar.

Printsip-lotincha «boshlanish» degan ma'noni anglatadi. Pedagogik texnologiyaning o'ziga xos xususiyatidan kelib chiqadigan uning metodikasiga qo'yiladigan talablar, printsiplar mavjud. Ayrim tadqiqotchilar, "pedagogik texnologiyaning tamoyillari: kafolatlangan yakuniy natija, ta'limning mahsuldorligi, teskari aloqaning mavjudligi, ta'lim maqsadining aniq shakllanganligi" kabilar deb talqin qilinadi. Pedagogik texnologiyaning printsiplari:

- pedagogik jarayonni loyihalashda pedagogik tizimning optimalligi, maqbulligi;
- ta'lim-tarbiya natijasining kafolatligi;
- pedagogik jarayonning bir butunligi va tarkibiy qismlarning o'zaro bog'liqligi;
- o'qituvchi va o'quvchi faolligining uyg'unligi, tarbiyalanuvchi faoliyatini tashkil qilish;
- inson va texnika resurslari, optimal vositalarni qo'llash;
- pedagogik jarayonni modellashtirish kabilar.

IV. Bugun O'zbekiston demokratik huquqiy davlat va adolatli fuqarolik jamiyati qurish yo'lidan izcil borayotganligi uchun kadrlar tayyorlash tizimi tubdan isloh qilindi, davlat ijtimoiy siyosatida shaxs mafaati va ta'lim ustuvorligi qaror topdi. O'quv-tarbiyaviy jarayonni ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlas zarurati ham Kadrlar tayyorlash milliy dasturini ro'yobga chiqaris sartlaridan biridir. Shu sabab biz bu pedagogik fenomenning paydo bo'lishi va rivojlanis jarayonini o'rganishga tarixiy yondasmoqdamiz.

1977 yilda Budapestda o'tkazilgan o'qitish texnologiyasi bo'yica Xalqaro semenarda ta'limni texnologiyalastiris jarayoni bilan bog'liq omillar rus olimi S.G. Sapovalenko tomonidan quyidagica belgilanadi:

- texnikani bilis va mukammal egallas;

- audiovizual fondi bilan tanis bo'lis;
- texnik vositalardan foydalanish metodikasini egallas.

Biroq bu fikrning bir yoqlamaligi yaqqol ko'zga taslanadi. Undan farqli o'laroq g'oyalar su seminar istirokchilari tomonidan aytiladi. Misol uchun venger olimi L. Salai o'qitish texnologiyasi doirasini bir munca kengaytirishga urinadi: rejalastirish, maqsad tahlili, o'quv-tarbiyaviy jarayonini ilmiy asosda tashkil etish, maqsad va mazmunga mos keladigan metodlar, vositalar va materiallarni tanlas bevosita PTni loyihalasdagi o'qituvchi faoliyatiga xosligini ta'kitlaydi. Sunga yaqin fikrlar, ya'ni o'qitish texnologiyasi o'zida yordamchi vosita va yangi tizimni qamrab olgan holda o'quv jarayonini rivojlantirishga, uning tashkiliy shakllarini, metodlarini, mazmunini o'zgartirgan holda o'qituvchi va o'qituvchilarning pedagogik tafakkurlanishiga ta'sir ko'rsatishi J. Tseller tomonidan ta'kidlandi. Bu ma'lumotlar sundan dalolat beradiki, 70-yillar oxiriga kelib chet ellarda texnika rivoji va ta'limni kompyuterlas darajasiga bog'liq holda PTning ikkita jihatlari alohida ajratilib ko'rsatilgan va tadqiq qilingan: 1) o'quv jarayoniga texnik vositalarni joriy etish; 2) amaliy masalalar yecimini topisda bilimlar tizimidan foydalanish. Misol uchun, Yaponiyada bu davrda olib borilgan tadqiqotlar o'quv jarayonini texnologiyalastirishning birinci yunalishi, ya'ni ta'limning yangi texnik vositalarni yaratish va o'quv jarayoniga qo'llas vilan bog'liq bo'lgan (Nosinisono arou, Edicational Tecnology in Japan, Audio sal Instruction, November, 1979).

Bunday holat bosqa qator davlatlar uchun ham xarakterli bo'lib, PTning ikkinchi yo'nalishi – nazariy-didaktik jihatlari 80-yillarning bosida AQS va Angliyada tadqiqot ob'ektiga aylandi. Cunki "texnologiya" so'zi keng ma'noda nazariy bilimlarni amaliyot maqsadida ko'ciris, bu ko'cirisning aniq yo'llarini islab ciqish zarurati e'tirof etildi.

Sunday qilib, 80-yillarda PTning mohiyatini oydinlastirga bo'lgan urinishlar yanada davom ettirildi. Bu soha Rossiyalik pedagog olimlarning diqqatini ham jalb eta boshladi. PTning rivojlanis tarixi T.A.Ilinaning ilmiy maqolalarida burjua didaktikasining yo'nalishi sifatida talqin etilsada, u birincilar qatorida o'z hamkasbalarini bu muammo bilan sug'ullanisga da'vat etadi va chet el maktablari va pedagogikasida bu sohadagi yangi va qiziqarli nasrlarning barcasini kuzatis foydali ekanligini alohida ta'kidlaydi. Su boisdan 80-yillarning oxiri, 90-yillarda PTning nazariy va amaliy jihatlarni tadqiq qilish Rossiyada keng yo'lga qo'yildi. Akademik V.P.Bespalkoning 1989 yilda nasr etilgan "Slagaeme pedagogiceskoy texnologii" kitobi bu sohadagi yirik tadqiqotlarning natijasi hisoblanadi. O'rni kelganda ta'kidlas joizki, 80-yillardayoq Vladimir Pavlovic tomonidan PTning ilmiy maktabi yaratilgan edi va kitob muallifi ham su dargohda taxsil olganligini alohida faxr bilan tilga oladi: Ustoz g'oyasi: "PT- amaliyotga joriy etiladigan ma'lum pedagogik tizim loyihadidir". Bugungi kunda ana su kontseptsiya pedagogik jamiyat tomonidan tan olindi va olimlar tomonidan ta'limiy texnologiyalarni loyihalas va rivojlantirida foydalanib kelinmoqda. Fikrimizning dalili sifatida "Pedagogika" jurnalida chop etilayotgan qator maqolalarni keltiris mumkin.

Xo's, PT mamlakatimiz ta'lim tizimida, qolaversa, pedagogik nashrlarda ilmiy tusuncha tarzda qachon paydo bo'ldi? Shubhasiz, yangi soha 1997 yilda Kadrlar tayyorlashh milliy dasturida dolzabr tadqiqot ob'ekti darajasiga ko'tarildi va ijtimoiy buyurtma sifatida yuzaga qalqib chiqdi. Shu bilan birgalikda mustaqilikning dastlabki yillaridayoq bu muammoga qo'l urildi, aniqrog'i 1993 yilda "Xalq ta'limi" jurnalida chop etilgan maqolada birinci marta PT tushunchasi mohiyati, uning ta'rifi va ma'lum pedagogik tizim doirasidagi talqini yoritildi.

Bugun esa PT mavzusi bo'yicha mamlakatimizda nazariy va amaliy konferentsiyalarni uyushtirish, vaqtli matbuotlarda maqolalarning tez-tez ko'zga tashlanib turishi ijtimoiy voqelikka aylanib borayotganligi quvonclidir. 1997 yil may oyida Samarqand Davlat universitetida o'tkazilgan "Oliy ta'limning hozirgi dolzabr muammolari" Oliy o'quv yurtlariaro ilmiy-metodik konferentsiyaning yalpi yig'ilishida "Pedagogik texnologiya: kontseptual tahlil" mavzusida ma'ruza qilindi. Ma'ruzada ta'limni texnologiyalastirish jarayoni ijtimoiy buyurtma mavjudligi e'tirof etildi, PT ta'rifi, mohiyati va tarixi hamda zamonaviy loyihasi metodologik yondashuvlar asosida tahlil qilindi.

PT muammolariga oid olimlarning fikrlari vaqtli nashrlarda, “Ma‘rifat”, “Ucitel Uzbekistana” kabi ro‘znomalarda muntazam ravishda yoritilib boradi. Demak, bu mavzu nazariyasi va amaliyoti ko‘p ming sonli auditoriyaga kirib borayapti, o‘qituvchilar kunlik faoliyatlarida ulardan foydalanayotganligi ma‘lum.

G.K.Selevko tomonidan PTga oid yirik metodik asar – o‘quv qo‘llanma yaratildi va unda pedagogik texnologiyalar tasnifi keltiriladi. Olim PTLarni o‘n ikki turga ajratadi:

1. Qo‘llanish darajasi bo‘yicha (umumpedagogik; xususiy predmetli; lokalli, modulli, tor pedagogik).
2. Falsafiy asos bo‘yicha (materializm, idealizm, dialektik, metafizik, insonparvar, noinsonparvar, antroposofiya, teosofiya, pragmatizm, ekzistentsializm, stsionizm).
3. Ruhiy rivojlantirishning yetakchi omillari bo‘yicha (biogenli, sotsiogenli, psixogenli, idealistik).
4. O‘zlastirish kontsepsiyasi bo‘yicha (assotsativ – reflektorli, rivojlantiruvchi, bexavioristik, gestalttexnologiya, suggestiv, neyrolingvistik).
5. Shaxs tuzilmasiga yo‘naltirilganlik bo‘yicha (informatsion, operatsion, hayajonli – badiiy, hayajonli – ahloqiy, o‘z – o‘zini rivojlantiruvchi, evristik va amaliy).
6. Mazmuni va tuzilish xarakteri bo‘yicha (ta‘limiy va tarbiyaviy, dunyoviy va diniy, umumta‘lim va kasbga yo‘naltirilgan, gumanitar va texnokratik, turlicha sohaviy texnologiyalar, xususiy predmetli hamda mono texnologiyalar, poli texnologiyalar).
7. Tashkiliy shakllar bo‘yicha (sinf – dars, muqobilli, akademik, yakka tartibli, guruhli, jamoa bo‘lib o‘qish usullari, tabaqalashtirilgan ta‘lim).
8. Bilish faoliyatini tashkil etish va boshqaris turi bo‘yicha (ma‘ruzali klassik o‘qitish; audiovizualli texnik vositalar yordamida o‘qitish; “maslahatchi tizim”; kitob yordamida o‘qitish; “kichik guruh” tizimi; kompyuterli o‘qitish; “repititor” tizimi; “dasturli ta‘lim” – V.P.Bespalko).
9. Bolaga yondashish bo‘yicha (avtoritar, didaktotsentrik, shaxsga yo‘nalgan texnologiyalar, hamkorlik texnologiyasi, erkin tarbiyalash texnologiyasi, ezoterik texnologiyalar).
10. Ustuvor metodlar bo‘yicha (reproduktiv, tushuntirish – ko‘rsatish, rivojlantiruvchi ta‘lim, muammoli ta‘lim, ijodiy; dasturli ta‘lim, dialogli, o‘yinli ta‘lim, o‘z-o‘zini o‘qitish ta‘limi, informatsion ta‘lim).
11. Mavjud an‘anaviy tizimlarni yangilash yo‘nalishlari bo‘yicha (munosabatlarani insonparvarlashtirish va demokratlashtirish asosida; bolalar faoliyatini faollashtirish va jadallashtirish asosida; tashkillashtirish va boshqarish samaradorligi asosida; o‘quv materiallarni metodik va didaktik rekonstruksiyalash asosida; tabiatan monandlik, muqobillik texnologiyalari; mualliflik maktabining yagona texnologiyasi).
12. Taxsil oluvchilar toifasi bo‘yicha (ommaviy texnologiya, olg‘a odimlovchi ta‘lim, to‘ldiruvchi; o‘zlashtirmovchilar bilan ishlash texnologiyalari, iqtidorlilar bilan ishlash texnologiyalari).

Sunday qilib, PT kontsepsiyasining rivojlanis tarixini kuzatis natijalari asosida bu sohadi sermasaqqat izlanislarni olib borayotgan tadqiqotcilarni faoliyat darajalariga bog‘liq holda sartli uc guruhga ajratish mumkin:

1. Ba‘zi “jonkuyar” olimlarning PTni pedagogikadagi zamonaviy yo‘nalisi, deb an‘anaviy yondasirlari va o‘z imkoniyatlari doirasida muammoga ilk bor qo‘l urislari. Ular “tasodifiy ” guruh vakillaridir.
2. Ta‘limning bugungi axvoliga qayg‘uradiganlar va uni inqirozdan qutqaruvchi kuc texnologiyalastiris, deb qaraydigan “qisman ijodkor” guruhiga mansub tadqiqotcilar.
3. Bu guruh a‘zolari texnologiyalastirisni ob‘ektiv jarayon, deb xisoblaydilar va yangi sifatiy muammolarni yecis uchun ta‘limni evolyutsion jarayonga ko‘taris sartlaridan biri ekanligini e‘tirof etgan holda ijod qilmoqdalar. Ular “ilmiy” guruhni tashkil etadilar.

Ta'limning qaysi sohasiga yangiliklarning kiritilishi va qo'llanilishiga qarab, birinchi mezonga quyidagi yangiliklarni kiritish mumkin: 1) ta'lim mazmunida, 2) texnologiyasida, 3) tashkil qilishda, 4) boshqarish tizimida.

Yangiliklarni joriy qilishning yo'llaridan qat'iy nazar ularni quyidagilarga ajratish mumkin:

- a) tizimli, rejali, oldindan o'ylangan;
- b) kutilmagan, o'z-o'zidan paydo bo'lgan, to'satdan paydo bo'lgan.

Yangiliklarni joriy qilish tadbirlarining kengligi va chuqurligidan qat'iy nazar ularning quyidagi turlarini sanab o'tish mumkin:

- a) ommaviy, katta, global, tizimli, keskin, asosli, muhim, jiddiy, chuqur va boshqalar;
- b) qisman, kichik, mayda.

Yangilikning paydo bo'lish xususiyatiga qarab ularni quyidagicha birlashtirish mumkin: a) tashqi va b) ichki.

Yuqorida ko'rsatilgan xususiyatlar ta'lim oluvchi manfaatdorligining yuksak darajasini belgilaydi, natijada ta'lim jarayonining samaradorligi ortadi.

Yangiliklarni joriy qilish asosida ta'lim berish quyidagi holatlarda yuqori samara beradi:

1) **shaxsiy qiziqtiruvchi omillarga asoslangan bo'lganda.** Talabalar o'quv jarayoni uchun mas'uliyatli bo'ladilar, chunki ular o'z ehtiyojlarini yaxshi biladilar;

2) **birinchi navbatdagi ehtiyojlarga javob berganda.** Ta'lim talabalarining birinchi navbatdagi ehtiyojlaridan kelib chiqqanda o'qishga intilish yuqori darajada bo'ladi;

3) **talabalarining jalb etilishini ta'minlaganda.**

O'quv jarayonida sustkashlik bilan emas faol ishtirok etish;

4) **mustaqil fikrga asoslanganda.**

O'quv jarayoni mustaqil fikrga asoslanganda, u eng katta samara keltiradi, talabalar bir-birlaridan o'rganadilar;

5) **teskari aloqani ta'minlaganda.**

Samarali bilim berilishi uchun yo'naltiruvchi va qo'llab quvvatlovchi teskari aloqa mavjud bo'lishi talab etiladi;

7) **o'rganuvchilarga nisbatan hurmat namoyish etilganda.**

O'qituvchi hamda talabalar o'rtasida o'zaro hurmat va ishonch mavjud bo'lishi uchun o'quv jarayoniga yordam beradi;

8) **do'stona muhit yaratilganda.**

Do'stona kayfiyatda bo'lgan talaba cho'chib o'tirgan, hayajonlanayotgan, badjahl talabaga nisbatan materialni ancha osonroq o'zlashtirib oladi.

9) **qulay vaziyat sodir bo'lganda.**

Talabada o'zlashtirishga nisbatan motiv hosil bo'lsa, o'quv materialini tez va oson o'zlashtiradi.

Bilimlarini faollashtirish maqsadida beriladigan savollar:

1. Pedagogik texnologiyalar tushunchasi va uning o'ziga xos jihatlari qaysilar?
2. Pedagogik texnologiyalarning darajalari haqida ma'lumot berihg?
3. Pedagogik texnologiyalarning tuzilishi va uning oziga xosliklari?
4. Pedagogik texnologiyaning tavsifini kelturing?

4- MAVZU Pedagogik texnologiyalarni turkumlashtirish

Режа:

1. Pedagogik texnologiyalar qo'llanish darajasi.
2. Pedagogik texnologiyalar falsafiy asosi.
3. Pedagogik texnologiyalar yetakchi omili.

4. Pedagogik texnologiyalar ilmiy konsepsiyasi.
5. Pedagogik texnologiyalarning klassifikatsiyasi.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T: "SHarq" nashriyot matbaa kontserni, 1997.
2. Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li.- T: O'zbekiston, 1992.-78 b.
3. Karimov I.A. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni xalq, millatni millat qilishhga xizmat etsin.-T: O'zbekiston, 1998.-30 b.
4. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda: O'zR Prezidenti I.A.Karimovning Birinchi chaqiriq O'zR Oliy Majlisining O'n tO'rtinchi sessiyasidagi ma'ruzasi. 1999 yil 14 aprel.-T.: O'zbekiston, 1999.-48 b.
5. N.N. Azizxo'jaeva. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T. Nizomiy nomidagi TDPU. 2006 y.
6. .
7. Madyarova S. A. va boshq. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.- T.: IQTISOD-MOLIYA, 2009, 240 b.

QO'SHIMCHA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sayidahmedov N.Yangi pedagogik texnologiyalar. T. "Moliya " nashriyoti, 2003 y. – 171 b.
2. M.Ochilov. Yangi pedagogik texnologiyalar. Qarshi. "Nasaf"2000 y.-80 b.
3. Talipova J.O., G'ofurov A.T. Biologiya ta'limi texnologiyalari: O'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi muassasalari biologiya o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma. – T.: O'qituvchi, 2002.
4. U. Tolipov, M.Usmanbayeva. pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. "Fan". 2005.
5. O'. Tolipov. Oliy pedagogik ta'lim tizimida umummehnat va kasbiy kO'nikma hamda malakalarni rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari. T. "Fan".-167 b. 2004y.
6. O'. Tolipov, M.Usmonboeva. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. "Fan". 2005 y.-205 b.
7. T.G'afforova, A.Qurbonov, E.Godfri. Ta'limning ilg'or texnologiyalari. Qarshi "Nasaf". 2003y.-112 b.
8. Farberman. B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. T.,2001
9. Choriev A. Yangi pedagogik texnologiyalar. Ma'ruzalar matni, Qarshi 2000.
10. Farberman B. Ilg'or edagogik texnologiyalar – T.: 1999.

Asosiy tushunchalar: Pedagogik texnologiya, jarayon, tizim, turkumlashtirish, pedagogik tizim, didaktik vazifa, ta'lim texnologiyasini, didaktik vazifa, anglash faoliyati.

1.Qator yillar davomida pedagogik texnologiya nazariyasi va amaliyoti bir-biriga bog'liq bo'lmagan holda o'rganib kelindi va u turli faoliyat doirasida edi. Bugungi kunda mutaxassislarning ilmiy salohiyatini birlashtirishga mamlakatimizda ham imkoniyatlar mavjud. Nazariya va amaliyot birligining ta'minlanishi zamonaviy pedagogik texnologiyaning mohiyatini aniqlashga yo'l ochadi.

Pedagogik texnologiyalarni quyidagicha turkumlashtirish mumkin: qo'llanish darajasiga ko'ra, falsafiy asosiga ko'ra, yetakchi omiliga ko'ra, ilmiy konsepsiyasiga концепциясига ko'ra, anglash faoliyatini tashkil etish va boshqarish turiga ko'ra va boshqalar.

Pedagogik texnologiya, o'z tamoyillariga, binoan, tegishli tabiiy qobiliyatga va zaruriy o'qituvchilik ish tajribasiga ega bo'lgan yetuk pedagoglar tomonidan loyihalangani. Pedagogik texnologiyaning tamoyillari, qayta takrorlanadigan o'rgatuvchi sikl sifatida ro'yobga chiqariladigan o'quv jarayonini yaratishga imkon beradilar.

Qayta takrorlanadigan o'qitish shakli sifatida, qo'llaniladigan pedagogik texnologiyaning umumiy tarkibi (tuzilmasi) 1.5-rasmda tasvir etilgan. Pedagogik texnologiya quyidagi asosiy elementlardan iborat:

O'ta aniqlashtirilgan o'quv maqsadlarini ishlab chiqish. Ularni o'lchash va baholash mezonlarini o'rnatish;

O'quv maqsadlariga erishishga yo'naltirilgan, o'quv jarayonini ishlab chiqish va aniq tasvirlash;

Butun o'quv jarayonini, o'qitish natijalariga kafolatli erishishga qaratish;

Pedagogik texnologiyalarni yaratish amaliyoti shuni ko'rsatadiki, o'ta aniqlashtirilgan o'quv maqsadlarini ishlab chiqish uchun, amerikalik pedagog-olim B.Blum taksonomiyasidan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. O'lchov mezonlarini o'rnatish va ularni baholash ishlab chiqilgan diagnostik testlar yordamida bajariladi.

Bunda, har bir o'quv materialining minimal o'zlashtirilish darajasini belgilash muhit ahamiyatga ega. Butun o'quv jarayoni, unga qaratilgan taqdiridagina, o'quv maqsadlariga erishish mumkin bo'ladi.

O'quv jarayonini o'quv maqsadlariga erishishga yo'naltirish, o'quv rejasini ishlab chiqishdan boshlanadi. Birinchi navbatda o'quv rejadagi har bir fanning, mutaxassis tayyorlashdagi o'rni va ahamiyatini aniq o'rnatish zarur. Bu esa, Davlat ta'lim standartlari va mutaxassis faoliyatining chuqur tahlili asosida bajariladi. O'quv fanining mutaxassis tayyorlashdagi rolga ko'ra, mashg'ulotlar turlari – ma'ruzaviy, amaliy (seminar), laboratoriya, mustaqil ishlar orasidagi munosabatlar o'rnatiladi.

Yo'nalish fanlari uchun amaliy va laboratoriya mashg'ulotlariga ajratilgan o'quv soatlari ma'ruzaviy soatlardan ko'p bo'lishi kerak, chunki bu yerda olingan bilimlarni qo'llash, tahlil etish, sintez, baholash

Shu bilan bir qatorda Oliy maktab o'quv jarayonining tashkil etish samaradorligiga, auditoriya soatlari va mustaqil ish uchun ajratilgan soatlar orastdagi nisbatlarni maqbullashtirish ta'sir ko'rsatadi.

Ta'lim kursi oshishi bilan mustaqil ishlash malakalari va zaruriyati oshib boradi. Zero, ta'lim kursi oshishi bilan, malakalarni shakllantirish mutaxassis kasbiy faoliyati bilan bog'liq bo'lgan ishlarni bajarish talablari oshib boradi.

O'quv jarayonining tashkil etish samaradorligiga ta'sir etuvchi, keyingi omil, o'quv grafigini maqbullashtirish hisoblanadi. O'qitish jarayonining samaradorligi nuqtai nazardan, bir haftaga ajratilgan auditoriya soatlarning eng kam miqdori to'rt soatni tashkil etishi kerak. Haftalik auditoriya soatlari bundan kam bo'lgan fanlar uchun o'quv jarayonini blokli tashkil etish tavsiya etiladi. O'quv maqsadlariga erishishda, o'quv jarayonining muhim tarkibiy elementi sifatida, o'qitish jarayonini samarali tashkil etishga alohida o'rin ajratiladi. Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari samarali hisoblanadi. O'qitishning ushbu texnologiyalari, talabaning tabiiy qobiliyati darajasida fanlarni o'zlashtirish uchun sharoit yaratadilar, shaxs rivojiga imkoniyat tug'diradilar.

O'qitishning rejalashtirilgan natijalariga kafolatli erishish, o'qitish jarayonini texnologik tashkil etish va boshqaruvchanligi orqali ta'minlanadi.

O'qitish jarayoni sifati, olingan bilim va malakalarni muntazam joriy diagnostik testlar o'tkazish, o'qitish jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalar vosita va usullari yordamida tuzatishlar kiritish, orqali ta'minlanadi. Rejalashtirilgan natijalarga erishilganlik, yaknuniy nazorat orqali baholanadi.

Pedagogik texnologiya, ishlab chiqarish-texnikaviy sohaning jarayonlariga xos barcha texnologik belgilarga ega, shu jumladan uning qayta takrorlanishi, ushbu belgi, tuzilgan pedagogik-texnologik xaritalarni qo'llash orqali ta'minlanadi. Shuning uchun pedagogik texnologiyada, o'qitish natijalarini rejalashtirish va unga kafolatli erishishni ta'minlash imkoniyati mavjud.

Pedagogik texnologiyaning farqli xussiyatlari va afzalliklari quyidagilardan iborat:

- o'quv jarayonning qayta takrorlanish imkoniyati;
- uzluksiz teskari aloqani ta'minlash, o'quv jarayoniga tuzatishlar kiritish o'rgatuvchi sikllarning mavjudligi;
- o'qitish natijalarini rejalashtirish va unga erishishni kafolatlaydi.

Pedagogik texnologiya usuli tizimli, texnologik yondashuvlarga asoslanadi. Sistema /tizim/ yunoncha so'z bo'lib, yaxlit tuzilma, qismlardan tuzilgan, birikkan ma'nosini anglatadi.

Pedagogik tizim-pedagogik texnologiyaning asosi, zamini hisoblanadi. Pedagogik tizim-bir butun, harakatlanuvchi yaxlit ijtimoiy-pedagogik hodisa bo'lib: o'quvchi /1/, Ta'lim-tarbiyaning maqsadi /2/, mazmuni /3/, o'quv jarayoni /4/, o'qituvchi yoki texnik vositalar /5/ va ta'lim-tarbiyaning tashkiliy shakllaridan /6/ tuzildi. /Bespalko V.P. «Slagaemqe pedagogicheskoy texnologii», M. 1989, 6-7- betlar/.

Ta'lim tarbiyaning maqsadi ob'ektiv harakterga ega. U har bir jamiyatning moddiy va ma'naviy ehtiyojlaridan hosil bo'ladi, ijtimoiy buyurtma sifatida davlat hujjatlarida umumiy tarzda ifodalandi. Ta'lim-tarbiyaning maqsadi tizim xosil qiluvchilik xususiyatiga ega. Pedagogik tizimning barcha qismlari ta'limning maqsadiga bog'lik va uni ruyobga chiqarishga xizmat qiladi. Shaxsni, mutaxassisni shakllantirish maqsadi ta'limning mazmuni /o'quv rejasi, o'quv dasturi, darsliklar/ni belgilaydi.

Pedagogik tizim didaktik vazifa va ta'lim texnologiyasini o'z ichiga oladi. Ta'lim-tarbiyaning maqsadi va mazmuni-didaktik vazifa; didaktik jarayon, o'qituvchi va texnik vositalar, ta'lim-tarbiya shakllari usullari-ta'lim texnologiyasiga kiradi. Pedagogik amaliyotda didaktik vazifani ta'lim texnologiyasi yordamchi o'quvchi, talaba o'zlashtirib oladi.

Pedagogik texnologiyaning mohiyati shundan iboratki, u birinchidan, ta'lim-tarbiya jarayonini oldindan loyihalash va so'ngra, sinfda, auditoriyada o'quvchilar bilan birga loyihani

qayta ishlab chiqishni nazarda tutadi. Bu masalani “didaktik vazifa”, “ta’lim texnologiyasi” tushunchalarini qo’llash bilan hal etish mumkin.

Ikkinchidan, an’anaviy pedagogikada metodik ishlanmalar o’qituvchi dars o’tishi uchun tuzilsa, pedagogik texnologiya-o’quvchini o’quv-bilish faoliyatining shakllari va mazmunini tasvirlaydigan ta’lim jarayoni loyihasini ishlab chiqishni taklif etadi.

Uchinchidan, pedagogik texnologiyaning muxim belgisi-maqсад hosil qilish jarayonidir. An’anaviy pedagogikada “pedagogik maqsad” masalasiga nazariyachilar ham, amaliyotchilar ham kam e’tibor beradi, maqsad-metodik adabiyotlarda ham noaniq ifodalaniб, unga erishish darajasi ham sub’ektiv baholanadi.

Pedagogik texnologiyada – pedagogik maqsadni aniqlash asosiy muammo bo’lib, maqsadni diagnostik ifodalash, bilim o’zlashtirish sifatini ob’ektiv baholash nazarda tutiladi.

Nihoyat to’rtinchidan, ta’lim-tarbiya jarayonlari tuzilishi va mazmuni jixatidan yaxlitligi-pedagogik texnologiyani ishlab chiqish va amalga oshirishning muhim printsiplari hisoblanadi. Yaxlitlik printsiplari, shuningdek, ta’limning har turi bo’yicha bo’lajak pedagogik tizimning loyihasini ishlab chiqayotganda pedagogik tizimning barcha elementlari (chorak, semestr, o’quv yili davomida ham, shuningdek butun ta’lim davomida ham) o’zaro ta’sirda bo’lishiga erishish zarur.

Pedagogik tizimning bir elementi, masalan maqsadi o’zgararsa uning boshqa qismlari (mazmuni, shakllari, jarayonlar) ham o’zgaradi.

PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA tushunchasi keng ko’lamli, serqirra tushuncha bo’lib, u ta’lim-tarbiya amaliyotini rivojlantirish ehtiyojlari asosida kelib chiqqan va hozirda pedagogika fanida o’z o’rniga ega. **TA’LIM FAOLIYAT**ining mazmuni, maqsad va vazifalari davrlar o’tishi bilan kengayib borishi natijasida uning shakl va usullari ham takomillashib bormoqda. Hozirda **INSON FAOLIYAT**ining asosiy yo’nalishlari shu faoliyatdan ko’zda tutilgan maqsadlarni to’liq amalga oshirish imkoniyatini beruvchi yaxlit tizimga, ya’ni **TEXNOLOGIYA**ga aylanib bormoqda. Shu asosda ta’lim sohasida so’nggi davrda **PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA** amal qila boshladi.

Pedagogik texnologiyada ishlov beriladigan material **TA’LIM OLUVCHI**ning aqliy, ruxiy, axloqiy sifatleri bo’lib, ularga **TA’LIM BERUVCHI** tomonidan ma’lum maqsadlarga erishish yo’lida har turli ta’sirlar o’tkaziladi.

Dastlab bu tushuncha 1940-50-yillar o’rtasigacha **TA’LIMDA TEXNOLOGIYA** deb qo’llanilib, o’quv jarayonida audiovizual **TEXNIKA VOSITALAR**idan foydalanishni ifoda qilgan. Oradan vaqt o’tishi davomida shu ifodalarni qo’llash darajasi kengayib borishi natijasida ularning ma’nolari ham tegishli o’zgarib bordi. Hozirga kelib esa **PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA** ifodasining zamonaviy ilmiy asoslangan yagona ta’rifini belgilash maqsadida bir qancha yirik olimlar tomonidan turli fikrlar va xulosalar asoslab berildi.

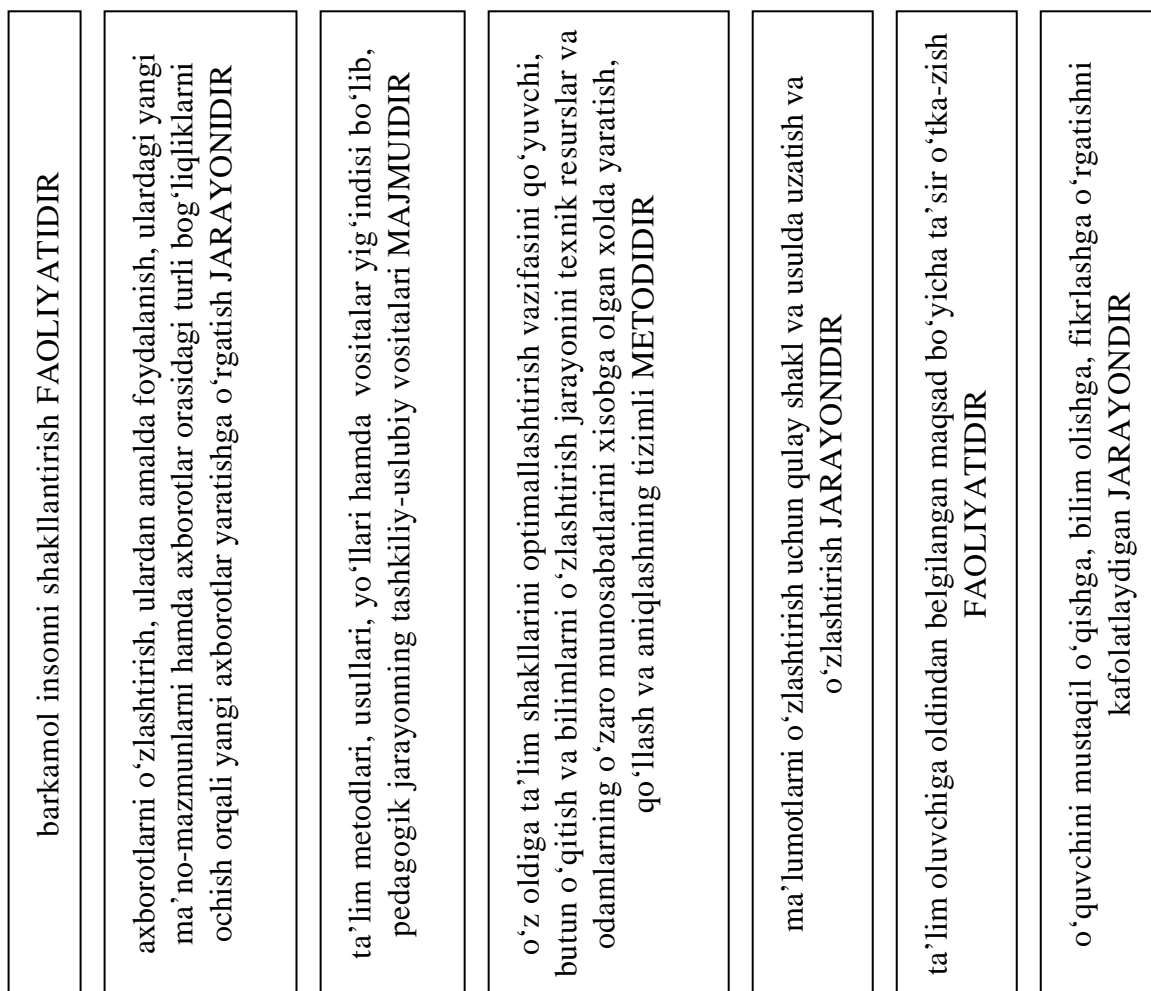
Hozirgi ta’lim soxasida keng rivojlanib borayotgan yo’nalishlardan biri zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo’llashdan iborat. Ma’lumki, o’quv-tarbiya jarayoni katta avlod tomonidan **O’Z BILIM VA TAJRIBALARINI** o’sib kelayotgan avlodga o’rgatishdan iborat bo’lib, bu jarayonda asosan inson xayoti uchun zarur axborotlarni **AVLODDAN AVLODGA** uzatish amalga oshiriladi.

Insoniyat xayoti axborotlar bilan chambarchas bog’liq. Boshqacha aytganda, insonning har bir harakati axborot **OLISH**, yoki **UZATISH**, yoki undan **FOYDALANISH**, yoki uni **O’RGANISH**, yoki **O’ZLASHTIRISH**, yoki **SAQLASH**, yoki **BOYITISH**dan iborat. Shundan xozirgi insoniyat sivilizatsiyasini axborot sivilizatsiyasi deb ataladi. Shu nuqtai nazardan sivilizatsiya tushunchasiga berilgan ta’riflardan biri quyidagicha: «Sivilizatsiya axborotni **TO’PLASH**, **TAHLIL QILISH** va **FOYDALANISH** hamda atrof-muhit va o’zi haqida axborot **YARATISH** uchun eng ko’p ma’lumot olishga qodir bo’lgan moddaning yuqori turg’un xolatidir».

Bu ta’rifdan axborotni avloddan avlodga uzatishning, ya’ni o’quv-tarbiya ishining ahamiyati qanchalik yuqori ekanligi ko’rinib turibdi, ya’ni ta’lim siviliza-siyaning mavjudlik sharti hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan sivilizatsiyaning bosh belgisi - axborotni to’plash,

mavhum yoki abstrakt tahlil qilish va undan o'z turini, o'z jamoasini uzoq saqlash uchun foydalanishdan iborat hamda axbo-rotni to'plash, taxlil qilish va undan foydalanishning shakl, usul va vositalarini takomillapggirib borish zarurligi va buning zamirida PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA yotishi tushuniladi.

PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA

Pedagogik texnologiya jarayonida
ta'lim beruvchi rahbarligida ta'lim oluvchi mustaqil ravishda
AXBOROT OLADI, O'RGANADI VA O'ZLASHTIRADI

PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA ta'lim-tarbiya jarayoni sifatida ishtirokchilarining faoliyatlari orqali amalga oshiriladi va bu jarayonning pirovard maqsadi barkamol insonni shakllantirish va rivojlantirish bo'lib, asosan quyidagilardan tarkib topadi:

o'qitish va tarbiya berish;

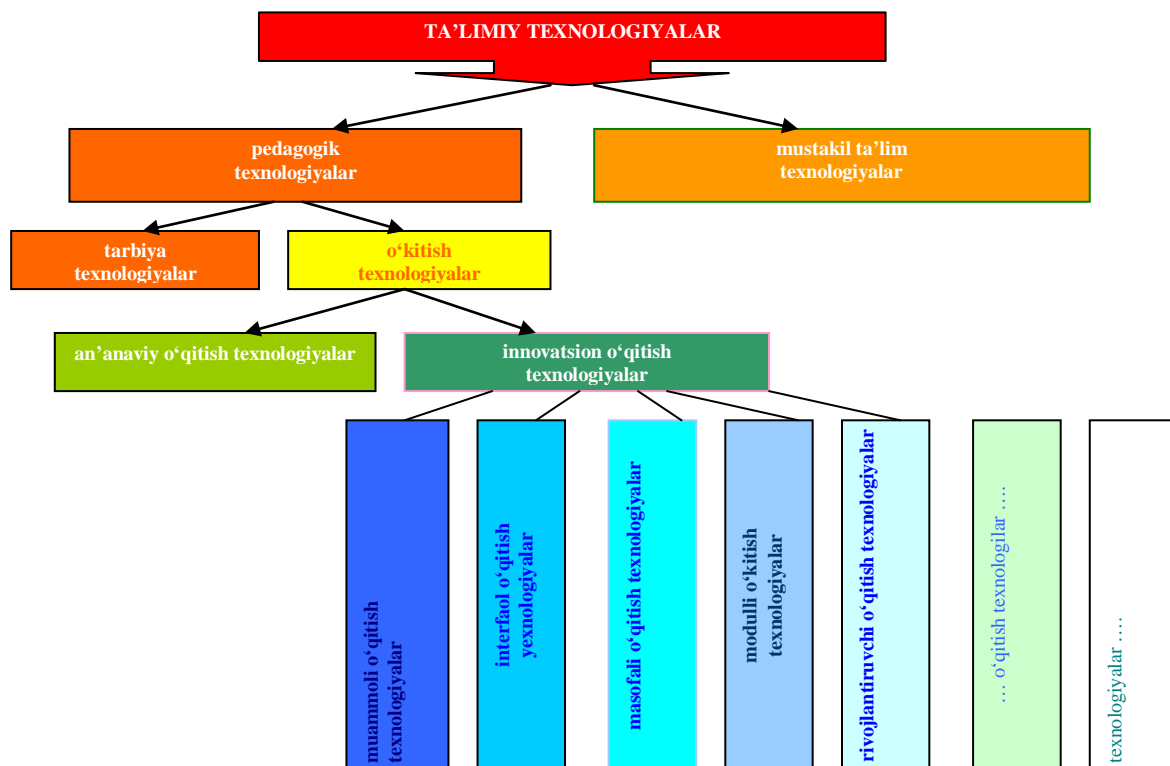
axborotlarni avloddan-avlodga uzatish;

	mustaqil fikrlashga o'rgatish;
✓	bilim, ko'nikma, malakalarni o'rgatish va o'zlashtirilishiga erishish; turli metodikalarni qo'llash va takomillashtirish;
	diagnostika, monitoring olib borish;
✓	insonparvarlik, xalqparvarlik va mafkuraviy tamoyillarga asoslanish;
	ta'lim oluvchining tayyorgarlik darajasini, psixologik, fiziologik, yosh xususiyatlarini va gigiyenik talablarni hisobga olish;
	ta'lim menejmenti, marketingi talablari va xulosalarini, ijtimoiy motivlarni hisobga olish.

Ta'lim muasasalar ishining hozirgi nazariyasi va amaliyotida o'quv-tarbiya jarayonining ko'plab variantlari mavjud va har bir ta'lim beruvchi pedagogik jarayonga o'zining individual ulushini qo'shadi, lekin ko'p texnologiyalar o'z maqsadlari, mazmuni, qo'llanadigan metodlari va vositalari bo'yicha yetarlicha ko'p o'xshashliklarga ega va ularni shu umumiy belgilariga ko'ra **TASNIF QILISH** mumkin:

<ul style="list-style-type: none"> • qo'llanish darajasiga ko'ra; • falsafiy asosi bo'yicha; • asosiy rivojlantiruvchi omili bo'yicha; • o'zlashtirish konsepsiyasi bo'yicha; • shaxsiy belgi-sifatlariga ko'ra yo'nalganligi bo'yicha; • mazmuni xususiyatlari bo'yicha; • boshqaruv turi bo'yicha; • shaxsga yondashuv bo'yicha; • - ko'p qo'llaniladigan metodlari bo'yicha; — ta'lim oluvchilar toifalari bo'yicha.
<p>Jamiyatning rivojlanishi alohida mamlakatlarda va umuman jahonda insonparvar falsafiy asosdagi yangi pedagogik texnologiyalarni yaratdi. Bular ham yuqorida aytilgan belgilarga ko'ra quyidagicha tasnif qilinishi mumkin: o'yinli o'qitish, muammoli o'qitish, darsturlashtirilgan o'qitish, interfaol o'qitish, rivojlantiruvchi o'qitish, muammoli o'qitish, masofali o'qitish va boshqalar.</p> <p>PEDAGOGIK TEXNOLOGIYalarni tasniflashda ularning eng yaqqol ajralib turadigan xususiyatlariga asoslaniladi. Aslida esa har bir pedagogik texnologiya sof holda uchramaydi, ularda boshqalariga xos bo'lgan elementlar albatta mavjud bo'ladi.</p>

3-илова:

Didaktik masalalarni hal etish maqsadi shaxs sifatlarini shakllantirish uchun zarurat bo'lsa, shart-sharoitlar-talabalarning boshlang'ich sifati ko'rsatkichlari, axborot esa o'quv predmetining mazmunidir.

Har bir didaktik masala pedagogik tizmda o'ziga mos keladigan PT elementlari bilan hal qilinadi, ular: didaktik jarayon pedagog yoki o'qitishning texnik vositalari hamda o'qitishning tashkil qilish shakllari. Yuqorida ijtimoiy buyurtma yo'nalishi didaktik masalalarga qaratilgan va bu bejiz emas: ta'lim har doim jamiyat talablarini qondirishga xizmat qiladi va u ongli ravishda yoki intuiitiv (ichki his bilan, sezib) tarzda tez yoki sekinlik bilan bu talablarga mos holda tuzatila boriladi.

Shuni alohida ta'kidlash zarurki, pedagog-metodistlar hozirga qadar didaktik masalalarni aniq ifodalashga va unga mos keladigan PTni ishlab chiqishga kam e'tibor berayotirlar. Shu nuqtai nazardan Milliy dastur ijtimoiy buyurtma sifatida yangi PTn yaratish va amaliyotga joriy etish majburiyatini yukladi.

PTga "yangi" so'zining qo'shib ishlatilishi nazariyani olimlar va o'qituvchilarni bir qadar o'ulantiirib qo'ydi, endilkda ta'lim-tarbiya jarayonini loyihalashga eskicha yondashish mumkin emasligini anglab etmoqdalar. Shunday ekan PTni qanday yangilash mumkin? E'tiborni yuqorida keltirilgan pedagogik tizim tuzilishiga qarataylik. Bu tizimga uzluksiz ravishda ijtimoiy buyurtma o'z ta'sirini ko'rsatadi va ta'lim tarbiya maqsadini umumiy holda belgilab beradi. "Maqsad" (2) esa pedagogik tizimning bosh bo'g'ini hisoblanib, u qolgan elementlarni o'z navbatida yangilash zaruriyatini keltirib chiqaradi. "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" ta'lim-tarbiyaning maqsadini yangi yo'nalishga burdi, ya'ni "O'tmishdan qolgan mafkuraviy qarashlar va sarqitlardan to'la xolos etish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasida yuksak ma'naviy va ahloqiy talablarga javob beradigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash" deb belgilanadi. Demak, ta'lim-tarbiyaning maqsadi yangilandi, unga mos holda mazmunning yangilanishi tabiiydir. Ta'lim mazmuni o'quv dasturlari, qo'llanma va darsliklarda o'z ifodasini topadi. Shu munsoabat bilan fan sohalari bo'yicha ta'lim mazmunini ishlab chiqish ishlari amalga oshirildi.

Pedagogik tizmda didaktik masalalarning o'z echimlarini topishi Milliy dastur g'oyalarini ro'yobga chiqarishning muhim bosqichidir.

Agar pedagog qo'lida bilimga chanqoq, iqtidorli talaba o'quvchilar, fan maqsadiga mos mazmun-dastur, o'quv qo'llanma, darsliklar mavjud bo'lsa, u didaktik jarayonni

muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun bilish faoliyatining tashkiliy shakllaridan samarali foydalanib yangi PTni amaliyotga izchil va ketma-ket joriy etishni mumkin.

Shunday qilib, ta'lim taraqqiyotining xaqqoniy xarakterantiruvchi kuchi sifatida mavjud didaktik masalalar va unga mos keladigan pedagogik texnologiya asosida oqilona qurilgan pedagogik tizim xizmat qiladi.

5.O'qish, o'qitish-inson faoliyatining boshqa sohalari singari ijtimoiy foydali faoliyatdir, garchi uning samarasi darhol bevosita ko'zga tashlanmasa ham. Iqtisodiy tuzumlar nima ishlab chiqarayotgani bilangina emas, balki qanday ishlab chiqarayotgani va qanaqa mehnat qurollari bilan ishlab chiqarayotganligi bilan biri ikkinchisidan farqlanadi, degan g'oya o'qish-o'qitish faoliyatiga ham taalluqlidir.

Pedagog yuqorida ta'lim usullari rivojlanishiga shu nuqtai nazardan qarab, uni shartli ravishda quyidagi bosqichlarga ajratish mumkin:

1-muallim "o'z kuchi bilan o'qitish bosqichi, ya'ni o'quvchi uchun axborot manbai – o'qituvchi bo'lishi.

2-o'quv kitoblari, darsliklar yaratilgan va keng qo'llanilgan bosqich;

3-audiovizual vositalar qo'llanilgan bosqich;

4-o'qitishni boshqarishda oddiy avtomatlash vositalarini qo'llash bosqichi;

5-o'qitishni hozirgi zamonaviy EXMLar vositasida boshqarishni avtomatlashtirish bosqichi.

Insoniyatning rivojlanish dasrlari almashganda pedagogik texnologiyalar butunlay yo'q bo'lib ketmaydi, balki pedagogik texnologiyalar keyingi davrlarda assotsiatsiya bir-birini eslat. O'zaro bog'lish orqali fikran bog'lanadi, yangi sifatlar, xususiyatlarga ega bo'lib, kuchayadi, boyiydi. Bu jarayon borgan sari tobora tezlasha boradi.

Kishilik tarixida 1-bosqich uzoq muddat davom etgan. Unda o'qituvchi o'z kuchiga, o'z bilimi va maxoratiga asoslanib ish bajargan. Keyinchalik dunyoviy va diniy mazmundagi qo'lyozma kitoblar yaratildi, lekin o'quvchi ularning mazmunini o'qituvchi faoliyati vositasida o'zlashtiradi. Bunday holat XVII asrgacha-Ya.A.Komenskiy "Buyuk didaktika" asarida o'quvchi ta'lim olishi uchun darslik zarurligini isbotlaguncha davom etdi. Yana bir qancha to'siqlarni bartaraf etib, darsliklar Evropa mamlakatlarida XU111 asrda keng qo'llanila boshlandi.

2-bosqich-qog'oz o'quv kitobi davri xali nihoyasiga etkazilgani yo'q, darsliklar yaratish va ulardan foydalanish texnologiyasi xamon mukammal emas. Lekin o'qitishning 1,2,3-bosqichlariga xos ta'lim vositalari maktablarga jadal kirib kelmoqda.

O'quv kitoblarini joriy etish qarama-qarshiliklar kurashi natijasida sodir bo'lgan. Keyingi davrlarda ham ta'lim sohasidagi jiddiy o'zgarishlar kurashsiz, oson bo'lmagan. Hozirgi kunda ham 1-bosqich texnologiyasi ruxida shakllangan ayrim pedagoglarda keyingi davrlarda vujudga kelgan o'quv vositalarini o'zlatirib olishga, ta'lim-tarbiya jarayonini shu asosda tashkil etishga intilish sust. Vaholanki 1-bosqich o'quv vositalari o'qituvchidan ko'p mehnat talab etadi va o'quvchining bilim, tayyorgarlik darajasi yuqori bo'lmaydi.

Bu pedagogik bosqichlarning har birida ta'lim metodlari takomillashtirila borganligi tufayli o'qituvchi mehnatining samarasi ortib, yangi texnologiyani qo'llaydiganlar safi kengaya borgan.

Hozirgi paytda O'zbekiston Respublikasini rivojlangan davlatlar darajasiga chiqarish maqsadida "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi", "Ta'lim to'g'risidagi qonun" qabul qilindi. Ta'lim O'zbekiston davlati siyosatining ustivor sohasiga aylandi, ulkan ishlar rejalashtirilmoqda, davlat byudjetidan bu soxaga katta mablag'lar ajratilmoqda. Milliy dasturda rivojlangan mamlakatlar darajasida raqobatbardosh, yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarini egallagan, yuqori malakali kadrlar tayyorlash maqsadi kun tartibiga qo'yildi. Ilgarigi pedagogik texnologiyalar bilan bu vazifalarni bajarib bo'ladi? 3,4-pedagogik bosqichlarni chetlab, 5-EXMLarga asoslanib pedagogik texnologiya vositalari va metodlarini o'zlashtirishga o'tish mumkinmi? Tajriba bu savolga ijobiy javob beradi.

Hozirgi kunlarda ko'pchilik sinf xonalariga kirib ta'lim jarayonini kuzatgan kishi mavjud pedagogik tizim birinchi va ikkinchi bosqichlarga xos ekanligiga ishonch hosil qiladi.

Vaholanki, hozirgi paytda ayrim umumiy ta'lim maktablarida pedagogik tizimni uchinchi, to'rtinchi bosqichlar darajasida tashkil etish uchun imkoniyatlar, shart-sharoitlar mavjud.

Shuni ta'kidlash lozimki, kompyuterlarni sotib olib, sinf xonasiga o'rnatish bilan o'qitishning beshinchi bosqichi vujudga kela qolmaydi. Pedagogik texnologiyani loyihalash va qo'llash yaxlit jarayonligini doimo yodda tutish va uni amalga oshirishga xarakat qilish, intilish lozim. Agar pedagogik tizimda ta'limning texnik vositasi sifatida kompyuter ishlatiladigan bo'lsa, pedagogik tizimning boshqa elementlari ham shunga mos ravishda tashkil etilishi kerak, shundagina kompyuterning barcha didaktik imkoniyatlarini yuzaga chiqaradigan yangi, takomillashgan pedagogik texnologiya hosil bo'ladi.

Bilimlarini faollashtirish maqsadida beriladigan savollar:

1. Pedagogik tizim tushunchasi va uning komponentlari sanab o'ting?
2. Pedagogik jarayon pedagogik tizimning mohiyati haqida tushuncha bering.
3. Pedagogik tizimning tarkibiy qismlari va ular o'rtasidagi bog'liqlik nima?
4. Ta'lim usullarining tarixiy rivojlanish bosqichlari qaysilar?
5. Pedagogik tizim loyihasi va uni amalga oshirish yo'llari haqida tushuncha berign.

5- MAVZU. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar Hozirgi zamon an'anaviy ta'limi

(2 soat)

Reja

1. An'anaviy sinf-dars texnologiyasining farqli belgilari.
2. An'anaviy ta'limning tasnifiy tavsifi. An'anaviy ta'lim tamoyillari.
3. An'anaviy ta'lim mazmuni va metodikasining o'ziga xosliklari.
4. Ta'limning an'anaviy shakllarining ijobiy va salbiy tomonlari.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T: "SHarq" nashriyot matbaa kontserni, 1997.
2. Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li.- T: O'zbekiston, 1992.- 78 b.
3. Karimov I.A. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni xalq, millatni millat qilishga xizmat etsin.-T: O'zbekiston, 1998.-30 b.
4. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda: O'zR Prezidenti I.A.Karimovning Birinchi chaqiriq O'zR Oliy Majlisining O'n to'rtinchi sessiyasidagi ma'ruzasi. 1999 yil 14 aprel.-T.: O'zbekiston, 1999.-48 b.
5. N.N. Azizxo'jaeva. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T. Nizomiy nomidagi TDPU. 2006 y
6. Madyarova S. A. va boshq. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.- T.: IQTISOD-MOLIYA, 2009, 240 b.

QO'SHIMCHA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. T. "Moliya" nashriyoti, 2003 y. – 171 b.
2. M. Ochilov. Yangi pedagogik texnologiyalar. Qarshi. "Nasaf" 2000 y. – 80 b.
3. Talipova J.O., G'ofurov A.T. Biologiya ta'limi texnologiyalari: O'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi muassasalari biologiya o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma. – T.: O'qituvchi, 2002.
4. U. Tolipov, M. Usmanbayeva. pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. "Fan". 2005.
5. O'. Tolipov. Oliy pedagogik ta'lim tizimida umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakalarni rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari. T. "Fan". – 167 b. 2004y.
6. O'. Tolipov, M. Usmonboeva. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. "Fan". 2005 y. – 205 b.
7. T. G'afforova, A. Qurbonov, E. Godfri. Ta'limning ilg'or texnologiyalari. Qarshi "Nasaf". 2003y. – 112 b.
8. Farberman. B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. T., 2001
9. Choriev A. Yangi pedagogik texnologiyalar. Ma'ruzalar matni, Qarshi 2000.
10. Farberman B. Ilg'or pedagogik texnologiyalar – T.: 1999.

Asosiy tushunchalar: An'anaviy ta'lim, tasnifiy tavsif, tamoyillar, an'anaviy sinf-dars texnologiyasi, loyihalashtirilgan ta'lim, shaxsning rivojlanishi, rivojlantirish maqsadi.

Milliy mustaqillik qo'lga kiritilishi bilan istiqbol yo'llarimiz, milliy g'oya va mafkuramiz aniq qilib belgilab olindi. Biz o'z ta'limi-tarbiyaviy maqsadimiz va vazifalarimiz, uni amalga oshirish dasturlarimizni belgilab oldik. Prezidentimizning ma'naviy mafkuraviy, barkamol avlodni voyaga etkazish borasida bir qator asarlarida ushbu yo'nalishdagi davlat siyosati ustivor masala ekanligi bir necha bor ta'kidlab o'tiladi. Bobokalonlarimizning azaliy orzulari, milliy va umumbashariy qadriyatlarini, ma'naviy yodgorliklar zamonaviy pedagogikaning maqsadi va vazifalarini shakllanishiga asos bo'lmoqda. Davlatimiz tomonidan qabul qilinadigan "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi"da ushbu maqsad yoritib berilgan. Zero, zamonaviy pedagogikaning bosh maqsadi ham etuk, yuksak malakali, ma'naviyatli, ma'rifatli, mustaqil fikr yurita oluvchi, raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashdan iboratdir.

Pedagogika fani va amaliyotida turli yondashuvlar qo'llaniladi. Bulardan biri an'anaviy yondashuv.

An'anaviy yondashuv. Uning asosiy xususiyati-o'qituvchi ma'lum axborotni, gapirib beradi, tushuntiradi, talaba esa bu bilimni xotirasida saqlaydi. "Bilim" tushunchasi xotirada saqlanadigan axborot ma'nosida tushuniladi. Tulabada bilim bor-yo'qligi imtihonda shu axborotga doir berilgan savolga yoddan bergan javobiga qarab aniqlanadi. Bunda bilim degani asosan esda qoldirishning natijasidir, u ko'pina yuzaki bo'lishi ham mumkin. Bunday bilim xotirada uzoq saqlanmaydi. Talaba savol berilganda eslashi ba'zan eslay olmasligi ham mumkin.

An'anaviy o'qitish usulida ta'lim maqsadi dastur talabiga binoan aniq ifodalanmaydi, talabaning o'zlashtirish darajasi, sifati haqida muallim aniq tasavvurga ega bo'lmaydi.

An'anaviy ta'lim mamlakatimizning o'quv yurtlarida keng tarqalgan, uning turli jihatlari pedagogika, metodika fanlarida ishlab chiqilgan, katta tajriba to'plangan. An'anaviy ta'lim usulini takomillashtirish sohasida izlanishlar davom etayotir. Lekin uning ob'ektiv imkoniyatlari cheklangan. Mamlakatiimizda amalga oshirilayotgan ta'lim sohasidagi islohotlar, tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan fan – texnika talablari-ta'lim usuli bilan jamityaning raqobatbardosh, yuqori malakali kadrlar tayyorlash, barkamol avlodni shakllantirishga bo'lgan ehtiyoji o'rtasida nomutanosiblikni vujudga keltirdi. Uni ta'limda boshqa yangi yondashuvlarni qo'llash yo'li bilan hal etish lozim.

An'anaviy ta'lim bir qator salbiy tomonlari mavjud. Ba'zan yosh o'qituvchilar va amaliyotga chiqqan talabalar faoliyatida darsni rejalashtirish sohasida xatolarga yo'l quyilganligining guvohi bo'lamiz. Yosh o'qituvchilar va talabalar faoliyatida yo'l qo'yilayotgan xatolarni quyidagi guruhlariga bo'lish mumkin:

1. Maqsadda aniqlikning yo'qligi. Ya'ni talabalar aslida nima qilishhlari va nimani o'rganishhlari aniq belgilanmaydi.

2. Ta'lim maqsadining talabalari darsning natijasi bilan to'g'ri kelmagan hollar bo'ladi.

3. O'rganish uchun tavsiya qilingan materiallar darsning maqsadiga to'g'ri kelmaydi.

4. O'qituvchi berayotgan yo'llanmalar talabaning darsda bilimlarni samarali o'rganishhini ta'minlamaydi.

5. Dars rejasida ko'rsatilgan talablar dars maqsadini amalga oshirishning samarali vositasi bo'la olmaydi.

Umuman tuzilgan rejalar qayta ko'rib chiqilishni va xatolarni bartaraf etishni ustida ishlanishi lozim.

Dars rejasi sizni va sizning talabalaringizni ma'lum natijalarga erishishingizga asos bo'lishi lozim. Darsni shunday rejalashtirish lozimki uni boshqacha yo'l bilan amalga oshirishga o'rin qolmasin. O'qituvchi mahorati darsni aniq rejalashtirishda o'z aksini topadi. Darsni shunday rejalashtirish lozimki, unda nima qilinishi mo'ljallanayotganligini aniq o'z aksini topsin va boshqacha reja tuzish mumkinligiga o'rin qolmasin.

An'anaviy o'qitish asosan bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishga qaratilgan bo'lib, shaxsning rivojlanishini ko'zda tutmaydi.

An'anaviy o'qitish asosini, Y.A. Komenskiy tomonidan tuzilgan pedagogika tamoyillari tashkil etadi:

- ilmiylik;
- tabiatga monandlik (o'qitish rivojlanish bilan belgilanadi va shakllanmaydi);
- uzviylik va tizimlilik;
- o'zlashtiruvchanlik (ma'lumdan noma'lumga, soddadan murakkabga);
- mustahkamlash (takrorlash, takrorlash ...)
- onglilik va faollik;
- nazariyaning amaliyot bilan bog'liqligi;
- yoshi va individual xususiyatlarini hisobga olish.

An'anaviy o'qitish quyidagi xususiyatlarga ega: zo'ravonlik pedagogikasi, o'qitishning tushuntiruv-ko'rgazmali usuli, ommaviy o'qitish. An'anaviy o'qitishda avtoritarlik quyidagi shaklda namoyon bo'ladi: o'quvchi bu hali to'la shakllanmagan shaxs, u faqat bajarishi zarur, pedagog esa - bu sardor hakam, yagona tashabbuskor shaxs (3.1.-rasm).

Mumtoz an'anaviy «sinf-dars» tizimi - bu bayon etishning ma'ruzaviy usuli va kitob bilan mustaqil ishlashni o'z ichiga oladi (didaxografiya).

Zamonaviy an'anaviy o'qitish esa, o'qitishning texnik vositalarini qo'llab, didaxografiyadan foydalanishdan iborat bo'ladi. Shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalarda, o'quvchi shaxsi pedagogik jarayon markaziga qo'yiladi, uning rivojlanishiga va tabiiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga qulay shart-sharoitlar yaratiladi.

Ko'zlangan maqsadga erishish uchun uzluksiz ta'lim tizimi tubdan isloh qilinmoqda. Ta'lim jarayoniga tabaqalashtirilgan yondashuv, o'quvchilarni turli kasb-xunar kollejlari, akademik litseylarda taxsil olishlarini ta'minlash zamonaviy pedagogika fani oldiga yuksak vazifalarni qo'ymoqda. Masalan, ushbu o'quv muassasalari uchun davlat ta'lim standartiga muvofiq keluvchi o'quv dasturlarini va darsliklar, o'quv yo'llanmalarini yaratish bugungi kun talablariga javob bermog'i lozim. Har biri turli variantlarda bo'lsagina, maqsadga to'g'ri xizmat qila oladi.

O'quv - tarbiya jarayonlarini tashkil etishda ham an'anaviy usullardan farqli o'laroq, yangicha pedagogik yondashuvlarni o'zlashtirish va ta'lim jarayonida qo'llash zamon talabidir. Milliy dasturda bu masalaga alohida e'tibor berilgan.

Ilgaridan loyihalashtirilgan ta'lim – tarbiya jarayonining pedagogik texnologiyasi o'zida metod va usullar tizimini, ta'limning metodik usullarini, o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikda faoliyat ko'rsatish imkoniyatlari va vositalarini, o'quvchilarning ijobiy shaxsiy sifatlarini rivojlantirish maqsadini, yakuniy natijalarga erishishni kafolatlaydi.

Yangi pedagogik texnologiyalarni tuzishda an'anaviy ta'lim va tarbiya metod va usullaridan qanday foydalanish mumkin. O'zbekiston Prezidenti Islom Karimovning "Yangi uyni qurmasdan eskisini buzmaylik" iborasi ta'lim tizimiga ham bevosita taalluqlidir. O'quvchilar bilan an'anaviy o'qitish usulida bevosita aloqa, og'zaki so'rov, yozma ishlar olish, insho olish, mustaqil ishlar, rasm chizish, chizmachilik, amaliy ishlarni qog'oz, yog'och, yung, metall, plastmassa materiallaridan tayyorlash, she'r, monologlarni og'zaki bayon etish va boshqalarni albatta, ta'lim texnologiyasi metod va usullari bilan qo'shib foydalanamiz. Chunki har qanday interfaol usulini olib qarasaq, ("Munozara", "Klaster", "Ajurli arra" yoki "Kichik guruhlar"da ishlash), hammasi an'anaviy ta'lim metod va usullarini qo'llashni talab etadi. Bu fikrimizning isbotini o'quv qo'llanmaning uchinchi qismida guvoh bo'lasiz.

Hozirgacha o'qituvchi – pedagoglarimiz tomonidan foydalanib kelingan va hozir ham darsda foydalanishga aksariyat o'qituvchilar qo'llayotgan an'anaviy metod va usullar haqida qisman to'xtalamiz:

O'quv jarayonining sifati ko'p omillarga bog'liq bo'lib, ular orasida o'qitishning usul va metodlari hal qiluvchi ahamiyatga ega. Metod va usullar o'quvchilar tomonidan bilimlarni ongli va chuqur o'zlashtirishiga, ularda mustaqillik va ijodiy faollikning rivojlanishiga yordam beradi. O'qitish metod va usullarini tanlashda o'qitiladigan fanning xarakteri, bolalar va talabalarning yoshlik xususiyatlari, tayyorgarlik darajasi va boshqalar hisobga olinadi.

Ta'lim metodlari va usullarini tanlash o'qituvchi tomonidan darsda hal qilinishi mo'ljallangan masalaga bog'liq bo'ladi. Ya'ni yangi materialni bayon etishda bir xil metod va usul qo'llanilsa, uni mustahkamlashda boshqa xil usul, mavzuni umumlashtirishda yana boshqa xil metodlar qo'llaniladi. Darsning turli bosqichlarida puxta o'ylangan va samarali usullar va metodlarni tanlash juda muhimdir.

Shunday qilib, o'qitish metodi o'qituvchi va o'quvchilar nazariy hamda amaliy bilish faoliyatining ta'limiy vazifalarini bajarishga qaratilgan yo'lidir.

An'anaviy o'qitish metodlarini bilish manba'lari bo'yicha quyidagi uch guruhga bo'linadi:

Og'zaki metodlar (bilimlarni so'z bilan bayon qilish, suhbat, darslik ma'lumotnoma va ilmiy adabiyotlar bilan ishlash).

Ko'rsatmali metodlar (rasmlar, namoyishlar, kuzatishlar).

Amaliy metodlar (mashqlar, laboratoriyadagi, maktab tajriba yer uchastkasidagi amaliy ishlar).

Har bir o'qitish metodining o'z vazifasi bor. O'qitish metodlarining rag'batlantiruvchi (motivlashgan), ta'limiy, tarbiyaviy va kamol toptiruvchi umumpedagogik vazifalarni bajaradi.

Biz o'qitish metodlarini sanash orqali o'qitish metodlaridan I. Yangi bilimlar berish metodi haqida to'xtalmoqdamiz. Bu metod o'z vazifasiga ko'ra tushuntirish, hikoya, maktab ma'ruzasi kabi metodlar yig'indisidir. Quyida shu metodlarning har birini alohida ko'rib chiqamiz.

Tushuntirish ayrim tushunchalar, voqealar, harakat prinsiplarini og'zaki talqin etishdir. Bu metodni qo'llash uchun avvalo o'qituvchi yangi materialni o'tishda o'qitadigan o'quv predmetining ilmiy mazmunini chuqur bilishi, dars uchun zarur materialni tanlay olishi va tushuntirishning samaradorligini belgilashi kerak. Darsni qiziqarli, mazmunli bo'lishini, o'quvchi va talabalarning psixologik yosh xususiyatlarini yaxshi bilishi, tushuntirishda diqqatini jalb eta olishi, o'qituvchining nutqi yorqin, tushunarli bo'lishi zarur.

Og'zaki bayon qilish metodining keyingi usuli bu hikoyadir. Hikoya – xabar shaklidagi yangi materialni yoritish usuli bo'lib, undan hamma sinflarda foydalansa bo'ladi. Hikoya metodini qo'llashda uning g'oyaviy yo'nalishini ta'minlash, yetarli miqdordagi yorqin va

ishonarli misollar, dalillar, to'g'ri, tekshirilgan ma'lumotlar berish, asosiy fikr va muhim jihatlar bayon qilinishi, hikoya tushunarli, sodda tilda aytilishi, o'quv materialini yorqin ifodalash kerak.

Maktab ma'ruzalaridan asosan yuqori sinflarda foydalaniladi. Chunki ular hikoyaga nisbatan uzoqroq davom etadi. Ma'ruza – bilimni so'z bilan ifodalash uslublaridan biri sifatida beriladigan bilimlarni og'zaki bayon qilishni ko'zda tutib, o'z hajmining kattaligi, mantiqan qurilishi, obrazli isbotlash va umumlashtirishning murakkabligi bilan hikoyadan ajralib turadi.

Ma'ruza davomida beriladigan bilimni og'zaki bayon qilish, uzoq vaqt davomida o'quvchi – talabalarning diqqatini tutib turish hamda ularning fikrlashini faollashtirish, dalillash, isbotlash, tasniflash, ta'riflar berish, tizimga keltirish, umumlashtirish kabi pedagogik usullardan foydalaniladi. Ma'ruzalarga asosan talaba va kollej, akademik litsey o'quvchilari jalb qilinadi. Umumta'lim maktablarining yuqori sinf o'quvchilarini oliy o'quv yurtiga o'qishga tayyorlash maqsadida ayrim fanlardan ma'ruzalar tashkil qilinadi. Ma'ruza rejasini aniq o'ylab, uni texnologiyalashtirish zarur. Reja bandlarining barchasida, ularning har birining maqsad, yakun va xulosalarini izchil bayon qilishda mantiqiy uyg'unlik bo'lmog'i kerak. Ma'ruza shunday sur'atda o'qiladiki, talaba, o'quvchi ma'ruzaning muhim joylarini yozaolsinlar. Shuning uchun ham o'qituvchi ma'ruzaning yozib olinadigan joylarini aniq ajratishi, zarur bo'lsa yozib olishlarini yengillashtirish uchun takrorlashi lozim. Ma'ruza zerikarli bo'lmasligi uchun talabalarning fikrini faollashtirish maqsadida ma'ruza davomida muammoli vaziyatlarni shakllantirish yaxshi pedagogik samara beradi.

Suhbat ta'limning keng tarqalgan usuli bo'lib, darsning istalgan bosqichida qo'llanishi mumkin. Suhbatning bir necha xili mavjud bo'lib, ular yangi bilimlar berishda, bilimlarni mustahkamlashda, olingan bilimlarni tekshirishda, o'tilgan materialni takrorlashda qo'llanilishi mumkin.

Suhbat uslubi atroflicha o'ylangan savollar yordamida o'qituvchi bilan talabalar orasidagi suhbatni ko'zda tutib, u o'quvchi yoki talabaning fikrlash tizimini, yangi tushunchalar va qonuniyatlarni o'zlashtirishga olib keladi.

Suhbat uslubini qo'llaganda savollarni qo'yish (yo'naltiruvchi, qo'shimcha, asosiy va h.k.z) talabalarning javob va mulohazalarini muhokama qilish, suhbatdan chiqqan xulosalarni muhokama qilib, javoblarni tuzatish usullaridan foydalaniladi. O'qituvchi mavzuni muhokama qilish uchun imkon beruvchi yordamchi, yo'naltiruvchi savollardan foydalanishi mumkin. Shunday suhbatlar tashkil qilish mumkinki, talabalar ilgari o'zlashtirgan bilimlarini eslaydilar, ularni tartibga soladilar, umumlashtiradilar, xulosa chiqaradilar. Bunday suhbatlar asosan tushuntirish xarakteriga ega bo'lib, oldin o'zlashtirgan bilimlarga suyanadi. Talabalar xotirasini faollashtirishni nazarda tutadi.

Suhbat uslubiga tarkibiy qism bo'lib kiruvchi usullardan foydalanishda o'qituvchining pedagogik nazokati yetakchi o'rin egallaydi.

Ayniqsa, yangi bilimlar berishda evristik suhbatdan foydalanish talabalarni og'zaki savollar orqali mavzuni muhokama qilish uchun qo'llaniladi. Bunday suhbat davomida savollar qisqa va aniq bo'lishi, talabaning fikrini uyg'otishi, o'ylashga, tahlil qilishga, taqqoslashga majbur etishi, yangi hodisalarni ongli ravishda tushunishga undashi kerak.

II. Ta'limning ko'rgazmali metodini shartli ravishda ikki guruhga bo'lish mumkin:

ko'rgazmali usul;

namoyish etish usuli.

Ko'rgazmali usul talabalarga namoyish etiladigan qo'llanmalar – xarita, plakat, doskadagi chizma va rasmlar, buyuk mutafakkirlarning surati va boshqalarni ko'zda tutadi.

Namoyish qilish uslubiga odatda, tajriba asboblari, tajribalarning o'zi, shuningdek, diafilm, kinofilm ko'rsatishlarni ham kiritish mumkin. Bu uslubni qo'llashda quyidagi usullardan foydalaniladi. Namoyish etishni qo'llashda ko'rinishni to'liq ta'minlash, ko'rilgan voqea va hodisalarni, natijalarni muhokama qilish zarur.

Keyingi yillarda pedagogika amaliyotida ko'rgazmali usul bir qator yangi vositalar bilan boyidi.

Darsda o'quv kinofilmlarini qo'llash ta'lim amaliyotida odatdagi hodisa bo'lib qoldi. Asosiy o'quv kinofilmlarining ro'yxati, har bir fanning o'quv dasturiga kiritilgan. Umumta'lim maktabi, kasb – hunar kolleji va litsey, hatto oliy o'quv yurtlari uchun hamma fanlarga taalluqli bo'lgan ko'plab kinofilmlar yaratildi. (Namoyish qilish uslubiga misol tariqasida biz tomonimizdan tayyorlangan “Tabiatshunoslik darslarida ovozli o'quv kinofilmlaridan va diafilmlaridan foydalanish” o'quv qo'llanmasini ko'rsatish mumkin. Toshkent, “O'qituvchi”, 1979 yil. Boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun o'quv qo'llanma).

Ta'limning ko'rgazmali uslublaridan foydalanishning o'ziga xos xususiyati shundaki, ular so'z bilan ifodalash uslubi bilan u yoki bu darajada uygunlashib ketadi.

III. O'qitishning amaliy metodlariga mashqlar, laboratoriya ishlari, maktab tajriba uchastkasidagi ishlar kiradi.

Mashqlar deganda talaba va o'quvchilar bilimini mustahkamlash hamda amaliy faoliyatda ularni qo'llanish malakalarini hosil qilish uchun topshiriqlarni ko'p marta bajarishi tushuniladi. Har bir mashqni bajarish xarakteriga ko'ra og'zaki, yozma, grafik va o'quv – mehnat mashqlariga ajratish mumkin.

Amaliy ko'nikma va malakalarni tarkib toptirishga mo'ljallangan o'quv mashqlarini o'tkazishdan oldin ular mashq o'tkazilishi lozim bo'lgan mavzu haqida to'liq bilimga ega bo'lishlari kerak.

O'qitishning amaliy metodlarining yana bir muhim turi – laboratoriya ishlaridir. Laboratoriya ishi deb, shunday mashg'ulot turiga aytiladiki, bunda o'quvchi, talaba o'qituvchi rahbarligida yoki mustaqil ravishda maxsus asbob – uskunalarda turli tajribalar, kuzatishlar va o'lchashlar o'tkazadilar. Bunday mashg'ulotlar tabiiyot, umumtexnikaviy fanlarni va maxsus texnologiyani o'rganishda qo'llaniladi. Laboratoriya ishlari maxsus jihozlangan kabinetlarda, laboratoriyalarda, zarur asbob – uskunalar ega bo'lgan sharoitda o'tkazilishi mumkin.

Laboratoriya ishlarini bajarish vaqtida talabalar o'rganilayotgan obyektни kuzatadilar, ularni miqdoriy va sifat xarakteristikalarini aniqlaydilar. Laboratoriya ishlari nazariy bilimlarni mustahkamlash uchun xizmat qiladi.

Albatta, ilg'or pedagogik texnologiyalar bizning fanimizga endigina kirib kelmoqda. Aslida esa ta'limga texnologik yondashuv masalasi rivojlangan demokratik xorijiy davlatlardan bundan 30-yillar muqaddam paydo bo'lgan va ular bu sohada katta yutuqlarni qo'lga kiritgan.

Bugungi kunda biz pedagogika sohasidagi ilg'or texnologiyalarni kengroq va chuqurroq o'zlashtirishimiz, ularni o'z mintaqamizga mos holda qayta ishlab chiqishimiz kerak bo'ladi. Pedagogik texnologiya tushunchasiga hozirgi kunda turlicha ta'riflar berilmoqda. Muhimi shuki, pedagogik texnologiya ko'zlagan maqsadga kafolatlangan natija sifatida erishishni ifodalovchi jarayondir.

Adabiyotlar:

1. Karimov. “Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori”. T.,1997.
2. Yo'ldoshev.J.G'.Yangi pedagogik texnologiya yo'nalishlari, muammolari, echimlari //Xalq ta'limi, 1999, №4. B.4-11.
3. Saidaxmedov N. «Yangi pedagogik texnologiyalar mohiyati”. “Xalq ta'limi” jurnali. 1999,1-son
4. Farberman. B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. T.,2001
5. Ochilov M.Yangi pedagogik texnologiyalar. “Nasaf” nashriyoti. 1999.
6. Sayidaxmedov. N. Yangi pedagogik texnologiyalar. T.,”Moliya”, 2003. 171 b.
7. Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T., 2003.
8. CHoriev A. Yangi pedagogik texnologiyalar. Ma'ruzalar matni, Qarshi 2000.
9. 9.T.G'afforova va boshqalar. Ta'limning ilg'or texnologiyalari. Qarshi 2003. 112 b.

Bilimlarini faollashtirish maqsadida beriladigan savollar:

1. An'anaviy sinf-dars texnologiyasining qanday farqli belgilari mavjud?
2. An'anaviy ta'limning tasnifiy tavsifi?
3. An'anaviy ta'lim tamoyillari?
4. An'anaviy ta'lim mazmuni va metodikasining o'ziga xosliklari?
5. Ta'limning an'anaviy shakllarining ijobiy va salbiy tomonlari?

6 MAVZU. Pedagogik jarayonni shaxsga yo'naltirish asosidagi pedagogik texnologiyalar. (4 soat)

Reja:

1. "Hamkorlik pedagogikasi" texnologiyasi.
2. "Hamkorlik pedagogikasi" texnologiyasining mazmuni va metodikasi xususiyatlari.
3. O'quv faoliyati va uni boshqarish.
4. Motivatsion bosqich
5. Ta'limni tashkiliy shakllar.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T: "SHarq" nashriyot matbaa kontserni, 1997.
2. Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqloq va taraqqiyot yo'li.- T: O'zbekiston, 1992.-78 b.
3. Karimov I.A. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni xalq, millatni millat qilishga xizmat etsin.-T: O'zbekiston, 1998.-30 b.
4. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda: O'zR Prezidenti I.A.Karimovning Birinchi chaqiriq O'zR Oliy Majlisining O'n to'rtinchi sessiyasidagi ma'ruzasi. 1999 yil 14 aprel.-T.: O'zbekiston, 1999.-48 b.
5. N.N. Azizxo'jaeva. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T. Nizomiy nomidagi TDPU. 2006 y.
6. Madyarova S. A. va boshq. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.- T.: IQTISOD-MOLIYA, 2009, 240 b.

QO'SHIMCHA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. T. "Moliya " nashriyoti, 2003 y. – 171 b.
2. M.Ochilov. Yangi pedagogik texnologiyalar. Qarshi. "Nasaf"2000 y.-80 b.
3. Talipova J.O., G'ofurov A.T. Biologiya ta'limi texnologiyalari: O'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi muassasalari biologiya o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma. – T.: O'qituvchi, 2002.
4. U. Tolipov, M.Usmanbayeva. pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. "Fan". 2005.
5. O'. Tolipov. Oliy pedagogik ta'lim tizimida umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakalarni rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari. T. "Fan".-167 b. 2004y.
6. O'. Tolipov, M.Usmonboeva. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. "Fan". 2005 y.-205 b.
7. T.G'afforova, A.Qurbonov, E.Godfri. Ta'limning ilg'or texnologiyalari. Qarshi "Nasaf". 2003y.-112 b.
8. Farberman. B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. T.,2001

9. Choriev A. Yangi pedagogik texnologiyalar. Ma'ruzalar matni, Qarshi 2000.
10. Farberman B. Ilg'or pedagogik texnologiyalar – T.: 1999.

Asosiy tushunchalar: Hamkorlik pedagogikasi, motivatsion bosqich, pedagogik tizim, invariantiv elementlar, pedagogik texnologiya “rels”i, muammoli vaziyatlar, mo'ljalli harakatlari.

I. Erkin shaxsni shakllantirish muammosi ta'lim muassasalarida o'quv-tarbiyaviy ishlarini pedagogik texnologiya “rels”iga o'tkazishni taqozo etadi. Albatta, bu jarayon oson kechmaydi: bugun ixtiyoriy qurilayotgan va joriy etilayotgan o'qitish tizimini qat'iyon ilmiy asoslangan pedagogik tizimga aylantirish kerak. Aslida ham ijtimoiy tajriba elementlari – bilim, ko'nikma, ijodiy faoliyat, ob'ektiv borliqqa munosabatlar – pedagogik jarayon mahsulidir va ma'lum pedagogik tizim doirasida shakllantiriladi. Pedagogik texnologiya esa amaliyotga joriy etilayotgan pedagogik tizim loyihasidir. Unda pedagogik tizim nima? Uning tarkibi qanday? Bu savollarga javobni mavjud pedagogik nashrlardan topish mumkin.

N. V. Kuzmina pedagogik tizim o'zida ta'lim va tarbiya maqsadiga bo'ysundirilgan o'zaro bog'liq tarkibli elementlardan tashkil topishini uqtiradi, ular: pedagogik maqsad; o'quv va ilmiy axborot; pedagogik aloqa vositalari; o'quvchilar va pedagog. V.P.Bespalkoning ta'rifiga ko'ra “Pedagogik tizim ma'lum shaxs sifatlarini shakllantirishga tartibli, aniq maqsadni ko'zlab va oldindan o'ylab pedagogik ta'sir etishni vujudga keltirish uchun zarur bo'lgan o'zaro bog'liq vositalar va jarayonlar yig'indisidir”.

Binobarin, har bir jamiyatda shaxsni shakllantirish maqsadi belgilab olinadi va unga mos ravishda pedagogik tizim mavjud bo'lishi kerak. Agar maqsad o'zgarib mavjud tizim ham o'zgarishi muqarrardir. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi jamiyat, davlat va oila oldida o'z javobgarligini his etadigan fuqarolarni tarbiyasida bos maqsad qilib qo'ydi. Demak, Milliy dastur ta'lim va tarbiya sohasidagi davlat buyurtmasi hisoblanib, milliy istiqbol mafkurasining mohiyat-mazmuniga to'liq mos keladi. Faqat ijtimoiy (davlat) buyurtmasigina ta'lim-tarbiyaning umumiy maqsad va vazifalarini aniq belgilab beradi yoki oliy (o'rta, o'rta maxsus, kasb-hunar) ta'lim uchun pedagogik tizimning mavjudlik shartlarini kafolatlaydi.

Har qanday pedagogik tizim o'zaro bog'liq bo'lgan quyidagi invariantiv elementlardan tashkil topadi: 1 – o'quvchilar (talabalar); 2 – ta'lim (tarbiya) maqsadlari; 3 – ta'lim (tarbiya) mazmuni; 4 – didaktik jarayonlar; 5 – tashkiliy shakllar; 6 – pedagog yoki o'qitishning texnik vositalari (O'TV).

Pedagogik tizim har qanday ilmiy nazariyaga xos yuqorigani kabi quyidagi ikki tushunchani qamrab oladi: didaktik masalalar va ularni amalga oshirishning pedagogik texnologiyalari (PT). Didaktik masalalar pedagogik tizim doirasida inson faoliyatining muhim sohasi sifatida aniq maqsad va unga erishish uchun shart-sharoitlar hamda bu faoliyat uchun axborotlar(mazmun)dan iborat bo'lishi kerak.

Didaktik masalalarni hal etish maqsadi shaxsning ma'lum sifatlarini shakllantirish zarurati bo'lsa, shart-sharoitlar – o'quvchi(talaba)larning boslang'ich sifat ko'rsatkichlari, axborot esa o'quv predmetining mazmuni yoki tarbiyaviy ta'siridir.

Har bir didaktik masala pedagogik tizimda o'ziga mos keladigan PT elementlari bilan hal qilinadi, ular: didaktik jarayon, o'qitishning tashkiliy shakllari hamda pedagog yoki o'qitishning texnik vositalari (O'TV). Ta'lim har doim jamiyat talablarini qondirishga xizmat qiladi va u ongli ravishda yoki intuitiv tarzda tez, balki sekinlik bilan bu talablarga mos holda tuzatila boriladi.

Darhaqiqat, XXI asr bo'sag'asida ta'lim taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchi, haqqoniy dvigateli – bu o'zida didaktik masalalar va PTning mujassamlashtirilgan pedagogik tizim hisoblanadi. PTning muvaffaqiyatli loyihalaniishi va yakuniy natijaning kafolatlanishi o'qituvchining didaktik masalalar mohiyatini anglab yetish darajasiga va darsda ularni to'g'ri belgilab olishiga bog'liqdir. Bu vazifa hozirga qadar o'qituvchilar tomonidan anglasilmay kelinyapti, qator hollarda esa ular metodikani texnologiyadan farqlay olmayaptilar.

Shu boisdan quyida PTning loyihalanişi uchun zaruriy sartlardan biri – didaktik masalalar to‘g‘risida fikr yuritiladi. Chunki har bir o‘qituvchi pedagogik faoliyatga kirisidan oldin hal etilishi lozim bo‘lgan pedagogik masalalarni yetarlicha aniq tasavvur etishi va ifodalasi, ayni paytda o‘z o‘quvchilariga ham tusntira olisi kerak.

Bugun har qadamda va har qanday ta‘lim muassasasining o‘qituvchisi faoliyatida tasodifiy o‘quvchi(talaba)lar guruhining aniq o‘rnatilmagan maqsadga erisish uchun ixtiyoriy tanlangan ta‘lim mazmunini o‘zlastirishga oid harakatlarni bosqarayotganligini kuzatis mumkin.

O‘qituvchi faoliyatining muhim bosqichi – bu didaktik jarayon (yoki o‘quv-bilis tuzilmasi) ni loyihalas hisoblanadi. Aynan shu didaktik jarayon pedagogik texnologiyaning asosini tashkil qiladi yohud u belgilangan vaqt ichida ta‘lim (tarbiya) maqsadiga erishish uchun O‘E mazmunini o‘quvchi (talaba)larga uzatish yo‘llarini aniqlab beradi. Su bilan birgalikda didaktik jarayonning nazariy asoslarini yaxsi bilmasdan turib samarali pedagogik texnologiyani yaratish mumkin emas.

Xo‘sh, didaktik jarayon mohiyati nimadan iborat? Ularni loyihalashga qanday pedagogik talablar qo‘yiladi? Psixologiya va pedagogika fanida didaktik jarayon mutaxassis shaxsini shakllantirish jarayoni sifatida talqin etiladi.

Dastlab o‘qitish jarayoni tuzilmasi bilan tanishaylik.

Bu jarayonni razmiy tarzda quyidagi sartli formula bilan ifodalash mumkin.

$$O'J = O'F + O'q F,$$

qaerda: O‘F – o‘quvchi(talaba) bajaradigan o‘quv faoliyati; O‘qF – o‘qituvchi bajaradigan o‘rgatuvchilik faoliyati. Bu formula asosida juda muhim sanalgan №1 pedagogik qonun qayd etilyapti: o‘quvchi(talaba)ning xususiy o‘quv faoliyati va unga hamohang bo‘lgan o‘qituvchining o‘qituvchilik faoliyatidan tasqari hech qanday o‘qitish jarayoni mavjud bo‘lmaydi.

Ko‘plab psixologik-pedagogik adabiyotlarni va tadqiqotlarni o‘rganish natijasida didaktik jarayon o‘zaro bog‘liq bo‘lgan quyidagi komponentlardan iborat ekanligi ma‘lum bo‘ldi: motivatsiya (M), o‘quvchi(talaba)ning o‘quv-bilis faoliyati (O‘F) va uni pedagog tomonidan boshqarish (B). Uning sartli formulasi:

$$D_j = M + O'f + B$$

Bu jarayon bosqichlarini o‘rganishdan oldin yuqorida keltirilgan ikki formulani o‘zaro taqqoslash zarur bo‘ladi. E‘tibor bersangiz, o‘qitish jarayoni ikki faoliyat turidan – o‘qituvchining o‘rgatuvchilik va o‘quvchi(talaba)ning o‘quv faoliyatidan iborat. O‘qitish jarayonining ana su komponentlari didaktik jarayonning keyingi ikki bosqichi bilan bir xil ma‘no kasb etayapti yoki bir xil faoliyatni ifodalaydi. Bir-biridan farqi – didaktik jarayondagi dastlabki element – bu motivatsiya bosqichining mavjudligidir. O‘quv-bilis faoliyatining motivatsiyasi o‘qituvchi mahoratiga tegishli tusunchadir.

Didaktik jarayon tuzilmasini batavsil tahlil qilishga kirisaylik.

II. Motivatsiya – bu shaxs hatti-harakatini yuzaga keltiruvchi ichki harakatlantiruvchi kuch, hissiyot bo‘lib, pedagog uni boshqarishga harakat qiladi va o‘quv jarayonini tashkil etish uchun hisobga oladi. Uni amalda vujudga keltirish uchun o‘qituvchi o‘rganilayotgan faoliyat tajribalaridan taassurotli dalillarni maxsus yig‘isi va o‘quvchi(talaba)larga o‘qitilayotgan predmetning asosiy holatlari bo‘yicha bilimlar asosida noqulay vaziyatlardan chiqib ketishh yo‘llarini namoyish qilishh kerak. O‘qituvchining pedagogik mahoratiga bog‘liq holda o‘quvchilarda hosil bo‘ladigan motivlar kuchli yoki kuchsiz bo‘ladi. Demak, o‘qituvchi har bir dars maqsadi va mazmuniga mos keladigan motivatsiya me‘yorini aniqlasi lozim bo‘ladi. Pedagogikada o‘quvchilarni darsga qiziqtirish yo‘llari xilma-xildir. Birmuncha samarali bo‘lgan metodika – bu muammoli vaziyatlarni masg‘ulot boslanisida o‘quvchilarga taklif etish yoki predmet mavzusini ifoda eta oladigan maxsus muammoli topshiriqlar berilishi kerak.

Muammoli vaziyatlar o‘zida o‘quvchining qiyinchilikni (muammoni) aniq yoki xira anglasini ifodalaydi va uni zabt etish yangi bilimlarni, yangi usul va harakatlarni izlab topisni talab etadi. Agar o‘quvchida qiynalislarni bartaraf etishh yo‘llarini qidirish uchun boslang‘ich bilimlar yetishmasa, u muammoli vaziyatlarni qabul qila olmaydi va tabiiyki, tafakkurida kuras va qarama-qarshilik jarayoni kechmaydi.

Mavjud vaziyatlarning uc ko‘rinishini keltiris mumkin:

1. Vaziyat ma‘lum. Uni hal etish uchun shunga o‘xshash aniq namunalar mavjud bo‘ladi. Bunday holatda variantni yechis metodi standartli bo‘lisi mumkin.

2. Vaziyat o‘xsas. Bunday holatda uni sunga o‘xshash boshqa vaziyatlar bilan taqqoslash zarur. Ular bir-biriga aynan o‘xsas bo‘lmasligi mumkin, biroq yaxlit asosga ega bo‘lganligi uchun uning ko‘rinishini o‘zgartirib qaralayotgan vaziyatga yaqinlashtirib maqbullastiriladi va oqilona yechish yo‘li topiladi.

3. Noma‘lum vaziyat. Bunday vaziyat amaliy faoliyatda uchramaydi, uni bosqa qandaydir namuna bilan solishtirish imkoni yo‘q. Su boisdan yechimning yangi metodini izlab topish zarur bo‘ladi.

Muammoli vaziyatlar ta‘lim maqsadini ko‘zlab oldindan konstruksiyalanadi va o‘qitish jarayonining ma‘lum qismiga kiritiladi. Didaktik jarayonning motivatsiya bosqichi esa muammoli topshiriqlarni ko‘proq darsning boslang‘ich qismiga kiritishni va o‘quvchilar diqqatini dars mavzusiga to‘liq jalb etishni taqozo qiladi. O‘quvchi ham o‘z navbatida tanish vaziyatlardan yangi muammolarni ko‘ra olisi, ob‘ektning yangi vazifalarini, ob‘ekt tuzilisini aniqlab olishi, muqobil yechimlarni topa bilishi kabi ijodiy faoliyatni namoyish qilishhi kerak.

Didaktik jarayonning motivatsion bosqichi o‘quvchi(talaba)larning bilish faoliyatiga kirib ketishini tezlastirisga imkon beradi. Bu faoliyatni kerakli faollik darajasida ushlab turish uchun uni tashkil etishh metodlari va usullarini o‘qituvchi o‘quvchi(talaba)larning o‘zlastirish sifatiga bog‘liq holda tanlay olishi kerak.

Misol uchun, kuchlanis, tok kuci, sig‘im kabi fizik kattaliklarning o‘zaro bog‘liqligini tusuntiris maqsadida o‘qituvchi quyidagi muammoli vaziyatni qo‘llasi mumkin: “Ural” kolyaskali mototsiklda ham, traktor (avtomobil)da ham bir xil kuclanisli (12V) akkumulyator islatiladi. Biroq mototsikl akkumulyatori traktorga o‘rnatilsa dvigatelni o‘t oldira olmaydi. Nima uchun? Agar o‘quvchi tok kuci, sig‘im kabi tushunchalarni yaxsi o‘zlastirgan bo‘lsa muammoning yecimini tezda topadi va to‘g‘ri xulosaga keladi: akkumulyator quvvati kuclanisga emas, balki tok kuciga va sig‘im kattaligiga bog‘liq bo‘ladi.

Dars mavzusini tusuntirisda tarixiy materiallardan foydalanish ham o‘quvchilarda kuchli motivlarning vujudga kelishi ga, bilisga qiziqisini kucaytirisga sabab bo‘ladi. Biroq o‘quv materialini bayon qilishga tarixiy yondasis qo‘simca xarakterga ega bo‘lisi, mavzu bo‘yica egallanayotgan bilimlar tizimi icida mantiqiylik saqlanisi kerak.

U yoki bu mavzuga oid qisqa metrajli kinokadr ham kuchli motivatsion omil hisoblanadi. Biroq kinodars o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasida bo‘ladigan evristik suhbat mazmuniga zamin yaratishi kerak, sundagina o‘quvchilarda mavzuni o‘rganishga ehtiyoj tug‘iladi va ko‘zlagan maqsadga erisiladi. O‘qituvchi anglab yetishi kerak bo‘lgan holat sundan iboratki, darsda motivlarni o‘quvchilarda rivojlantiris asosiy maqsad emas, balki o‘quvchining bilis faoliyatini tezlastiris vositalaridan biri sanaladi.

III. O‘quvchi(talaba)lardagi motivatsiya xakteri ko‘p jihatdan ularning o‘quv faoliyatiga bog‘liq. O‘rganish bu keng ma‘noda – o‘quvchilarning yangi bilimlarni o‘zlastiris jarayonidir. Lekin har qanday o‘rganish ham o‘quv faoliyati bo‘la olmaydi. O‘rganish o‘quv faoliyati darajasiga ko‘tarilis uchun o‘quvchilar bilimlarni egallas davomida ularni boyitadigan o‘quv harakatlarining yangi usullarini o‘zlastirisi, mustaqil ravisda o‘quv topsiriqlarini belgilasi, o‘z-o‘zini nazorat qilish va o‘z xususiy o‘quv faoliyatini baholas mezonlarini bilislari kerak.

Pedagogik jarayon bilan sug‘ullanuvci har bir kisiga ma‘lumki, bilimlarni o‘quvchi(talaba)lar tomonidan egallanisi ularning xususiy o‘quv faoliyati (psixologlar tilida – bilis faoliyati) natijasi tufayli ro‘y beradi. Psixologlar bu faoliyat turini keng qamrovda o‘rganib ciqqanlar va uning bilim, harakatlarni egallasga olib keladigan turli ko‘rinishdagi tuzilmasini aniqladilar. (Galperin P.Ya., Talizina N.F., Cebaseva V.V.). Biroq psixologiya fani hanuzgaca o‘qitishda o‘quvchilarning ketma-ket bilis harakatlarining eng yaxsi tarkibi to‘g‘risida yakdil fikrga kelganlarica yo‘q. Bu tarkib va o‘quvchilarning bilisga oid harakatlarining ketma-ketligi mavjudlik algoritm (MA) deb nomlanadi. MA, birincidan, bu harakatlarning qat‘iyan ketma-ketligini, ikkincidan, ularning natijalari ham qat‘iyan oldindan aniqlanganligini ta‘kidlaydi. Su

yordamida aniqlanadi, ma'lum faoliyat turiga mos qobiliyatlari, yangi iste'dod nisonalari belgilab oligadi. Bu tabaqalastiris psixologik pedagogika sohasi bo'lib, afsuski, kam tadqiq qilingan va kam islangan. Su bilan birgalikda hammaga yaxsi ma'lumki, shaxsning maxsus iste'dod nisonalarini erta aniqlas va uni muntazam rivojlantirib boris vaqti soati bilan o'z mevasini beradi – yangi g'oya va faoliyat metodlarini haqiqiy yaratuvchisi tarbiyalanadi.

Shaxsning rivojlanis dasturi aslida har bir insonga tug'ma holda beriladi, biroq uni amalga osiris, afsuski hozirgi ta'lim tizimida qaralmagan. Mana, nima uchun dunyoda qiynalanganlar va jinoyatcilar mavjud. Su boisdan bolaning shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tizimiga kirisisi uni ixtisosli kasbga tayorlasning boslanisi bo'lisi kerak va barca o'quv dasturlari mazmuni ma'lum faoliyat turining ijodkorini tarbiyalas masalasiga bo'ysunisi kerak.

Tasxislanuvcan tarzda o'rnatilgan maqsadli pedagogik tizim ociq bo'lisi kerak, ya'ni o'rgatisning har qanday bosqichida o'quvchi undan ciqib ketishi yoki qayta kirib kelishi mumkin. Bu esa aniqlangan maqsadga mos holda ta'lim mazmunini ilmiy asosda saralasga imkon beradi. Ta'lim mazmunini jamlasda o'quvchilarni asossiz yuklab taslas va o'qituvchi o'qitishda inqirozga xos hodisalarni yuzaga chiqaruvci oldingi amorf va ixtiyoriylik uni aniq loyihalas, o'qis yillari bo'yica taqsimlas va dozalasga joy bo'satib beradi. O'quv fanlari tizimi ortiqca bo'lmasdan qat'iy uzviylikka va belgilangan mahorat bosqichida o'zlastirisga olib keladi.

Donetsk ociq universiteti professori B. F. Satalov o'qitishni jadallastiris texnologiyasini islab ciqdi va amaliyotga tadbiiq etib an'anaviy sinf-dars o'qitish ucuning ocilmagan qirralarini ko'rsatib berdi.

Bu texnologiyada:

Ta'lim maqsadlari:

Bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish.

Har qanday individual qobiliyatli bolalarning barcasini o'qitish.

Tezlasgan o'qitish (umumiy o'rta ta'lim hajmini 9 yilda o'qitish).

Printsiplar:

ko'p marta takrorlas, majburiy bosqichli nazorat, yirik bloklar bilan o'rganish; faoliyatning dinamik yaxlitligi, tayanch signallari, harakatlarning mo'ljalli asoslari;

shaxsga yo'naltirilgan yondasuv;

insonparvarlik (barca bolalar iqtidorli);

o'quv vaziyatlarining tafovutsizligi, tuzatis uchun istiqbollarning ocigli, muvaffaqiyatning o'sib borisi;

ta'lim va tarbiyaning uzviyligi .

Mazmunning o'ziga xos jihatlari:

O'quv material yirik hajmda kiritiladi.

Material bloklar bo'yica joylashtiriladi.

O'quv material tayanch sxema-konspekt ko'rinishida rasmiylastiriladi.

Bilimlarini faollashtirish maksadida beriladigan savollar:

1. Hamkorlik pedagogikasi" texnologiyasi haqida tushuncha bering.
2. "Hamkorlik pedagogikasi" texnologiyasining mazmuni va metodikasi xususiyatlari qaysilar?
3. O'quv faoliyati va uni boshqarish haqida nimalar bilasiz?
4. Motivatsion bosqich qanday bosqich?
5. Ta'limni qanday tashkiliy sakllarini bilasiz?

7 MAVZU. O'quvchilar faoliyatini faollashtirish va intensifikatsiyalash asosidagi pedagogik texnologiyala.

Reja:

1. O'yin texnologiyalari va ularning o'ziga hosliklari.

2. O'rgatuvchi, nazorat qiluvchi, tarbiyaviy, rivojlantiruvchi, fanga oid, rolli, ishbop va boshqalar.
3. Muammoli ta'lim va uning o'ziga hosliklari.
4. Muvaffaqiyatli holatlar yaratish texnologiyasi.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T: "SHarq" nashriyot matbaa kontserni, 1997.
2. Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li.- T: O'zbekiston, 1992.-78 b.
3. Karimov I.A. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni xalq, millatni millat qilishhga xizmat etsin.-T: O'zbekiston, 1998.-30 b.
4. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda: O'zR Prezidenti I.A.Karimovning Birinchi chaqiriq O'zR Oliy Majlisining O'n tO'rtinchi sessiyasidagi ma'ruzasi. 1999 yil 14 aprel.-T.: O'zbekiston, 1999.-48 b.
5. N.N. Azizxo'jaeva. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T. Nizomiy nomidagi TDPU. 2006 y.
6. Madyarova S. A. va boshq. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.- T.: IQTISOD-MOLIYA, 2009, 240 b.

QO'SHIMCHA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sayidahmedov N.Yangi pedagogik texnologiyalar. T. "Moliya " nashriyoti, 2003 y. – 171 b.
2. M.Ochilov. Yangi pedagogik texnologiyalar. Qarshi. "Nasaf"2000 y.-80 b.
3. Talipova J.O., G'ofurov A.T. Biologiya ta'limi texnologiyalari: O'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi muassasalari biologiya o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma. – T.: O'qituvchi, 2002.
4. U. Tolipov, M.Usmanbayeva. pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. "Fan". 2005.
5. O'. Tolipov. Oliy pedagogik ta'lim tizimida umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakalarni rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari. T. "Fan".-167 b. 2004y.
6. O'. Tolipov, M.Usmonboeva. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. "Fan". 2005 y.-205 b.
7. T.G'afforova, A.Qurbonov, E.Godfri. Ta'limning ilg'or texnologiyalari. Qarshi "Nasaf". 2003y.-112 b.
8. B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. T.,2001
9. Choriev A. Yangi pedagogik texnologiyalar. Ma'ruzalar matni, Qarshi 2000.
10. Farberman B. Ilg'or edagogik texnologiyalar – T.: 1999.

Asosiy tushunchalar: O'yin texnologiyalari, muvaffaqiyatli holatlar yaratishh, muammoli-modulli o'qitish, didaktik aksiomalar, loyiha, texnologiyalashtirish, mikromaqsadlar, maxsus vaziyatlar

I. O'zbekistonda Kadrlar tayyorlash milliy dasturi asosida jamiyatning potensial imkoniyatlarini yuzaga chiqaris, kuchli intellektual va ma'naviy salohiyatni shakllantirish jarayoni bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Fuqarolik jamiyatini barpo etish kontseptsiyasi bevosita ta'lim-tarbiya tizimini rivojlantirish, yangi texnologiyalarni loihalash va pedagogik amaliyotga tatbiq etish bilan uzviy bog'liqdir.

Respublikamiz Prezidenti Oliy Majlisning XIV sessiyasida “yangi darsliklarni, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini o‘z vaqtida ishlab chiqis va joriy etishni ta‘minlasni nazorat ostiga olis zarur”ligini alohida ta‘kidladilar. Bugun olimlar va o‘qituvchilar ilg‘or pedadogik texnologiyalarni ishlab chiqisga astoydil kirishishlari shart va ular bu ishga ma‘suldir. Bu sohaga yaqin xorijiy davlatlar ham e‘tibor kuchaytirilmoqda. Quyida rossiyalik olimlar tomonidan taklif etilgan yangi pedagogik texnologiya loyihalari bilan tanishamiz.

1. Aksiomatik yondasuv. Bu yondasuv asosida yotuvchi asosiy g‘oya: pedagogik texnologiyalarni loyihalash va yaratish didaktik aksiomalar tizimi talablariga tayanish kerak.

Olimlarning fikrica, pedagogika fani azal-azaldan aksiomalardan foydalanib keladi. Ma‘lumki, isbot talab qilinmaydigan holat aksioma deyiladi. Bunday holatlarni pedagogik jarayonda ko‘plab uchratis mumkin: sinf-dars tizimi, 45 minutlik dars, mavzuli reja va bosqa.

Keyingi yillarda biz ta‘lim fazosini standartlashtirish jarayonining guvohi bo‘lyapmiz. Bu is ancha murakkab va bajaruvchilar uchun kutilmaydigan holat bo‘ldi. Ta‘lim standartlarining yuzaga kelishi mavjud vaziyatni birmunca qiyinlashtirib yubordi, chunki standartning shartsiz bajarilisini kafolatlaydigan va pedagogik amaliyotga joriy etadigan texnologiyalar ishlab chiqilmagan edi. Har bir o‘quvchi (talaba) ta‘lim standarti darajasiga erishishi uchun o‘quv yurtlaridagi mavjud an‘anaviy metodikalar o‘rniga yangi pedagogik qurollar zarur bo‘ladi. O‘quv jarayoni loyihasini texnologiya darajasiga chiqaris va bu loyihaning joriy eitisli o‘quvchini yuqori malakali mutaxassisga aylantirish bilan birgalikda o‘rganuvchining mavqeini ham kucaytiradi va ijodiy hamkorlikning yangi ufqlarini ochadi. Endi o‘qituvchi loyiha muallifi bo‘lib oladi, bu esa yangi vazifadir.

Muallif aksiomalar tizimini uch guruhga ajratadi. Birinchisi – pedagogik texnologiyalarni bir butun ta‘limiy kenglikka qo‘shish aksiomalari, ikkinchisi – o‘quv jarayonini modellashtirish aksiomalari, uchinchisi – o‘quv jarayonini me‘yorlash aksiomalari. O‘z navbatida ularning har biri o‘ziga uchtadan aksiomalarni birlashtiradi.

Birinchisi (A1) – pedagogik texnologiyaning ta‘lim makoniga talab qo‘yish aksiomasi; A2 – pedagogik texnologiyaning “o‘qituvchi” tizimiga moslik aksiomasi; A3 – pedagogik texnologiyaning predmet metodikasi tizimiga nisbatan universallik aksiomiyasi.

Ikkinchi guruhga (A4) pedagogik texnoogiya asosini tashkil etuvchi o‘quv jarayoni modelini loyihalash aksiomasi kiritiladi. Bu axborotli model quyidagi parametrlil topshiriqlar yordamida tavsiflanadi:

1 - parametr (maqsadga joizlik) o‘quv-tarbiyaviy jarayonning umumiy maqsad va yo‘nalisini mikromaqsadlar tizimi ko‘rinishida ifoda etadi.

2 - parametr (tasxis) mikromaqsadlarga erishish yoki erishmaslik dalili to‘g‘risida bosqaruv axborotlarni mujassamlashtiradi.

3 - parametr (miqdorli o‘lcov) o‘quvchilarning mustaqil faoliyati xususiyatlari, xarakteri va hajmi haqida tasxisning muvaffaqiyatli o‘tisini kafolatlas uchun yetarli bo‘lgan mazmunli va sonli axborotlar beradi.

4 - parametr (mantiqiy tuzilma) – bu o‘qituvchining metodik fikrlarini o‘quv jarayonining yaxlit va mantiqan ko‘rsatmali ideliga aylantiris bosqichini e‘tiborga oladi va o‘qituvchi mahoratining yuksak jarajasini belgilab beradi. Bu faoliyat shuncalik o‘quv jarayonining mantiqiy tuzilmasi fotografiyasi emas, balki maxsus shakllangan ischi maydon bo‘lib, unda barca elementlar texnologik qonuniyatlar asosida ifodalanadi va ma‘lum muolajalar yordamida yetarlicha muqobillashtiriladi.

5 - premetr (tuzatish) pedagogik yaroqsizlik, ya‘ni tashxisdan o‘tmagan o‘quvchilar haqida va tuzatisning metodik yo‘llari to‘g‘risidagi axborotlarni tasvirlaydi.

Shuningdek, ikkinchi guruhga (A5) o‘quv jarayoni modelining tashkil etuvchi ko‘rsatgichlari tizimi yaxlitligi va takrorlanuvchanligi aksiomasi ham kiritiladi.

O‘quv jarayonini texnologiyalashtirish ob‘ekti har qanday predmetning o‘quv mavzusi bo‘lib qolisi kerak, uning hajmi esa qat‘iyanligi bilan ajralib turadi: – 6-8 dars, maksimum – 22-24 dars. Ana su mavzu loyihasida bo‘lajak o‘quv jarayoni yuqori nomlangan beshta parametr yordamida yaxlit beriladi va aynan shu o‘quv mavzusi har qaysi predmet bo‘yica o‘quv

jarayonini loyihalashga imkon beradigan bir xildagi muolajalar ko'rinishhida texnologiyalashtirish va loyihalasning takrorlanuvchanligini ta'minlaydi.

Ikkinchi guruh tarkibiga kiradigan yana bir aksioma (A6) – bu o'quv jarayonining axborotli modelini texnologiyalashtirishdir. V.M.Monaxov tajribasida bir mavzu doirasida beshta parametrlarni o'zida mujassamlastirgan o'quv jarayoni loyihashining texnologik xaritalari yaratilgan. Texnologiya o'qituvchini loyihalash muolajalari tizimi bilan qurollantirsa, texnologik xaritalar o'quv mavzusi bo'yicha o'quv jarayoni loyihashining pasporti sifatida kerak bo'ladi.

Muallif uchinchi guruh aksiomalarini (o'quv jarayoni loyihasini me'yorlas) pedagogik texnologiya mavjudligining asosiy mahsuloti sifatida tavsiflaydi. O'qituvchining kasbiy faoliyatini texnologiyalahstirish aksiomashtirish aksiomasi (A7) kasbiy faoliyatining quyidagi innovatsion komponentlariga tegishli:

- o'quv jarayoni loyihashining pedagogik g'oyalarini butun bir o'quv yili uchun o'qituvchi tomonidan o'z xususiy metodik tajribasiga, o'quv dasturi mazmuniga va davlat ta'lim standartlarini talablariga tayangan holda mikromaqsadlar ketma-ketligi ko'rinishhida ifodalash kasbiy ko'nikmasi. Boshqaca qilib aytganda, bu – standart talablarini mikromaqsadlar tiliga o'tkazishning texnologik muolajasidir, mikromaqsad esa o'quvchilarning bilish va rivojlanish zinapoyasidir. Bu komponent bevosita an'anaviy o'quv mavzularini qaytadan tuzis bilan bog'liqdir.

- Texnologik xaritani loyihalash kasbiy ko'nikmasi. Bu jarayon pedagogik mahorat cho'qqisi hisoblanadi, sababi o'qituvchi bo'lajak o'quv jarayonin oldinidan ko'ra biladi, o'z g'oyalarini texnologik xaritada qoidali tarzda tasvirlaydi. Ta'kidlas joizki, bu kasbiy ko'nikma yetarlicha murakkab, ko'p bosqichli, o'z mohiyatiga ko'ra integrativ bo'lib o'qituvchidan yaxshi rivojlangan refleks qobiliyatni talab etadi;

- darsning axborotli xaritasini konstruksiyalas kasbiy ko'nikmasi yoki bu xaritalar yig'indisi har bir o'quv mavzusi uchun bo'lajak o'quv jarayonining aniqlastirilgan loyihasi hisoblanadi;

- ikki pedagogik ob'ektni taqqoslash kasbiy ko'nikmasi: texnologik xaritalar ko'rinishhidagi o'quv jarayoni loyihasi va ma'lum sinfda real o'quv jarayoni natijalari bilan birgalikda darsning axborotli xaritalar tizimi. Taqqoslashni aniq ko'rsatkiclar va texnologik muolajalar bo'yicha o'tkazis kerak. Qiyoslas muolajalari asosida taxshishlas natijasiga ko'ra mazkur sinfda o'quv-tarbiyaviy faoliyat rivojini qayd etuvchi maxsus monitoring yotadi.

O'quv jarayoni loyihasini me'yorlas aksiomasining (A8) mohiyati quyidagilardan iborat: o'quv jarayoni loyihasi texnologik xarita tarzda tayyor bo'lgach, bevosita zaruriy hisoblar amalga osirilishi kerak: o'quv vaqti, didaktik axborotlar hajmi, uni o'zlashtirish tezligi, su o'quv mavzusi chegarasida o'quvchilarni rivojlantirishning metodik dasturiga ajratiladigan vaqt va bosqa.

Nihoyat, ucinci guruhning so'nggi aksiomasi shunday ifodalanadi: yakuniy natijani kafolatlaydigan pedagogik texnologiyaning maqbul islati uhcun ishchi maydonni shakllantiris aksiomasi(A9). Har qanday pedagogik texnologiya bu aksioma talablarini bir vaqtning o'zida o'quvchilarning ham o'quv, ham umumiy yuklamasi bo'yicha qanoatlantirisi shart; darsning axborotli xaritasi ichida yos jihatidan o'z guruhi doirasida o'quvchilarni o'quv-bilish faoliyatlarining asosiy turlari me'yorini saqlash zarur. Bu bevosita psixologik-pedagogik va fizio-gigienik me'yorlarini saqlashga ham tegislidir.

Shunday qilib, B. M. Monaxov tomonidan taklif etilgan to'qqizta didaktik aksiomalar bilan kitobxonlar tanish bo'ldi. Olimning ta'kidlasicha, bu aksiomalarni bajarish va ularga rioya qilishh bevosita pedagogik texnologiyalarni loyihalahs va ta'lim kengligiga asosli ravishda tatbiq etish imkonini tug'diradi.

II. Muammoli o'qitishning didaktik tizimida birmunca to'liq tadqiq qilingan tashkil etuvchisi muammoli ta'lim hisoblanadi. U o'rganuvchilarning fikrlas faoliyatini birmuncha faollastirisga, ularda muammoning yecimiga yondashishini shakllantirisga va nihoyat – ijodiy tafakkurini rivojlantirisga samarali ta'sir ko'rsatdi. Bu ta'sir intellektual qiyinlasuvning maxsus

vaziyatlarini – muammoli vaziyatlar va ularning yechimlarini tuzis yecimlarini tuzis bilan ta'minlanadi. Muammoli vaziyat o'qitish jarayonida muhim motiv va hayajonli vosita sanaladi. Uning samarasi to'g'risida A. M. Matyuskin, M. I. Maxmutov, I. Ya. Lerner kabi yirik olimlar o'z nazariyalarini yaratdilar.

Muammoli-modulli o'qitish texnologiyasi asosiy diqqat xatoliklarni izlab topis maqsadiga muvofiq tarzda tuzilgan maxsus vaziyatlar tizimi orqali o'rganuvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantiris jihatlariga qaratiladi. U o'zida xatoliklarning uch asossiy guruhini birlastiradi: gneseologik, metodik va o'quv. Gnoseologik xatolar bilishga oid xarakterdagi xatolar hisoblanib, bilimlar evolyutsiyasi jarayonida olimlar tomonidan yo'l qo'yiladi. Tadqiqotlarning ko'rsatisicha, o'quv jarayonida gneseologik xatolardan foydalanish o'quvchi (talaba)larda borliqni tanqidiy musohadas, tahlil qilish va o'z xatolarini to'g'rlash ko'nikmalarini shakllantiradi, shuningdek, o'quv predmeti va fanga bo'lgan munosabatlarini o'zgartiradi: o'rganilayotgan fan mazmuni o'rganuvchilar oldida tayyor haqiqatlar yig'indisi sifatida emas, balki g'oyalar va odamlarning tarixiy dramasi tarzda, ijtimoiy maktab va yo'nalishlar kurasi tarzda, odat va yangilanis qarama-qarsiligi sifatida turadi.

Metodik xatolar o'quv xatolari bilan o'zaro bog'liq: o'rganish xatolari ko'p hollarda – o'qitish xatolari natijasidir. O'quv xatolari maxsus taxsislovci jadvallarda har bir muammoli modul uchun guruhlanadi va keyincalik kuchli ta'sir etuvci vositalar sifatida foydalaniladi. Agar an'anviy o'qitishda bilmaslikdan bilisga o'tis standartli vaziyatlarni qo'llas bilan cegaralansa, muammoli-modulli o'qitishda o'quvchining yaqindan rivojlanisi doirasi yangi bilimlarni yuzaki o'zlastiris va noto'g'ri qo'llasga olib keladigan tanqidiy vaziyatlar – xatolar sohasigaca kengaytiriladi. Bunday saroitda bilmaslikdan bilisga o'tis sohasi o'rganuvci uchun asosiy muammoga aylanmaydi, balki tabiiy zveno bo'lib qoladi, ularning dolzarb rivojlanis mintaqasiga aylanadi.

Muammoli-modulli o'qitish texnologiyasining yetakci sifat belgisi – bu egiluvcanlik hisoblanadi. Zamonaviy yuqori texnogiya islab chiqarisda egiluvcan avtomatlastirilgan tizim muhim sanalgani kabi hozir ham, kelajakda ham pedagogik texnologiya samaradorligi ko'p jihatdan uning ilmiy-texnikaviy va ijtimoiy-iqtisodiy o'zgaruvcan saroitga moslasa olis va zudlik bilan ta'sir etish qobiliyatiga bog'liq bo'ladi. Egiluvcanlik tuzilmali, mazmunli va texnologik holda bo'lisi mumkin.

Tuzilmali egiluvcanlik qator holatlar bilan ta'minlanadi: muammoli-modul tuzilmasining safarbarligi, muammoli-modulli dastur pog'onali, egiluvcan jadval loyihasining mavjudligi va ko'pazifali o'quv xonalarining jihozlanganlik imkoniyatlari va bosqa.

Mazmunli egiluvcanlik birinci navbatda ta'lim mazmunini tabaqalastiris va integratsiyalash imkoniyatlarida namoyon bo'ladi. Bunday imkoniyatning o'zi taklif etilayotgan texnologiyada o'quv materialining blok va modulli printsip asosida saralas evaziga vujudga keladi.

Texnologik egiluvcanlik muammoli-modulli ta'lim jarayonining quyidagi jihati bilan ta'minlanadi: o'qitish metodlarining variantligi, nazorat va baholas tizimining egiluvcanligi, o'quvchilarning o'quv-bilis faoliyatini yakka tartibda tashkil etish va bosqa.

M. A. Cosanovning ta'kidlasicha, kasv maktablarida o'qitish jarayonini muammoli-modulli asosga o'tkazis quyidagilarga imkon beradi:

- o'quv materialining muammoli modullarini guruhlas yo'li bilan kursni to'liq, qisqargan va cuqurlastirilgan variantlarini islab ciqishni ta'minlaydigan dialiktik birlikda integratsiyalash va tabaqalastirisni amalga osiris;
- bilim darajasiga bog'liq holda o'quvchi (talaba)larning u yoki bu muammoli-modulli dastur variantini mustaqil tanlasi va ularning dastur bo'ylab individual siljis sur'atini ta'minlanisi;
- muammoli modullardan pedagogik dasturli vositalarni yaratish uchun stsenariylar sifatida foydalanish;
- o'quvchilarning bilis faoliyatini boshqarishda o'quvchi isida maslahatci-koordinatsiyalovci vazifaga urg'uni ko'ciris;

- o'quv materialini bayon qilish tizligi va o'zlastiris darajasiga putur yetkazmagan holda o'qitish metodlari va sakllari majmuasiga moslik asosida kursni qisqartiris;

Shu bilan birgalikda opponetlar tomonidan muammoli-modulli o'qitishning qator kamciliklari ko'rsatildi, ular: ta'lim jarayonining bo'laklarga bo'linganligi, ya'ni o'quvchilarning mustaqil islari salmog'i birmunca katta; o'quv predmetining yaxlitligi va mantiqini inkor etish; o'quvchi (talaba)larni tayyorlash torligi: o'qitish kursining bog'liq bo'lmagan muammolar yoki masalalar seriyasiga qadar qisqarish; umumlasma ziyon yetkazadigan xususiy, aniq ko'nikmalarnigina shakllantirishi; muammoli modullarni tayyorlash va masg'ulotni o'tkazisga tayyorgarlikning ko'p mehnat talab qilishhi.

Sanab o'tilgan kamciliklarning ko'pligi modulli o'qitish texnologiyasini o'rnatish bosqichida birmunca aniq sezilsa-da, asta-sekinlik bilan dazmollanib boradi. Suni eslatish joizki, u yoki bu texnologiyani "toza" holda joriy etish mumkin emas. Xohlaymizmi yoki yo'qmi, o'quv jarayonini tashkil etishning an'anaviy yondasuviga va mavjud didaktik jarayonga tayanishga to'g'ri keladi.

Ta'lim mazmunini muammoli-modulli loyihalas quyidagi asosiy tayanchlardan iborat bo'ladi:

- bilis faoliyatining fundamental metodlari doirasida kursni joy-joyiga qo'yib tuzis. Misol uchun, matematika kursida bunday metodlarga matematik modellastiris, aksiomatik, koordinat, vektorli, mantiqiy metodlar kiradi;

- tayanch muammoli modullarning mazmunini aniqlas. Saralashning muhim sarti bilis faoliyati metodlarining printsipli mazmuni hisoblanib, umummadaniy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Bu o'qitishning tayanch mazmuniga oid quyidagi mezonlarni hisobga olisni taqozo etadi:

- fundamental, uzviylik, uzluksizlik va ta'limni insonparvarlastiris;
- yechimi bilis faoliyati metodlarining mosini qo'llasni talab etadigan yirik kasbiy-amaliy muammolarni turli guruh kasblarining o'ziga xosligini hisobga olib ajratish;
- ixtisosli va darajali tabaqalastirisni ta'minlasga yo'naltirilgan o'zgaruvcan modullarning mazmunini tanlas va hajmini aniqlas, Shuningdek, muammoli-modulli dasturlarning turli-to'liq, qisqargan va cuqurlastirilgan variantlari bo'yica o'quvchi(talaba)larning yakka tartibda olg'a siljisi uchun saroitlar yaratish.

Muammoli modullarni qo'llas ko'lamini quyidagi tartibotlarni qamrab oladi: tizimli, avtonom va integratsiyalashgan. Tizimli tartibot muammoli modullaridan mustaqil kurs doirasida foydalanishni taqozo etadi. Avtonom – ma'lumot moduli sifatida bosqa fanlar doirasida, integratsiyalangan – integrativ kurs doirasida qo'llanisi lozim.

Sunday qilib, muammoli-modulli o'qitish texnologiyasining mohiyatini quyidagica izohlas mumkin: o'quvchi (talaba)larning talab etilgan darajada bilimdonligiga erisis uchun o'quv materialini mazmunini yirik tuzilmalas, unga mos holda o'qitish metodlari, vositalari va sakllarini tanlas amalga osirilib, ular o'quvchi(talaba)larni to'liq, qisqargan yoki cuqurlasgan o'qitish variantlarini mustaqil tanlas va o'qitishga yo'naltiriladi. Muallifning ta'kidlashicha, muammoli-modulli o'qitish texnologiyasi bo'yica 70 foiz o'quv materialini yuqori darajada o'zlastirilgan ($Ka \geq 0,75$) va aniq o'rnatilgan kompetentlik darajani kafolatli ta'minlangan.

Muammoli vaziyatlar o'zida o'quvchining qiyincilikni (muammoni) aniq yoki xira anglasini ifodalaydi va uni zabt etish yangi bilimlarni, yangi usul va harakatlarni izlab topisni talab etadi. Agar o'quvchida qiynalislarni bartaraf etish yo'llarini qidirish uchun boslang'ic bilimlar yetishmasa, u muammoli vaziyatlarni qabul qila olmaydi va tabiiyki, tafakkurida kuras va qarama-qarsilik jarayoni kecmaydi.

Mavjud vaziyatlarning uc ko'rinishini keltirish mumkin:

1. Vaziyat ma'lum. Uni hal etish uchun sunga o'xsas aniq namunalar mavjud bo'ladi. Bunday holatda variantni yecis metodi standartli bo'lisi mumkin.

2. Vaziyat o'xshash. Bunday holatda uni sunga o'xsas bosqa vaziyatlar bilan taqqoslas zarur. Ular bir-biriga aynan o'xsas bo'lmasligi mumkin, biroq yaxlit asosga ega bo'lganligi

uchun uning ko‘rinishini o‘zgartirib qaralayotgan vaziyatga yaqinlastirib maqbullastiriladi va oqilona yecis yo‘li topiladi.

3. Noma‘lum vaziyat. Bunday vaziyat amaliy faoliyatda ucramaydi, uni bosqa qandaydir namuna bilan solistiris imkoni yo‘q. Su boisdan yecimning yangi metodini izlab topis zarur bo‘ladi.

Muammoli vaziyatlar ta‘lim maqsadini ko‘zlab oldindan konstruktsiyalanadi va o‘qitish jarayonining ma‘lum qismiga kiritiladi. Didaktik jarayonning motivatsiya bosqichi esa muammoli topsiriqlarni ko‘proq darsning boslang‘ic qismiga kiritisni va o‘quvchilar diqqatini dars mavzusiga to‘liq jalb etishni taqozo qiladi. O‘quvchi ham o‘z navbatida tanis vaziyatlardan yangi muammolarni ko‘ra olisi, ob‘ektning yangi vazifalarini, ob‘ekt tuzilishini aniqlab olisi, muqobil yecimlarni topa bilishi kabi ijodiy faoliyatni namoyish qilishi kerak.

B. F. Shatalov texnologiyasining asosiy g‘oyasi: darsda o‘quvchilarning yalpi faolligini ta‘minlaydigan o‘quv faoliyati tizimi yaratiladi. O‘quv faoliyatining andozasi asosida tayanch konspektlari (signallari) – o‘quv materialining kodlashtirilgan ko‘rsatmali chizmalari yotadi.

Tayanch – mo‘ljalli harakaktlar asosi, bolaning ichki aqliy faoliyatini tashqi ko‘rinishda tashkil etish usuli.

Tayanch signal – assotsiativ ramz (belgi, so‘z, rasm, cizma, sakl va bosqa) bo‘lib, ma‘lum fikriy ma‘noni bildiradi.

Tayanch konspekt – qisqaca sartli matn ko‘rinishidagi tayanchli signallar tizimi bo‘lib, yaxlit o‘quv materialining o‘zaro bog‘liq elementlari sifatida tushunchalar, faktlar, g‘oyalar tizimining ko‘rsatmali konstruktsiyasini o‘zida aks ettiradi.

Bu texnologiyada o‘qituvchi mehnati asosiy mavqeni egallaydi va bu mehnatga o‘quvchilar ayrim hollardagina (nazorat, maslahat, yordam) jalb etiladi. Tayanch signallari yordamida o‘qitish jarayoni qator bosqichlardan iborat:

1. Sinfda o‘qitish: mavzu o‘qituvchi tomonidan odatdagidek sinf doskasi yonida (bo‘r, latta yordamida) tushuntiriladi, keyin esa tayanch konspektlar asosida mavzuni tushuntirish takrorlanadi. O‘quvchilarning o‘z konspektlari ustida mustaqil ishlashi ta‘minlanadi va frontal tarzda bilimlar mustahkamlanadi.

2. Uyda mustaqil islas: tayanch konspektidagi kodlashtirilgan o‘quv materiallarini o‘quvchi darslik yordamida oydinlashtiradi.

3. Nazorat va baholash: mavzu bo‘yicha o‘quvchining bilim, ko‘nikma va malakalari tashqi nazorat va o‘z-o‘zini nazorat qilish yordamida teksiriladi. Nazorat shakli: tayanch konspekti bo‘yicha yozma, mustaqil ish, og‘zaki so‘rov; juftli o‘zaro nazorat, guruhli o‘zaro nazorat.

IV. Ta‘limiy uclik – “maqsad – jarayon (vosita) – natija” ning o‘rta bo‘g‘iniga O‘zbekistonlik va rossiyalik olimlar ko‘proq e‘tibor qaratishgan bo‘lsa, amerikalik pedagoglar bu zanjirning ikki chetidagi xalqasini chuqur tadqiq qilishganlar. Ayniqsa Cikago universiteti professori Benjamin Blum rahbarligida o‘tgan asrning 50 – yillarida “o‘quv maqsadi taksonomiyasi” konseptsiyasining yaratilisi klssik tadqiqot sifatida e‘tirof etildi va u bugun ham o‘zining qiymatini yo‘qotgani yo‘q.

“Taksonomiya” atamasi yunonca taxis (tartib bo‘yicha joylasuv) va nomos (qonun) so‘zlaridan iborat bo‘lib, ob‘ektlarni o‘zar aloqadorlik asosida tasniflas va tizimlastiris ma‘nosini anglatadi. Blum taksonomiyasi o‘quv faoliyatining turli sohalarini qamrab oladi: kognitiv (bilish), affektiv(hissiy-qadriyatli), psixomotor(harakat)li.

1. Kognitiv soha. Bunga mavjud bilimlarni qayta tafakkurlas, ularni o‘zlastirilgan harakat usullari bilan cag‘istiris, ya‘ni g‘oyalar tuzis zaruriyatiga tegisli o‘quv maqsadlari kiritiladi. Ular o‘quvchining kundalik faoliyati uchun kerakli hisoblanib, o‘quv dasturi va darsliklarda o‘z ifodasini topadi.

2. Affektiv soha. Bunga qiziqis va moyilliklarni shakllantirish, u yoki bu sezgilar ta‘sirida hayajonlanis, munosabatni shakllantirish, uni faoliyat davomida anglas va yuzaga chiqaris maqsadlari kiritiladi. Bosqaca qilib aytganda, ob‘ektiv borliqqa bo‘lgan hayajonli-shaxsiy munosabatlarni shakllantirish maqsadlari bu sohaning asosini tashkil etadi.

3. psixomotorli soha. Bunga u yoki bu motorli, manipulyativ faoliyat turlarini, asab muskullarni markazlastiris ko'nikmalarini shakllantirish bilan bog'liq maqsadlar kiritiladi. Misol uchun, mehnat ta'limi dasturida belgilangan o'quv maqsadlari aynan su sohaga tegislidir.

Blum taksonomiyasi quyidagi to'rt printsiplarga asosida qurilgan:

amaliy: o'qutuvchi-amaliyotchi uchun taksonomiya samarali qurol bo'lishi, o'zida maqsadlar ierarxiyasini ifodalashi lozim;

psixologik: taksonomiya zamonaviy psixologiya fani yutuqlariga tayanishi lozim;

mantiqiy: taksonomiya mantiqiy tugallangan va muayyan icki tuzilmaga ega bo'lishi lozim;

ob'ektivlik: maqsadlar ierarxiyasi ular qadriyatlarini ierarxiyasini belgilamaydi.

Ayni shu prinsiplarga tayangan holda o'quv faoliyatining yuqorida ta'kidlangan turlari bo'yicha o'quv maqsadlari taksonomiyasi yaratildi.

Ma'lumki, pedagogik texnologiyaning o'ziga xos xususiyati oldindan o'rnatilgan maqsadlarga erishishni kafolatlaydigan o'quv jarayonini loyihalash va amalga oshirishdir. Ta'limni maqsadga ketma-ket yo'naltirish asosi tezkor tezkari aloqa hisoblanib o'quv jarayonining barca bo'g'inlariga kirib boradi. Shu boisdan ta'limga texnologik yondashuvda quyidagilar ajralib turadi:

maqsadlarni o'rganish va ularni mumkin qadar aniqlastirish (bu bosqichga o'qituvchi birinci darajali ahamiyat beradi);

butun o'qis jarayonini o'quv maqsadlariga qat'iy qaratish;

o'quv maqsadlarini mo'ljallash va shu tariqa natijalarni qo'lga kiritishga butun o'quv davomiyligini yo'naltirish;

joriy natijalarni baholash, o'rnatilgan maqsadlarga erishish borasida o'qitish jarayonini tuzatish; natijalarni yakuniy baholash.

O'quv jarayonini texnologik jihatdan qurishning mohiyati aniq belgilangan maqsadlar sari harakatlanish hisoblanadi. Quyida bugungi kunda birmuncha keng tarqalgan B.Blum tizimining kognitiv sohasi bo'yicha o'quv maqsadlari taksonomiyasini keltiramiz. U o'zida olti toifadagi asosiy o'quv maqsadlarini qamrab oladi: bilish, anglash, qo'llash, tahlil, sintez va baholash.

1. Bilish. Bu daraja o'quv materiallarining asosiy unsurlarini eslas, tushunib yetish va qayta tiklasga yo'naltirilgan o'quv maqsadlarini islab chiqishni ko'zda tutadi. Bu darajadagi maqsadga uc toifadagi bilimlarni shakllantirishni kiritis mumkin:

- xususiyatli bilimlar(masalan, muddatlar, faktlar, sonlar, atamalar, nomlar);

- mulohazali bilimlar (masalan, yo'nalishlar, mezonlar, sinflar, toifalar);

- abstrakt bilimlar (masalan, printsiplar, aksiomalar, teoremlar, umumlasmlar, nazariyalar, tuzilmalar).

2. Anglas. Bu daraja o'zida uc toifadagi o'quv maqsadlarini mujassamlastiradi:

- ko'ciris (yangi vaziyatlarni o'rganishda bilimlarni qo'llas ko'nikmasi);

- interpretatsiya (masalan, hisoblasda qo'lga kiritilgan natijani og'zaki tusuntirib beris);

- ekstropolyatsiya (masalan, egallangan bilimlarni o'xsas vaziyatlarga ko'ciris ko'nikmasi).

3. Qo'llas. Bu daraja, asosan, o'quvchida amaliy ko'nikmalarni skllantirishini nazarda tutadi (bilimlarni amaliyotga qo'llas qobiliyati):

- tushunchalarni qo'llash;

- algoritmlarni qo'llash;

- nazariyalarni qo'llash va hokazo.

4. Tahlil. Bu daraja o'quv maqsadlarini quyidagi toifalar bo'yicha aniqlastiradi:

- unsurlar tahlili (butunni qismlarga bo'lis, ajratish);

- munosabatlar tahlili (unsurlar o'rtasidagi aloqalarni o'rnatish);

- tamoyillar tahlili (unsurlarni tizimlastirish).

5. Sintezlas. Bu daraja "alohida qismlardan yaxlitini tuzish" ko'nikmasini shakllantirish bo'yicha o'quv maqsadlarini belgilaydi:

- g'oyalar sintezi (masalan, muammo yecimi bo'yicha bildirilgan g'oyalarning umumlashishi);

- mulohazalar sintezi (masalan, shaxs sifatlarining sakllanganlik darajalari, mezonlarini islab chiqish);

- tuzilma sintezi (masalan, ob'ekt ko'rinishi cizmasi, koordinat yordamida funktsiyani ifodalas).
6. Baholas. Bu toifa muayyan maqsad uchun u yoki bu materiallarning ahamiyatini baholash ko'nikmalarini nazarda tutadi. O'quvchi mulohazasi aniq mezonlarga tayanishi zarur. Baholash sifatida icki bilish va isonclar (argumentlash, mantiq) hamda tasqi mezonlar (standartlar, qoida, me'yorlar)ga tayaniladi. Mezonlarni o'quvchining o'zi aniqlashi yoki tasqi tomondan berilisi mumkin. Bu daraja oldingi toifalar bo'yica o'quv natijalariga erisganligi to'g'risida xulosa chiqaradi.

Sunday qilib, har qanday o'quv predmeti maqsadlarini usbu taksonomiya asosida aniqlastiris mumkin. Buning uchun o'quv predmetlarining mavzu(bo'lim)lari vertikal ustunga yoziladi. O'quvchilarning aqliy faoliyati turlari esa gorizontal ustunda qayd etiladi. Ular mantiqiy asosda ma'lum corrahada kesisadi va joriy o'quv maqsadiga erisis darajasi (bilis, aniqlas, qo'llas, tahlil) aniqlastiriladi.

Maxsus adabiyotlarda Blum taksonomiyasining turlica modifikatsiyalari keltiriladi. Gap sundaki, bu taksonomiya subhasiz, afzalliklarga ega bo'lisi bilan ba'zi bir nuqsonlardan xoli emas. Incunun, kognitiv sohasi bo'yica o'quv maqsadlarini tizimlastirisga da'vo qilayotgan taksonomiya bilish tuzilmasining qabullas, tafakkur, xotira kabi darajalarida qaralmagan, ba'zi bir o'quv maqsadlari aqliy faoliyatning turlicha darajalarida takrorlanadi. Shunga qaramasdan o'quv maqsadlarini fan mavzulari bo'yicha tasniflas o'qituvchiga o'z xususiy pedagogik faoliyatini to'g'ri belgilashga, o'quvchilarning nafaqat ichki holatini ifodalasga, balki tasqi namoyon bo'lishiga, shaxs sifatida sakllanishiga katta imkoniyat tug'diradi.

Bilimlarini faollashtirish maqsadida beriladigan savollar:

1. O'yin texnologiyalarnima va ularning o'ziga hosliklari haqida nimalar bilasiz?
2. O'rgatuvchi, nazorat qiluvchi, tarbiyaviy, rivojlantiruvchi, fanga oid, rolli, ishbop va boshqala o'yinlar haqida ma'lumot bering.
3. Muammoli ta'lim va uning o'ziga hosliklari нимада?
4. Muvaffaqiyatli holatlar yaratishh texnologiyasi қандай амалга оширилади?

8 MAVZU. O'quv jarayonini tashkil etishh va samarali boshqarish asosidagi pedagogik texnologiyalar. (4 soat)

Reja:

1. Tabaqalashtirilgan darajadagi texnologiya: individual o'ziga hosliklari, yoshi, qiziqishlari, aqliy rivojlanish darajasi, sog'lomlik darajasi va boshqalar.
2. Individual ta'lim texnologiyasi: ta'lim har bir o'quvchining qobilyatlari bilan bo'liqlikda olib boriladi.
3. L Axborot texnologiyalari: ta'limiy va nazorat qiluvchi dasturlar.
4. Ta'limning jamoaviy va guruhiy texnologiyasi.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T: "SHarq" nashriyot matbaa kontserni, 1997.
2. Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li.- T: O'zbekiston, 1992.- 78 b.
3. Karimov I.A. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni xalq, millatni millat qilishhga xizmat etsin.-T: O'zbekiston, 1998.-30 b.

4. Karimov I.A. O‘zbekiston XXI asrga intilmoqda: O‘zR Prezidenti I.A.Karimovning Birinchi chaqiriq O‘zR Oliy Majlisining O‘n to‘rtinchi sessiyasidagi ma‘ruzasi. 1999 yil 14 aprel.-T.: O‘zbekiston, 1999.-48 b.

5. N.N. Azizxo‘jaeva. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T. Nizomiy nomidagi TDPU. 2006 y.

6. Madyarova S. A. va boshq. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.- T.: IQTISOD-MOLIYA, 2009, 240 b.

QO‘SHIMCHA ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Sayidahmedov N.Yangi pedagogik texnologiyalar. T. “Moliya ” nashriyoti, 2003 y. – 171 b.

2. M.Ochilov. Yangi pedagogik texnologiyalar. Qarshi. “Nasaf”2000 y.-80 b.

3. Talipova J.O., G‘ofurov A.T. Biologiya ta‘limi texnologiyalari: O‘rta maxsus va kasb-hunar ta‘limi muassasalari biologiya o‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanma. – T.: O‘qituvchi, 2002.

4. U. Tolipov, M.Usmanbayeva. pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. “Fan”. 2005.

5. O‘. Tolipov. Oliy pedagogik ta‘lim tizimida umummehnat va kasbiy ko‘nikma hamda malakalarni rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari. T. “Fan”.-167 b. 2004y.

6. O‘. Tolipov, M.Usmonboeva. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. “Fan”. 2005 y.-205 b.

7. T.G‘afforova, A.Qurbonov, E.Godfri. Ta‘limning ilg‘or texnologiyalari. Qarshi “Nasaf”. 2003y.-112 b.

8. Farberman. B.L. Ilg‘or pedagogik texnologiyalar. T.,2001

9. Choriev A. Yangi pedagogik texnologiyalar. Ma‘ruzalar matni, Qarshi 2000. Farberman B. Ilg‘or pedagogik texnologiyalar – T.: 1999.

Asosiy tushunchalar: Reproduktiv faoliyat, diagnostik maqsad, algoritmik harakatlar, test topshiri, axborotlardan foydalanish, o‘zlashtirish darajalari, xarakterning mo‘ljali asosi.

I. Kishi har bir faoliyatni shu faoliyatni bajarish metodikasi haqida oldin o‘zlashtirilgan axborotlar asosida bajaradi. Oldin bilib olingan axborotlarga bevosita tayanmay, tasmol va xatoliklar yo‘li bilan bajarish ta‘lim-tarbiya ishi uchun xarakterli bo‘lolmaydi. Kishining maxorati qandayligi faoliyat xaqidagi axborotlarni o‘zlashtirish darajasiga bog‘liq, faoliyatga doir axborotlarni ishlata bilish esa ayrim o‘quv elementlari va butun o‘quv predmeti mazmunini o‘zlashtirish sifatiga, ya‘ni xarakterning mo‘ljali asosi (XMA)ni o‘zlashtirish sifatiga bog‘liq. Bunda bilib olingan XMA, yoki aynan o‘zlashtirib olinganidek yoki faoliyatning shart-sharoitiga qarab o‘zgartirilgan holda ishlatirilishi ham mumkin. Bilib olingan axborotlardan foydalanish usuli bo‘yicha o‘quv faoliyati reproduktiv (esda qolganiga ko‘ra va produktiv (maxsuldor) turlarga ajratiladi. Qo‘yilayotgan vazifalarni (masalalarni) echish uchun dastlabki axborotlardan foydalanish usuli faoliyatni turlarga ajratishning umumiy prinsipi hisoblanadi. Produktiv faoliyat mahmuldordan oldin kelishi shubhasiz, ya‘ni mahsuldor faoliyat undan o‘sib chiqadi.

Reproduktiv faoliyatda o‘zlashtirilgan XMA, uning algoritmlari va qoidalari faqat har xil ko‘rinishlarda qayta ishlab chiqiladi /ta‘limda aynan qayta gapirib berishdan tortib, o‘xshash vaziyatlarda biroz o‘zgartirib aytishgacha/, o‘quv predmetida dastlab bilib olingan ma‘lumotlarga o‘quvchi faoliyat davomida biror yangi axborot qo‘shmaydi. Algoritmik harakatlar, ya‘ni yaxshi tanish sharoitlarda va aniq tasvirlangan qoidalarga binoan harakat qilish reproduktiv faoliyat uchun xarakterlidir. Masalan, talaba umumiy ta‘lim, ixtisoslik predmetlari bo‘yicha o‘quv qo‘llanmalardagi barcha masalalar /vazifalar/ni ilgari o‘zlashtirilgan /bilgan/

qoidalar va algoritmlarga binoan echadi, o'quvchining bunday faoliyati reproduktivlik doirasidagi harakatlaridir.

Mahsuldor faoliyat jarayonida o'quvchi har doim o'quv predmetida o'zlashtirib olingan nisbatan yangi harakatlar-XMA yaratadi, ya'ni o'quv qo'llanmasining mazmunidan farq qiladigan yangi axborotni yuzaga keltiradi. Yangi axborotni yaratish doimo izlovchilik /tadqiqotchilik/ faoliyatida oldingi tajribaga suyanadi.

Reproduktiv va mahsuldor faoliyatlar o'zaro bog'langan bo'lib, bilim egallashda shu ikki bosqichga mos tuzilma yaratadi. O'quvchi ham reproduktiv, ham mahsuldor faoliyatga doir har bir harakatni amalni echish jarayonining elementi sifatida bajaradi. Psixologo pedagogik fanlarda masala deganda ma'lum bir vaziyatda harakat yordamida bajarish mumkin bo'lgan ma'lum bir maqsad tushuniladi.

SHunday qilib maqsad, vaziyat va harakat masalaning komponentlari hisoblanadi. Reproaktiv yoki mahsuldor faoliyatni qo'llash komponentlari masalalarda ko'rsatilgan variantlarga bog'liq bo'ladi.

Inson faoliyatining mumkin bo'lgan barcha tuzilmasini turli masalalarni echish qobiliyati sifatida quyidagi to'rtta izchil o'zlashtirish darajalari /a/ shaklida taqdim etish mumkin: a-1-1U-to'rt darajasi, ular ta'lim jarayonida shu predmetdan o'quvchi bilim tajribasining o'sish /yuksalish/ darajalarini aks ettiradi.

Zamonaviy psixologo-pedagogik fanlar erishgan yutuqlarga binoan istalgan o'quv jarayoni uchta bir-biri bilan bog'liq qism /komponentdan/ iborat: 1. Motivlar /M/ 2. O'quvchining o'qish /o'zlashtirish/ faoliyati /UF/ 3. O'quvchining bilish faoliyatini boshqarish /B/. Boshqarish vazifasini muallim yoki texnik vositalar bajaradi. Demak, didaktik /o'quv/ jarayonni /DJ/ quyidagi fomula tarzida ifodalash mumkin:

$$DJ=M-UF-B$$

O'quv jarayoni qismlaridan har birida (M,UF,B) qanday pedagogik maqsad nazarda tutilganiga qarab ta'lim-tarbiya jarayonining turli metodika (texnologiya)lari xosil bo'ladi. Bunday metodikalar soni juda ko'p bo'lishi mumkin. Ta'lim tarbiya vazifasini echish qulay bo'lishi uchun mavjud texnologiya (metodika) lardan qay birini tanlash ma'lum mezonlar asosida amalga oshiriladi. Shuni esda tutish lozimki, ta'limning maqsadi va o'quv jarayonlari o'zaro bir biriga aynan mos bo'lishi kerak: har bir diagnostik maqsadga ma'lum bir ta'lim-tarbiya jarayonida erishish mumkin har bir o'quv jarayonida erishish mumkin bo'lgan maqsad qo'yilishi zarur.

TALABALAR BILIMINING NAZORATI.

TALABALARNING BILIM O'ZLASHTIRISH DARAJALARI.

Kishi har bir oqilona faoliyatni shu faoliyatni bajarish metodikasi haqida oldin o'zlashtirilgan axborotlar asosida bajaradi. Oldin bilib olingan axborotlarga bevosita tayanmay, tusmol va xatoliklar yo'li bilan bajarish-ta'lim-tarbiya ishi uchun xarakterli bo'lolmaydi. Kishining maxorati qandayligi faoliyat xaqidagi axborotlarni o'zlashtirish darajasiga bog'liq, faoliyatga doir axborotlarni ishlata bilish esa ayrim o'quv elementlari va butun o'quv predmeti mazmunini o'zlashtirish sifatiga, ya'ni xarakatning mo'ljal asosi (XMA)ni o'zlashtirish sifatiga bog'liq.bunda bilib olingan XMA, yo aynan o'zlashtirib olinganidek yoki faoliyatning shart-sharoitiga qarab o'zgartirilgan holda ishlatilishi ham mumkin. Bilib olingan axborotdan foydalanish usuli bo'yicha o'qkv faoliyati reproduktiv (esda qolganiga ko'ra) va produktiv (maxsuldor) turlarga ajratiladi. Qo'yilayotgan vazifalarni (masalalarni) echish uchun dastlabki axborotlardan foydalanish usuli faoliyatni turlarga ajratishning umumiy prinsipi hisoblanadi. Reproaktiv faoliyat maxsulddordan oldin kelishi shubxasiz ya'ni maxsuldor faoliyat undan o'sib chiqadi.

Reproduktiv faoliyatda o'zlashtirilgan XMA, uning algoritmlari va qoidalari faqat har xil ko'rinishlarda qayta ishlab chiqiladi (ta'limda aynan qayta gapirib berishdan tortib, o'xshash vaziyatlarda biroz o'zgartirib aytishgacha), o'quv predmetida dastlab bilib olingan ma'lumotlarga o'quvchi faoliyat davomida biror yangi axborot qo'shmaydi. Algoritmik

xarakterlar, ya'ni yaxshi tanish sharoitlarda va aniq tasvirlangan qoidalar binoan xarakter qilish reproduktiv faoliyat uchun xarakterlidir. Masalan, talaba umumiy ta'lim, ixtisoslik predmetlari bo'yicha o'quv qo'llanmalaridagi barcha masalalar (vazifalar)ni ilgari o'zlashtirilgan (bilinagan) qoidalar va algoritmlarga binoan echadi, o'quvchilarning bunday faoliyati reproduktivlik doirasidagi xarakterlaridir.

Maxsuldor faoliyat jarayonida o'quvchi har doim o'quv predmetida o'zlashtirib, olinganga nisbatan yangi xarakter XMA yaratadi, ya'ni o'quv-qo'llanmasining mazmunidan farq qiladigan Yangi axborotni yuzaga keltiradi. Yangi axborotni yaratish doimo izlovchilik (tadqiqotchilik) faoliyatida oldingi tajribaga suyanadi.

Reproduktiv va maxsuldor faoliyatlar o'zaro bog'langan bo'lib, bilim egallashda shu ikki bosqichga mos tuzilma yaratadi. O'quvchi ham reproduktiv, ham maxsuldor faoliyatga doir har bir xarakterni amalni echish jarayonining elementi sifatida bajaradi. Psixolog-pedagogik fanlarda masala deganda ma'lum bir vaziyatda ma'lum xarakter yordamida bajarish mumkin bo'lgan ma'lum bir maqsad tushuniladi. Shunday qilib, maqsad, vaziyat va xarakter masalaning komponentlari xisoblanadi. Reproductive yoki maxsuldor faoliyatni qo'llash komponentlari masalalarda ko'rsatilgan variantlarga bog'liq bo'ladi.

Inson faoliyatining mumkin bo'lgan barcha tuzilmasini turli masalalarni echish qobiliyati sifatida quyidagi to'rtta izchil o'zlashtirish darajalari shaklida taqdim etish mumkin: a-1-1U-to'rt darajasi, ular ta'lim jarayonida shu predmetdan o'quvchi bilim tajribasining o'sish (yuksalish darajalarini aks ettiradi).

1-daraja (a-1). Agar masalada uni echishning maqsadi, vaziyati va xarakati ko'rsatilgan bo'lsa, o'quvchidan bu uchala komponent masalaning tuzilishidagi barcha komponentlarga mos kelishi xaqida xulosa chiqarishgina talab etiladi, bu bilish faoliyati hisoblanadi. O'quvchi uni ob'ektlar, jarayonlar yoki xarakterlar xaqidagi ilgari o'zlashtirilgan axborotni qayta idrok qilgandagina bajara oladi. Bu tashqaridan algoritmik ko'rinishda berilgan algoritmik faoliyatdir.

2-daraja (a-11). Agar masala (vazifa)da maqsad va vaziyat berilgan bo'lsa, o'quvchidan uni echish uchun oldin o'zlashtirilgan (o'rganilgan) xarakterni qo'llash talab etiladi, bu –reproduktiv algoritmik xarakter. O'quvchi uni bu xarakterni bajarishning oldin o'zlashtirilgan mo'ljali xaqidagi axborotni mustaqil qayta tiklab va qo'llab bajaradi. Buni tipik masala deyiladi.

4-daraja (a-1U). Agar vazifa (masala)da faoliyatning maqsadi umumiy tarzda ma'lum bo'lsa, maqsadga erishish uchun vaziyatni ham, xarakterni ham izlab topish talab etilsa, bu ijodiy tipdagi maxsuldor faoliyatdir, buning natijasida faoliyatning ob'ektiv yangi mo'ljali asosi yaratiladi. Faoliyatni bajarish jarayonida ob'ektiv yangi axborot olinadi. Bunda kishi o'ziga ilgari ma'lum bo'lgan soxada "qoidasiz" xarakter qiladi, xarakterning yangi qoidasini yaratadi, ya'ni ijodiy (tadqiqotchilik) faoliyatini bajaradi. Ilmiy-ishlab chiqarish muammosi singari izlanishni, tadqiqotchilik va yaratuvchilikni takazo qiladigan faoliyatlar bunga misol bo'la oladi.

Faoliyatni o'zlashtirishning bu to'rt darajasi-kishi maxorati shakllanishining izchil fazalari, bilim tajribani o'zlashtirishning darajalaridir.

Shunday qilib, bilim va malakalar (faoliyat)ni o'zlashtirish sifati bo'yicha ta'lim maqsadini diagnostik belgilash- o'zlashtirishning zaruriy darajalarini aniqlashdan iborat. Masalan, o'quvchidan o'quv predmetlarining ko'pini ikkinchi (a-11) darajada o'zlashtirish talab etiladi. Ta'limning bu maqsadi dasturda ko'rsatilgan o'quv elementlarini o'qituvchilar tipik masalalarni (vazifalarni) XMA ni o'z xotirasida qayta tiklab, faoliyat algoritmi ko'rinishida mustaqil bajarishidan iborat.

TA'LIM MAQSADLARINI TEST (NAZORAT) VAZIFALARIGA AYLANTIRISH.

Yakuniy testni ishlab chiqarish nazorat vazifalari miqdorini aniqlashdan boshlanadi. Ularning soni nazorat turiga, ta'lim maqsadi va vazifalariga erishilganini qanchalik chuqur tekshirish rejalashtirilganiga bog'liq.

Ayrim o'quv yurtlarida yakuniy nazorat uchun test vazifalari miqdori oldindan belgilab qo'yiladi. Odatda, joriy nazorat uchun 10-15 ta (10-15 min); oraliq nazorat uchun -25-30 ta (30-40); yakuniy nazorat uchun -50 va undan ko'proq (1-1,5 soat) test vazifalari bo'lishi mumkin (Farberman B.L.).

MAQSAD VA O'QUV VAZIFALARIGA ASOSLANGAN TESTLAR.

Uquvchilar bilimni baholashda har doim «nimani baxolash kerak?» degan savol ko'ndalang turadi. Pedagogik texnologiya «Predmetni o'qitish va o'rganish maqsadi va vazifalariga erishish darajasini» degan javobni beradi. Bunda maqsadni o'qituvchi faoliyati bilan bog'lash (o'rgatish, tushuntirish, aytib berish, namoyish etish kabilar), vazifalarni esa o'quvchining faoliyati, ya'ni ta'lim natijasi bilan bog'lab ifodalash ma'qul. Chunki, vazifa-talaba ilgari bilmagan narsasini shu mashg'ulotda bilib olishi yoki bajara olishi kerak bo'lgan o'quv elementidir.

O'quvchi oldiga qo'yilgan vazifa ta'limning natijasi hisoblanadi. Demak, tekshiriladigan va baholanadigan narsa, bu-ta'limning natijasidir.

O'quv vazifalarini aniqroq ifodalash uchun quyidagilarga amal qilish lozim:

-har bir muhim masala-vazifalar guruhini ifodalashni: «mashg'ulot oxirigacha talabalarni bilishi kerak» iborasi bilan boshlash;

-xar bir vazifani tartib raami bilan belgilan;

-xar bir vazifani «sanab ko'rsating, ayting, eslang, namoyish eting, bajarib ko'rsating, tanlang, xisoblab chiqing» fe'llari vositasida ifodalash;

-har bir vazifani o'quvchining faoliyati atamasi bilan qo'yish;

-xar bir vazifa ta'limning aynan bir natijasini ko'zda tutsin (bir savolga ikki-uchta javob berish mumkin bo'lmasin);

-xar bir vazifani o'zlashtirish natijasini, maqsadga erishilganini o'lchash mumkin bo'lsin;

o'quv vazifalari biror o'quv masalasini: mavzu, bo'lim yoki predmetni o'rganib chiqilgach, talabaning bilim va ko'nikmalarini ob'ektiv baxolash (og'zaki, yozma yoki test usulida)ga imkon yaratish lozim.

O'quv vazifalarini aniqlab ifolagach, ta'lim natijasini tekshirish uchun nazorat vazifalari tuziladi. Nazorat vazifalari og'zaki so'rash, yozma ish olish yoki test o'tkazish uchun savollar, topshiriqlardan iborat bo'lishi mumkin.

O'quv vazifalarini ifodalash uchun fe'l shaklini to'g'ri tanlash muxim, chunki u, talaba shu o'quv vazifasini o'zlashtirgach bajara oladigan xarakterni bildirishi zarur. Masalan, og'zaki va yozma nutq sohasida o'quv vazifalarini ifodalash uchun: gapirib bering, yozing, xulosa qiling, ayting, o'qing, bo'g'inlarga ajrating kabi.

Agar ta'limdan kutiladigan natija o'quv vazifasi shaklida ifodalangan bo'lsa, so'ngra u nazorat vazifasiga oson aylantiriladi va ta'lim natijasiga erishilganini tekshirishga xizmat qiladi. Nazorat vazifalari og'zaki, yozma yoki test shaklida bo'lishi mumkin.

Test topshirigining mazmuni oydinlashtirilgan maqsaddagi fe'lga bog'liq. Talabaning xarakterini ko'rsatadigan, so'ngra ta'lim jarayonida ro'yobga chiqarilib, tegishli test vazifasi bilan tekshiriladigan fe'lni tanlash juda muxim.

Ta'lim vazifalarini test topshiriqlariga aylantirish:

Vazifa

Test topshirig'ining sharti (savol, topshirig'i)

Javoblar

Muxim voqeaning aniq vaqtini ko'rsatish

O'zbekiston qaysi yilda mustaqillikka erishdi?

A.1989

V.1990

D.1991

S.1992

E.1993

Bayon matnini matematik ifodaga aylantirish

Pifagor teoremasining matematik ifodasi

Javob yozing

Javob:

$S=a+V$

Sxema (grafik,diagramma)ni izohlash.

Tezlik

V vaqt

O T

Bu grafik qanday xarakatni bildiradi?

A.Tekis xarakat.

V.Tezlanish

D.Sekinlashgan.

Yana bir misol. Aytaylik, “Xatti-xarakat maqsdi” tushunchasi qanday o‘zlashtirilganini tekshirish talab etiladi.

Bunday test vazifasining uch etapi quyidagi tablitsada keltirilgan:

-xarakatni tasvirlaydigan fe‘l ko‘rsatilgan;

-shu xarakatning to‘liq tasviri berilgan;

-tegishli test vazifasining sharti ifodalangan.

Bilimlarini faollashtirish maqsadida beriladigan savollar:

1. Tabaqalashtirilgan darajadagi texnologiya: individual o‘ziga hosliklari, yoshi, qiziqishlari, aqliy rivojlanish darajasi, sog‘lomlik darajasi deganda nimani tushunasiz?
2. Individual ta‘lim texnologiyasi nima?
3. Axborot texnologiyalari: ta‘limiy va nazorat qiluvchi dasturlar haqida nimalar bilasiz?
4. Ta‘limning jamoaviy va guruhiiy texnologiyasini tushuntirib bering?

9 MAVZU. Rivojlantiruvchi ta‘lim texnologiyalari (2 soat)

Reja:

1. Bolaning entelektual qobilyatini rivojlantirish – barcha rivojlantiruvchi ta‘lim texnologiyalarini asosi.
2. Bolaning entelektual qobilyatini rivojlantirish – barcha rivojlantiruvchi ta‘lim texnologiyalarini asosi.
3. L.V.Zankovning rivojlantiruvchi ta‘lim texnologiyasi va uning nazariy bilimlarning hal qiluvchilik roli tamoyili.
4. D.B.Elkonina va V. V. Davidovlarning rivojlantiruvchi ta‘lim texnologiyasi va ularning mashg‘ulotlardagi o‘quvchilarning maqsadga yo‘naltirilgan faol o‘quv faoliyati tamoyili.
5. Interfaol texnologiyalar. Texnologik karta.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.

1. Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T: “SHarq” nashriyot matbaa kontserni, 1997.
2. Karimov I.A. O‘zbekistonning o‘z istiqlol va taraqqiyot yo‘li.- T: O‘zbekiston, 1992.- 78 b.

3. Karimov I.A. Jamiyatimiz mafkurasi xalqni xalq, millatni millat qilishhga xizmat etsin.-T: O'zbekiston, 1998.-30 b.
4. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda: O'zR Prezidenti I.A.Karimovning Birinchi chaqiriq O'zR Oliy Majlisining O'n to'rtinchi sessiyasidagi ma'ruzasi. 1999 yil 14 aprel.-T.: O'zbekiston, 1999.-48 b.
5. N.N. Azizxo'jaeva. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T. Nizomiy nomidagi TDPU. 2006 y.
6. Madyarova S. A. va boshq. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat.- T.: IQTISOD-MOLIYA, 2009, 240 b.

QO'SHIMCHA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. T. "Moliya " nashriyoti, 2003 y. – 171 b.
2. M.Ochilov. Yangi pedagogik texnologiyalar. Qarshi. "Nasaf"2000 y.-80 b.
3. Talipova J.O., G'ofurov A.T. Biologiya ta'limi texnologiyalari: O'rta maxsus va kasb-hunar ta'limi muassasalari biologiya o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma. – T.: O'qituvchi, 2002.
4. U. Tolipov, M.Usmanbayeva. pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. "Fan". 2005.
5. O'. Tolipov. Oliy pedagogik ta'lim tizimida umummehnat va kasbiy ko'nikma hamda malakalarni rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari. T. "Fan".-167 b. 2004y.
6. O'. Tolipov, M.Usmonboeva. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. T. "Fan". 2005 y.-205 b.
7. T.G'afforova, A.Qurbonov, E.Godfri. Ta'limning ilg'or texnologiyalari. Qarshi "Nasaf". 2003y.-112 b.
8. Farberman. B.L. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. T.,2001
9. Choriev A. Yangi pedagogik texnologiyalar. Ma'ruzalar matni, Qarshi 2000.
10. Farberman B. Ilg'or pedagogik texnologiyalar – T.: 1999.

Asosiy tushunchalar: kafolatli ta'lim-tarbiya maqsadi, bosqichma-bosqich baxolash, Aniq o'quv maqsadi, identifikatsion o'quv maqsadi, bixeviorizm, o'quv maqsadlarni toifasi, pedagogik taksonomiya, o'quv maqsadlar daraxti, ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarning soatlar nisbati, auditoriya va mustaqil ish soatlarning nisbati, tushuntirish-ko'rgazma o'qitish usul, ijodiy-tadqiqot o'qitish usuli, texnologik o'qitish usuli, diagnostik testlar, o'qitish jarayonidagi tuzatishlar, o'quv materialni o'zlashtirish darajasi, diagnostik testlar shakli, ekvivalent amaliyot qoidasi, analogik amaliyot qoidasi, «bilimlar natijasi» qoidasi, to'g'riligini qo'llovchi reaksiya qoidasi, texnologik-pedagogik xarita, o'qitishning qayta takrorlaydigan sikli, to'liq ta'lim.

Pedagogik texnologiya kafolatli ta'lim-tarbiya maqsadga erishish bilan axamiyatli va dolzarbdir. Shuning uchun maqsadning aniqligi, unga mos mazmun, maqsadga bosqichma-bosqich erishishda tarbiyalanuvchining va tarbiyachi faoliyatining uyg'unligi pedagogik texnologiyaning talabidir. An'anaviy ta'lim-tarbiya tizimida ham maqsad pedagogning asosiy muammosi bo'lib kelgan. Chunki quruvchi oldindan nimani qurayotganini bilganidek, tarbiyachi ham kimni tarbiyalamoqchi, nimani shakllantirmoqchi ekanini bilishi shart. Ta'lim-tarbiyaning maqsadi-kishi shaxsining modeli sifatida qoida mavjud. Ammo pedagogik texnologiyada maqsad va unga erishish kafolatli butun pedagogik jarayon, texnologiya jarayonining mezonidir. Avvalo jamiyat va davlat buyurtmasidan kelib chiqadigan ta'lim-tarbiyaning umumiy maqsadiga asoslaniladi. Bugungi kunda O'zbekistonda kadrlar tayyorlash Milliy dasturi ta'lim-tarbiya tizimini tubdan islox qilishdek tashkiliy tadbirlarda bevosita ta'lim-tarbiya vazifalarini qo'yadi.

Shuningdek, ta'lim mazmuni asosida maqsad qo'yish; pedagogik faoliyati asosida; o'quvchilarning qobiliyati, xissiy ta'sirlanishi asosida, ichki jarayon asosida, o'quvchini o'rganish faoliyati asosida, maqsad qo'yish texnologiyasini tavsiya etadi.

Maqsadga bosqichma-bosqich erishilganiga qarab, u muvofiqlashtiriladi, maqsadga to'la erishish uchun o'ziga xos texnologik yo'l qo'llanadi, yangi-yangi o'quv maqsadlari qo'yiladi.

Demak, pedagogik texnologiyaning odatdagi didaktik maqsaddan farqi diagnostika asosida maqsad qo'yilishidir. Sinf, guruh yoki alohida o'quvchiga qo'yilgan diagnoz qanchalik to'g'ri bo'lsa, qo'yilgan maqsad shunchalik to'la va oson bajariladi. Yuqorida ta'kidlaganimizdek pedagogik texnologiya maqsadga to'la erishish printsipli etakchilik qiladi. Shuning uchun M.V.Klarin maqsadga erishish texnologiya"sinini alohida taxlil qiladi. Uni uchga bo'lib o'rganadi: etalon maqsadga "mezoni baxolash", "ta'limiy jarayon" va "maqsadga to'la erishish".

Maqsadga to'la erishish uchun natijani bosqichma-bosqich baxolash zarur bo'ladi. Bugungi kunda test nazoratini joriy etilishi, bu didaktik vazifani amalga oshirishga qo'l keladi. Ma'lumki, testda ta'lim maqsadi, erishiladigan mezon o'z aksini topadi. Shuning uchun har bir bosqichda test orqali natijani aniqlash maqsadga muvofiqdir. Buning uchun ta'lim maqsadini testga tushirish muhim masaladir.

O'qitishda takrorlovchi bosqich texnologik jarayonda alohida o'rin tutadi. Takrorlashda: ta'limning umumiy maqsadi; umumiydan ma'lum aniq maqsad belgilanishi va har bir bosqichda o'quvchining o'zlashtirishi dajarasini aniqlash; shunga asosan ta'lim jarani muvofiqlashtiriladi, boshqariladi.

Ta'lim jarayonida takrorlash texnologiyasi.

Masalan, darsning tuzilishini texnologik jihatdan tahlil qilinadigan bo'lsa:

- A) o'quvchilar diqqatini tashkil etishh;
- B) didaktik maqsad haqida axborot berish;
- V) zaruriy bilim-malakalarni rag'batlantirish;
- G) ma'lum ta'sir etadigan o'quv materialini ko'rsatish;
- D) o'quvchilar javobini aks sadosini (reaktsiyasi) rag'batlantirish;
- E) o'zaro xamkorlikni ta'minlash;
- J) olingan mustaxkam bilim malakani rag'batlantirish;
- Z) o'quvchilar faoliyatini baholash; kabilar.

O'quvchilarning o'zlashtirish darajasi qanchalik tezligini va mukammaligi bilan belgilanadi. Ularning o'zlashtirish bo'yicha qobiliyati uch guruhga bo'linadi:

Iqtidorli, ular tez o'zlashtirishi mumkin-30%.

Oddiy o'rtacha o'quvchilar-50 %.

Qobiliyati past o'quvchilar-20 %.

Maqsad qo'yishda barcha o'quvchilarni o'zlashtirishi hisobga olinadi. To'la o'zlashtirishi maqsadi, uni amalga oshirish metodikasi quyidagicha bo'lishi mumkin:

1. Kirish qism-o'quvchilarni to'la o'zlashtirishga yo'naltirish;
2. Har bir o'quvchini to'la o'zlashtirishga erishish;
3. Har bir o'quvchini to'la o'zlashtirish darajasini baholash;
4. Har bir o'quvchi bahosini tashkil qilishh.

Keyin o'qituvchi har bir o'quvchini to'la o'zlashtirish imkoniyati bilan tanishtirad Sinf to'la o'zlashtirish uchun yangi metodika bilan o'qitadi.

Har bir o'quvchi oxirida, fanni o'zlashtirib bo'lganda baholanadi.

O'quvchilar qiyosiy baholanmaydi, balki o'quv matni etalon, mezoni bilan baholanadi. "Etalon darajasiga" erishgan o'quvchi "a'lo" baxo oladi.

A'lo baxolar cheklanmaydi.

Har bir o'quvchiga istagancha yordam ko'rsatadi.

Xar bir o'quvchi fanni o'zlashtirish jarayonida diagnostik kuzatiladi.

Agar o'quvchi ma'lum topshiriqdan qiynalsa boshqa yo'l qo'llaniladi.

Shunisi xarakterliki, pedagogik texnologiyaning printsipli kafolatli to'la o'zlashtirish ekan unda o'quv materialini bosqichma-bosqich o'zlashtirish, izchillik metodikasi asos bo'ladi. Aslida sharq, aniqrog'i, O'zbekiston maktablarida o'rta asrlardan boshlangan metodikadir. Tarixdan ma'lumki, fanning o'zlashtirishda izchillik va uzluksizlik printsipligiga asoslanilgan. Ya'ni har bir fan o'rganib bo'lingandan keyin musobaqa metodi orqali bilimlar tekshirilgan va to'la o'zlashtirgandan so'ng undan keyingi fanga (yoki bosqichga) o'tilgan.

Bir sinf (guruh)dagi talabaga o'zlashtirish darajasiga qarab har xil ta'lim mazmunida tahsil olgan. Pedagogik texnologiya tizimida AQSH tajribasida individual "brigada-individual" ta'lim XX asrning 60-yillarida keng qo'llaniladi.

Har bir o'quvchining qobiliyatiga o'zlashtirish darajasiga qarab ta'lim maqsadi va metodikasi belgilanadi. Masalan bu tizimni quyidagicha amalga oshirish mumkin.

1. Har bir o'quvchi mazkur fan bo'yicha bilim rejasini test orqali tekshiriladi.
2. So'ngra ma'lum bo'lim bo'yicha tekshiriladi, qanday bilimga ega ekanligi aniqlanadi.
3. Natijaga asosan har bir o'quvchi uchun mazmun belgilanadi.
4. O'quvchi bo'lim-bo'limlarga bo'lib topshiriq oladi.
5. Qo'yilgan maqsad amalga oshirilgandan keyin yakuniy test topshiradi va fan bo'yicha baholanadi.
6. Agar maqsadga erishilmagan, yoki ma'lum qism o'rganilmagan bo'lsa takrorlanishiga qaytiladi.

To'la va yakka (brigada-individual) ta'lim 80 yillarda AQSHda joriy etila boshlagan. Bunda yakka o'quvchilar va kichik guruhlar bilan ishlash tizimi yaratilgan. Ya'ni o'quvchilar 4-5 kishilik guruhlarga bo'linadi, unda iqtidorlilar va qoloqlar, qizlar va boshqa etnik vakllar bir xil bo'limi maqsadga muvofiq. Har bir guruh berilgan topshiriqni tez bajarishiga e'tibor beriladi. Guruhdagi o'quvchilar bir-birini tekshiradi, yordam beradi. Haftani oxirida yakun yasaladi, baholanadi. O'zaro yordam va bir kishi hamma uchun printsipligiga amal qilinadi. Bu metodda o'zlashtirish darajasi oshishi bilan birga o'quvchilarni o'z-o'zini baholash malakasi ham rivojlanadi, o'quvchi o'rtasida do'stlik, o'rtoqlik darajasi ham oshadi.

Texnologik jarayon ishlab chiqarilgan texnologik hujjatlar asosida amalga oshiriladi, bu hujjatlarning asosiy tarkibiy qismi esa texnologik xaritalar hisoblanadi. Texnologik hujjatlar, qayta takrorlanadigan ishlab chiqarish siklining qancha mahsulot kerak bo'lsa, uni shuncha marta amalga oshirish imkonini beradi.

Shunga o'xshash, pedagogik texnologiya doirasida qayta takrorlanadigan o'qitish siklini amalga oshirish uchun, uning yakunlovchi bosqichida pedagogik-texnologik xaritalar ishlab chiqiladi. Uning asosida o'qitish jarayonini bir necha marta tashkil etish mumkin, ya'ni qayta takrorlanadigan o'qitish siklini ro'yobga chiqarish mumkin. Pedagogik texnologik xaritalar, pedagogik texnologiyani ko'p nusxada ko'paytirishga va o'quv yurtining qayerda joylashganligidan qat'iy nazar ko'zlangan o'qitish natijalariga erishishga imkoniyat yaratadi. Pedagogik texnologik xarakterlarning shakli va mazmuni – jadvalda keltirilgan.

Pedagogik texnologik xarita har bir mavzu modul uchun alohida tuziladi. Ularning majmuasi pedagogik texnologik xaritalar albomini tashkil etadi.

Pedagogik texnologik xarita – pedagogik texnologiyaning qayta takrorlanadigan o'qitish siklini tashkil etuvchi hujjatlaridan biridir.

Qayta takrorlanadigan o'qitish sikli quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

1. O'quv fanining umumiy maqsadini o'rnatish. O'quv rejadagi har bir fan mutaxassisning shakllanishi uchun ma'lum bir maqsadga ega. Bu maqsad aniq ifodalanishi va fanni o'rganishdan oldin har bir talabaga yetkazilgan bo'lishi kerak.
2. Har bir mavzuni o'zlashtirishi uning o'rganishdagi o'quv maqsadini to'g'ri qo'yilishiga bog'liq. O'quv fanini to'la o'rganishdagi mavzuning ahamiyati o'quv maqsadi toifasini belgilaydi.

3. Dars boshlanishida o'quv maqsadi, uning boshqa mavzular bilan, mutaxassisning kelajakdagi amaliy faoliyati bilan bog'liqligi talabalarga yetkaziladigan bo'lishi kerak.
4. Har bir mavzu (bo'lim va modul) bo'yicha tayanch iboralarni aniqlash (2.6. jadval). Pedagogik texnologiyada o'qitishning moduli tizimini qo'llash samaralidir, u fanning bir yoki bir necha fundamental tayanch iboralarni qamrab olgan axborotning tugallangan bloklariga tayanadi.
5. Dars boshlanishida o'quv maqsadi, uning boshqa mavzular bilan, mutaxassisning kelajakdagi amaliy faoliyati bilan bog'liqligi talabalarga yetkaziladigan bo'lishi kerak.
6. Har bir mavzu (bo'lim va modul) bo'yicha tayanch iboralarni aniqlash (2.6. jadval). Pedagogik texnologiyada o'qitishning moduli tizimini qo'llash samaralidir, u fanning bir yoki bir necha fundamental tayanch iboralarni qamrab olgan axborotning tugallangan bloklariga tayanadi.
7. Har qaysi tayanch ibora, modullar uchun diagnostik testlar ishlab chiqish. Bu testlar talabalarning bilim olishini tashxislash maqsadida, joriy nazorat uchun ishlatiladi. Bilimlarning o'zlashtirilish darajasiga ko'ra, har bir tayanch ibora uchun testlar tuziladi.
8. O'qitish. Yangi o'quv materialini bayon etish va uni ishlab chiqish, shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari asosida amalga oshirish tavsiya etiladi. Butun o'quv faoliyati, aniq va ravshan ifoda qilingan o'quv maqsadlari asosida quriladi.
9. O'quv maqsadi toifasiga ko'ra, o'quv materialining birligi, tarkibi, turli xil bo'lishi mumkin.
10. Test o'tkazish. Joriy test diagnostik xarakterga ega bo'lib teskari aloqa vazifasini o'taydi, Uni o'tkazishdan asosiy maqsad tuzatishlar va qo'shimcha o'quv tadbirlar zaruriyatini aniqlashdan iboratdir.
11. O'quv maqsadlariga erishilganligini baholash. U joriy test sinovlari asosida amalga oshiriladi. Test sinovlari natijasiga ko'ra talabalar guruhi ikkiga bo'linadi:
 - ◆ Bilim va ko'nikmalarni to'la o'zlashtirishga erishganlar.
 - ◆ Bilim va ko'nikmalarni to'la o'zlashtirishga erishmaganlar.

O'quv materialini to'la o'zlashtirmagan talabalar, o'qituvchi rahbarligida shu materialni o'rganishni davom etadilar. Ular bilan qo'shimcha (tuzatish) o'quv ishlari tashkil etiladi. Testlar natijalari asosida, yo'l qo'yilgan kamchiliklar aniqlanadi. Kamchiliklarni tuzatish uchun o'quv materialini o'zlashtirmagan talabalar guruhi bilan mashg'ulotlar olib boriladi. Materialni takroriy bayon qilishda boshqa yangi usullardan foydalanish lozim: birinchi marta ishlatilmagan ko'rgazma qurollar, va o'qitishning texnik vositalarini ishlatish, individual ishlardan foydalanish zarur. Shu yo'llar bilan o'quv materialining to'la o'zlashtirilishiga erishish lozim. Har qaysi talaba o'quv materialini to'la o'zlashtirish imkoniyatiga ega, chunki u davlat kirish test sinovlaridan muvaffaqiyatli o'tgandir.

U oliy ta'lim muassasida o'qishga yaroqlilik tanlovidan o'tgandir. Bilimlarni to'la o'zlashtirilishini ta'minlash muammosida alohida masala bo'lib, o'qitish sur'atlari turadi. Aynan shu bilan talabaning qobiliyati aniqlanadi. Iqtidorli talabalar uchun (ular taxminan 5 % ni tashkil etadi) o'quv materialini o'zlashtirish uchun eng kam vaqt, «o'rtacha» talabalar uchun ulardan ko'ra ko'proq vaqt, «bo'sh» talabalar uchun eng ko'p vaqt zarur bo'ladi. Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalariga o'tish dolzarbligi shu bilan asoslanadi. Bunda har bir talaba o'quv materialini davlat ta'lim standartlari talablari darajasida, o'zining tabiiy qobiliyatlari darajasida o'zlashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Iqtidorli talabalarda chuqurlashtirilgan bilim va ko'nikmalarni egallashga imkoniyat paydo bo'ladi.

Mavzu (modul) bo'yicha o'quv materiali guruhning barcha talablari tomonidan o'zlashtirilganidan so'ng, keyingi mavzu (modul)ga o'tiladi, ya'ni o'quv jarayoni o'rgatuvchi sikl shakliga ega bo'ladi. O'qitishning modul tizimida, o'rgatuvchi sikllar soni, o'quv fanining modullari soniga teng bo'ladi.

Xulosa qilib, pedagogik jarayonning tarkibiy qismlaridan biri aniq bajarishi mumkin bo'lgan, kafolatli natijaga erishish maqsadi, texnologiyasidir deyish mumkin. Pedagogik texnologiya faqat ta'lim mazmunini ifodalovchi maqsad emas, balki didaktik tizimni ham ko'zda tutadi.

Bilimlarini faollashtirish maqsadida beriladigan savollar:

1. Ta'lim-tarbiya maqsadining pedagogik mohiyati nimada?
2. Ta'lim-tarbiya maqsadi nima?
3. Ta'lim-tarbiya maqsadi haqida Sharq mutafakkirlarining qarashlarini o'ziga xosligi nimada?
4. Ta'lim-jarayonida istiqbolli maqsad qo'yish texnologiyasi nmada?
5. Yangi maqsadlar nimaga asosan qo'yiladi?
6. Aniq o'quv maqsadi tushunchasini izohlab bering.
7. O'quv maqsadlarni shakllantirish usullari.